

k:N JA *t*:N RADIKAALI ASTEVAIHTELU RAAHEN RAJAMURTEESSA

Suomen kielen
sivaineen pro gradu -tutkielma
Oulun yliopisto
29.4.2016

Jenni Vilmunen

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
1.1. Tutkimusaihe ja tutkimuskysymykset	1
1.2. Tutkimusaineisto ja -metodi	2
2. TUTKIMUSALUEEN JA TUTKITTAVAN ILMIÖN TAUSTAT	5
2.1. Tutkimusalue: Raahe, Pattijoki ja Saloinen	5
2.1.1. Raahen seudun historiaa	5
2.1.2. Raahen murre ja sen naapurimurteet	6
2.2. Rajamurteiden tutkimuksesta	9
2.3. Tutkittava kielenpiirre	11
2.3.1. <i>k:n</i> ja <i>t:n</i> radikaalin astevaihtelun historiaa	11
2.3.2. <i>k:n</i> ja <i>t:n</i> astevaihtelu Raahen seudun naapurimurteissa	12
3. <i>k:N</i> ASTEVAIHTELU	14
3.1. Kahden samanlaisen vokaalin välissä	14
3.2. Kahden erilaisen vokaalin välissä	16
3.2.1. Illabiaalivokaalin edellä	16
3.2.2. Labiaalivokaalin edellä	24
3.3. Pitkän vokaalin ja siihen palautuvan diftongin jäljessä	26
3.3.1. Illabiaalivokaalin edellä	26
3.3.2. Labiaalivokaalin edellä	29
3.3.3. <i>i-</i> ja <i>U</i> -loppuisen diftongin jäljessä	31
4. <i>t:N</i> ASTEVAIHTELU	33
4.1. Kahden samanlaisen vokaalin välissä	33
4.2. Kahden erilaisen vokaalin välissä	36
4.2.1. Illabiaalivokaalin edellä	36
4.2.2. Labiaalivokaalin edellä	43
4.3. Pitkän vokaalin ja siihen palautuvan diftongin jäljessä	47
4.3.1. Illabiaalivokaalin edellä	47
4.3.2. Labiaalivokaalin edellä	57
4.3.3. <i>i-</i> ja <i>U</i> -loppuisen diftongin jäljessä	61

5. VAHVAN ASTEEN YLEISTYMIÄ	63
6. ASTEVAIHTELUN KOKONAISKUVA JA MURRERAJA	65
7. PÄÄTÄNTÖ	71
LÄHTEET JA LYHENTEET	73
LIITTEET	

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimusaihe ja tutkimuskysymykset

Tässä sivuaineen pro gradu -tutkielmassa tutkimusaiheena on $k:n$ ja $t:n$ radikaali astevaihtelu Raahen vanhassa murteessa. Kotiseutuni murre on kiinnostava tutkimuskohde erityisesti siksi, että kyseessä on aiemmin tutkimaton rajamurre keski- ja pohjoispohjalaisten murteiden välillä. Tämän tutkielman tarkoituksena onkin aloittaa Raahen vanhan murteen tutkimus selvittämällä, millaiset $k:n$ ja $t:n$ heikkoasteiset edustukset ovat eri äänneympäristöissä, ja miltä osin nämä edustukset poikkeavat tai yhtenevät Raahen naapurimurteissa tavattavien edustusten kanssa. Tällä tavoin tarkastelen, miten keski- ja pohjoispohjalaisten murteiden välinen raja näkyy Raahessa tavattavassa astevaihtelussa.

Koska Raahen murteesta ei ole aiempia tutkimuksia, tarkasteluun olisi voinut valita monia muitakin murrepiirteitä kuin $k:n$ ja $t:n$ astevaihtelun. Astevaihtelun tutkimisen kautta pääsen kuitenkin helpoiten selvittämään Raahen rajamurteen asemaa, sillä Raahen naapurimurteiden osalta $k:n$ ja $t:n$ astevaihtelua on jo tutkittu aiemmin: Suihkosen (1992) on tutkinut astevaihtelusuhteita Raahen eteläpuolella sijaitsevassa Kala- ja Lestijokilaaksossa ja Pääkkönen (1971) on tarkastellut asiaa Raahen pohjoispuolelta Oulun murteen osalta. Lisäksi Tuikkala (1999) on tehnyt pro gradu -tutkielmansa $k:n$ ja $t:n$ astevaihtelusuhteista Pyhäjoen murteessa. Pääkkösen väitöskirja kuvaa siten astevaihtelua pohjoispohjalaisissa murteissa, kun taas Suihkosen ja Tuikkalan tutkimukset kertovat astevaihtelusuhteista keskipohjalaisissa murteissa. Näiden tutkimusten avulla vertaan Raahen seudulla esiintyvää astevaihtelua naapurimurteisiin ja selvitän, kuinka keski- ja pohjoispohjalaisten murteiden murreraja vaikuttaa Raahessa tavattavaan astevaihteluun. Keskeistä on selvittää, noudattaako Raahen murre selkeästi keski- tai pohjoispohjalaisessa murteessa tavattavaa astevaihtelua vai onko astevaihtelussa havaittavissa sekoittumia naapurimurteiden astevaihtelusuhteista. Kaiken kaikkiaan tutkielmani on tarkoitus vastata kolmeen tutkimuskysymykseen:

1. Millaiset heikon asteen vastineet klusiilit k ja t saavat eri äänneympäristöissä Raahen murteessa?
2. Millaiset näiden klusiilien heikon asteen edustukset ovat suhteessa naapurimurteisiin?

3. Miten Raahen asema rajamurteena näkyy astevaihtelussa? Onko murreraja astevaihtelun suhteen selkeä?

1.2. Tutkimusaineisto ja -metodi

Tutkimusaineistoni koostuu Digitaalisen muoto-opin arkiston kokoelmista sekä Oulun nauhoitearkiston äänitteistä. Digitaalisessa muoto-opin arkistossa $k:n$ ja $t:n$ heikon asteen edustukset on luokiteltu niin, että jokainen äänneympäristö muodostaa oman signuminsa, eli keruunumeron (Itkonen, Leskinen, Paunonen & Lehtinen 1969: 20). $k:n$ ja $t:n$ astevaihtelutapaukset löytyvät arkiston signumeista 305–525. Näistä signumeista on $k:n$ astevaihtelutapauksia yhteensä 96 ja $t:n$ 102. Raahen murteen osalta astevaihtelutapauksia ei ole saatu kirjattua jokaisesta äänneympäristöstä, joten joidenkin signumien kohdalla esimerkkejä heikon asteen edustuksista on hyvin vähän tai ei ollenkaan.

Signumeihin kerätyt astevaihtelutapaukset on saatu haastattelemalla mahdollisimman ihanteellisia informantteja. Itkosen ym. (1969: 18–19) mukaan ihanteellinen informantti on sellainen, joka pystyy puhumaan aitoa vanhaa murretta mahdollisimman luontevasti, sujuvasti ja monipuolisesti. Näiden kriteerien vuoksi haastateltaviksi on valittu usein 1800-luvulla syntyneitä henkilöitä, koska heidän on oletettu säilyttäneen vanha murteellinen puhetapa nuorempia informantteja paremmin. Vanhakantaista puhetta houkutellaan esiin myös puheenaiheilla: informantteja on pyydetty kertomaan vanhoista ajoista, jotta puheessa esiintyisi monipuolisesti vanhoja murteellisuuksia eikä mediasta omaksuttua uudempaa puhekieltä.

Digitaalinen muoto-opin arkisto sisältää aineistoa Raahen seudulta Saloisten ja Pattijoen pitäjistä, mutta aineiston kerääjän keruukertomuksen mukaan informantit ovat kotoisin näiden pitäjien lisäksi myös Raahen kaupungista. Kaiken kaikkiaan informantteja on 11. Heistä Pattijoelta kotoisin olevia on neljä, Saloisista kolme ja Raahesta neljä. He ovat sekä miehiä että naisia, joista vanhin on syntynyt vuonna 1885 ja nuorin 1900. Pattijokiset ja saloistelaiset informantit ovat asuneet koko ikänsä synnyinseudullaan, kun taas raahealaisinformantit ovat kaikki syntyneet Pattijoella ja muuttaneet nuorena Raaheen. Raahen seudun ulkopuolella informantit ovat olleet vain lyhyitä aikoja muun muassa maailmansotien aikana. Aineisto on kerätty vuonna 1973, jolloin informantit ovat olleet jo iäkkäitä.

Koska Digitaaliseen muoto-opin arkistoon ei ole saatu kirjattua esimerkkejä kaikista eri äänneympäristöistä, olen valinnut toiseksi tutkimusmateriaalikseni Oulun nauhoitearkiston nauhoitukset Raahen murteesta. Nauhoja on yhteensä 18 ja niissä haastateltuja informantteja on yhteensä 12, joista naisia on neljä ja miehiä kahdeksan. Valtaosa informanteista on raahelaisia, jotka ovat asuneet Raahessa suurimman osan elämästään. Vain yksi informanteista on kotoisin Pattijoelta, missä hän on myös asunut koko ikänsä. Informantit eivät ole kovin koulutettuja: he ovat käyneet ainoastaan Raahen kansakoulua, osa heistä vain muutaman vuoden ajan. Informanttien haastattelut on tehty vuosina 1960–1970, jolloin informantit ovat olleet suhteellisen iäkkäitä, sillä vanhin heistä on syntynyt 1879 ja nuorin 1899. Haastattelut kestävät puolesta tunnista kahteen tuntiin, ja kaikkien haastattelujen yhteen laskettu kesto on noin 20 tuntia.

Litteroin nauhoitearkiston nauhoista poimimani esimerkit Mantilan ja Pääkkösen (2010: 30–34) transkriptioperiaatteiden mukaisesti, mutta yksinkertaistan näitä periaatteita vielä siten, etten merkitse diftonginreduktiota, konsonanttien kestoa tai diftongin avartumista. Yleisgeminaation merkitsen aina kahdella konsonantin merkillä. Digitaalisesta muoto-opin arkistosta poimimiani esimerkkejä en muuta mitenkään, joten esimerkit ovat muoto-opin arkiston aineiston kerääjän litteroimia. Viitatessani Oulun nauhoitearkiston nauhoiteisiin käytän nauhoitteen omaa tunnusta, esimerkiksi 48B. Digitaalisen muoto-opin arkiston kokoelmasta poimitut esimerkit merkitsen lyhenteillä DMAp (Pattijoen aineisto) ja DMAs (Saloisten aineisto). Näiden lyhenteiden perään mainitsen erikseen signumin numeron, jos esimerkki on löytynyt jostain muusta signumista kuin astevaihtelua koskevasta signumeista, esimerkiksi DMAs: 105.

Tutkimusaineiston analyysi etenee perinteisen dialektologian mukaisesti. Kerään Digitaalisen muoto-opin arkiston aineistosta sekä Oulun nauhoitearkiston nauhoista kaikki *k:n* ja *t:n* heikkoasteiset edustustapaukset ja käsittelen ne äänneympäristöittäin. Wiik (2006: 33) on listannut *k:n* ja *t:n* heikon asteen vastineiden mahdolliset esiintymisympäristöt seuraavalla tavalla:

- 1) *V_V* eli kahden lyhyen vokaalin välissä (esim. *rako* : *raon*; *pato* : *padon*)
- 2) *VV_V* eli pitkän vokaalin tai diftongin jälkeen (esim. *raaka* : *raa'at*; *paita* : *paidan*)
- 3) *N_V* eli nasaalin jälkeen (esim. *lanka* : *langan*)

- 4) L_V eli likvidan jälkeen (esim. *kurki* : *kurjen*; *parta* : *parran*)
- 5) h_V eli $h:n$ jälkeen (esim. *nahka* : *nahan*; *lehti* : *lehden*)
- 6) s_V eli $s:n$ jälkeen (esim. *koski* : *kosken*; *pestä* : *pesen*)

Näiden äänneympäristöjen osalta myös Pääkkönen, Suihkonen ja Tuikkala ovat tutkineet oman tutkimusalueensa astevaihtelua. Tässä tutkielmassa en kuitenkaan ota konsonantin jälkeisiä heikon asteen edustuksia huomioon ollenkaan, koska niissä Raahen murre vastaa yleiskielistä edustusta kaikilta muilta osin paitsi *ht*-yhtymässä, jossa *t:n* heikon asteen vastine on aina kato (*lehti* : *lehen*). Tutkimuksen kannalta mielenkiintoisempaa on tutkia heikon asteen vastineita erilaisten vokaalien yhteydessä, sillä niissä esiintyy variaatiota: vokaaliympäristö määrittää sen, saavatko klusiilit heikon asteen vastineeksi *j:n*, *v:n* tai kadon. Käsittelen klusiilien heikkoasteiset edustukset 1) kahden samanlaisen vokaalin välissä, 2) kahden erilaisen vokaalin välissä sekä 3) pitkän vokaalin ja siihen palautuvan diftongin jälkeen. Kahden viimeksi mainitun äänneympäristön kohdalla tutkin vielä erikseen edustukset illabiaalivokaalin ja labiaalivokaalin edellä.

Vertaan jokaisen äänneympäristön kohdalla Raahessa tavattavaa edustusta naapurimurteiden edustuksiin, jotta saan selville, kuinka paljon Raahessa esiintyvä heikon asteen edustus poikkeaa naapurimurteista ja missä keski- ja pohjoispohjalaisten murteiden välinen raja menee astevaihtelun osalta. Koska käyttämieni aineistojen informantit ovat pääosin kotoisin Raahesta, en voi tehdä alueellista vertailua *k:n* ja *t:n* edustuksista esimerkiksi eteläisen Saloisten pitäjän ja pohjoisessa sijaitsevan Pattijoen pitäjän välillä. Tästä syystä käsittelen tutkimusalueitani Raahea, Saloista ja Pattijokea yhtenä murrealueena.

2. TUTKIMUSALUEEN JA TUTKITTAVAN ILMIÖN TAUSTAT

2.1. Tutkimusalue: Raahe, Pattijoki ja Saloinen

Tutkimusalueeni koostuu Raahen kaupungista ja sen ympärillä olevista Saloisten ja Pattijoen pitäjistä. Kreivi Per Brahen 1964 perustama Raahe (alkujaan Brahestad) on nykyään noin 26 000 asukkaan rannikkokaupunki. Raahe sijaitsee Perämeren rannalla, noin 70 kilometriä Oulusta etelään. Kaupunki tunnetaan nykyisin erityisesti SSAB:n terästehtaasta, joka alkuperäiseltä nimeltään oli Rautaruukki. Pattijoki ja Saloinen ovat vanhoja pitäjiä, jotka on myöhemmin liitetty Raaheen. Saloinen on kuulunut Raaheen vuodesta 1973, Pattijoki liittyi osaksi Raahea vuonna 2003. Nykyisin Raahe, Pyhäjoki ja Siikajoki muodostavat yhdessä Raahen seutukunnan. (Raahen kaupungin kotisivut.) Itse Raahen kaupungin alue sijoittuu maantieteellisesti Pattijoen ja Saloisten väliin niin, että Saloinen sijaitsee sen eteläpuolella ja Pattijoki pohjois- ja itäpuolella pitkänä kaistaleena. Saloisten etelänaapurina on Pyhäjoki, kun taas Pattijoki jakaa rajansa Pyhäjoen, Siikajoen, Revonlahden, Paavolan ja Vihannin pitäjien kanssa. Näistä naapuripitäjistä Vihanti on kuulunut Raaheen vuodesta 2013 lähtien (Raahen kaupungin kotisivut). Koko Raahen seutu naapuripitäjineen näkyy liitteen 1 kartassa.

2.1.1. Raahen seudun historiaa

Raahelaisten historia alkoi jo mesoliittisen kivikauden lopulla, jolloin ensimmäiset ihmiset saapuivat Raahen seudulle. Tuolloin asumiskelpoista aluetta oli ainoastaan nykyisen Pattijoen alueen kaakkoisosassa. Sitten maankohoamisen myötä asutus on levittäytynyt muuallekin nykyisen Raahen alueelle. Ihmisiä houkutteli alueelle etenkin hyvät hylkeenpyyntimahdollisuudet. (Forss 1990: 69, 73–74.)

Nimistöntutkimuksen perusteella Raahen alueella asuneet ihmiset ovat olleet aluksi saamelaisia, jotka sittemmin väistyivät uusien asukkaiden tieltä tai sulautuivat heihin (Toivanen 1990: 121–122). Uutta väkeä alkoi muuttaa alueelle noin 1100-luvulla. Uudet asukkaat olivat lounaissuomalaisia, eteläpohjalaisia ja hämäläisiä, jotka levittäytyivät laajasti Keski- ja Pohjois-Pohjanmaan alueelle. Heidän mukanaan alueelle tuli myös uusia

kielellisiä vaikutteita, jotka näkyvät keski- ja pohjoispohjalaisissa murteissa ja nimistössä edelleen. Eteläpohjalaiset piirteet ovat vaikuttaneet voimakkaammin Oulun lähialueiden murteisiin kuin keskipohjalaisiin murteisiin. Keski- ja Pohjois-Pohjanmaan rannikkoalueilla hämäläiset ja lounaiset vaikutteet ovat puolestaan olleet voimakkaampia kuin sisämaassa. Sisämaa sai rannikkoseutuja enemmän savolaisvaikutusta, kun 1500-luvulla Keski- ja Pohjois-Pohjanmaa sai huomattavasti savolaisia asukkaita. Wiikin laskemien savolaisuusprosenttien mukaan rannikkoseuduista etenkin Pattijoen alue on jäänyt paitsi savolaisten vaikutuksesta. (Wiik 2004: 300–312.)

Vaikka itäisten ja läntisten kielenpiirteiden vaikutus on jakautunut Keski- ja Pohjois-Pohjanmaan sisämaahan ja rannikkoalueille hieman epätasaisesti, koko alue on kuitenkin eräänlainen lännen ja idän kohtaamisalue asutushistoriansa vuoksi. Länsisuomalaisten tuomien kielellisten vaikutteiden sekaan on tullut piirteitä myös itäsuomalaisilta, mikä on synnyttänyt pohjoispohjalaisiin murteisiin täysin omia murrepiirteitä. Tästä syystä keski- ja pohjoispohjalaisia murteita ei voi pitää puhtaasti länsi- tai itämurteina, vaan yhdessä peräpohjalaisten murteiden kanssa ne muodostavat oman pääryhmänsä suomen murrekartalla. (Paunonen 1991: 92.)

2.1.2. Raahen murre ja sen naapurimurteet

Murrekartalla Raahe, Pattijoki ja Saloinen sijoittuvat Paunosen (1991) tekemän murrejaon mukaan pohjoismurteiden alueelle. Pohjoismurteet voidaan jakaa edelleen keski-, pohjois- ja peräpohjalaisiin murteisiin. Raahen eteläiset naapurimurteet ovat Kala- ja Lestijokilaakson murteet, jotka muodostavat keskipohjalaisten murteiden ryhmän. Pohjoinen naapurimurre on Oulun murre, joka yksinään edustaa pohjoispohjalaisia murteita.

Keskipohjalaiset murteet ovat hyvin heterogeenisia, ja ne voidaankin jakaa useisiin alaryhmiin. Kettunen (1930: 75–78) on jakanut murteet 1) Vetelinjoen murteeseen, 2) Lestijoen murteeseen sekä 3) Kala- ja Pyhäjoen murteeseen. Eteläisemmät Vetelinjoen ja Lestijoen murteet sisältävät enemmän läntisiä, eteläpohjalaisia piirteitä kuin pohjoinen Kalajoen-Pyhäjoen murre, jossa korostuvat enemmän muun muassa savolaiset piirteet. Varsinkin Kalajoen-Pyhäjoen sisämaan murre on savolaisvoittoista, minkä vuoksi rannikkoalueiden ja sisämaan välille voidaankin vetää oma murreraja. Sisämaan murretta

kutsutaan ylämaan murteeksi. Wiikin (2006: 324) laatima kartta havainnollistaa Kalajoen-Pyhäjoen alueen kahtiajakoa:

KARTTA 1. Kalajoen-Pyhäjoen murteen varsinaismurre (rannikko) ja ylämaan murre (sisämaa).

Raahen seutu sijoittuu siis keski- ja pohjoispohjalaisien murteiden väliin, eikä murteen-
tutkijoilla ole ollut kovin yhtenevää näkemystä siitä, mihin kohtaan murreraja tulisi vetää.
Muun muassa Rapola kuvailee murrerajan sijaitsevan epämääräisesti ”Raahen tienoilla”
(Rapola 1990: 131). Pääkkönen (1971: 19) rajaa Pattijoen ja koko Raahen seudun keski-
pohjalaisiin murteisiin kuuluvaksi. Päinvastainen näkemys on Kettusen (1940a) kartoissa
sekä Wennolan (1896: 3–4) kuvauksessa, joissa suurin osa Raahen seutua on puolestaan
nähty nimenomaan pohjoispohjalaisiin murteisiin kuuluvaksi – vain Saloisten pitäjän ete-
läpuoli on liitetty keskipohjalaisiin murteisiin. Myös Itkosen (1989: 343) kartassa koko
Raahen seutu kuuluu pohjoispohjalaisiin murteisiin. Lyytikäisen, Rekusen ja Yli-Paavo-
lan (2013: 280) murrekartassa Raahen seutu on puolestaan jaettu kahtia niin, että Raahe
ja Saloinen lasketaan keskipohjalaisiin murteisiin ja Pattijoki on liitetty osaksi pohjois-
pohjalaisia murteita. Liitteessä 1 on esitetty Wiikin (2006) laatima kartta, joka perustuu
Kettusen tekemiin karttoihin. Liitteessä 2 on Itkosen (1989) laatima murrekartta.

Kaikki murrerajaa määritelleet henkilöt eivät ole perustelleet tarkemmin vetämänsä rajan
sijaintia, mutta muun muassa Pääkkönen on rajannut Raahen seudun keskipohjalaisiin
murteisiin kuuluvaksi *ts*-yhtymän edustuksen perusteella. Hänen mukaansa keskipohja-
laismurteille tyypillinen vaihtelematon *ht*-edustus esiintyy vielä Pattijoella, kun taas Pat-
tijoen pohjoispuolella astevaihtelullinen *tt* on yleisempi vastine. (Pääkkönen 1971: 19.)

Kettusen kartan (1940a: kartta 8) perusteella Pattijoki kuuluisi kuitenkin jo *tt*-edustuksen piiriin, joten *ts*-yhtymän edustuksestakaan ei ole yhtenevää näkemystä.

Koska Raahen vanhaa murretta ei siis ole aiemmin tutkittu tai edes selkeästi määritelty kumpaankaan murreryhmään kuuluvaksi, on mahdotonta kuvailla tarkasti juuri Raahen vanhalle murteelle tyypillisiä piirteitä. Seuraavaan listaukseen olenkin koonnut ne piirteet, jotka ovat yhteisiä lähes kaikille keski- ja pohjoispohjalaisille murteille, ja jotka siten esiintyvät varmasti myös Raahen murteessa. Olen poiminut piirteet Rapolan (1990: 129–130), Suihkosen (1992: 34–36) ja Lyytikäisen ym. (2013: 281–283) kuvauksista.

1. jälkitavujen *A*-loppuisten vokaaliyhtymien edustus on tyyppiä *korki_a*, *peltu_a*
2. yleisgeminaatio (*talloon*)
3. *k:n* ja *t:n* heikon asteen vastineena on *kato*, *j* tai *v*
4. svaa-vokaali (*vanaha*)
5. täydellinen loppukahdennusjärjestelmä (*alaj juostat takasi*, *anna* 'olla')
6. inessiivi yksinäis-*s*:llinen (*täsä talosa*)
7. *t:n* assimiloituminen *k:n* ja *p:n* edellä (*muistakko*, *pojappa*)
8. geminaattalikvidat ja -nasaalit lyhentyneet (*täälä*, *huomena*)
9. essiivi konsonanttivartaloinen (*nuorra* 'nuorena', *poikassa* 'poikana')

Listatuissa piirteissä näkyy keski- ja pohjoispohjalaismurteiden itäinen ja läntinen murresekoittuma. Itäisiä piirteitä ovat täydellinen loppukahdennusjärjestelmä, yleisgeminaatio ja svaa-vokaali. Yksinäis-*s*:llinen inessiivi ja *t:n* assimiloituminen ovat puolestaan läntisiä piirteitä. Lounainen piirre on *A*-loppuisten vokaaliyhtymien edustus. Lisäksi sanat *jänis* ja *varis* esiintyvät keski- ja pohjoispohjalaisissa murteissa *e*:llisinä muotoina *jänes* ja *vares*, mikä on myös perua lounaismurteista. (Pääkkönen 1994: 289–298.) Itäisten ja läntisten piirteiden sekoittuminen näkyy myös yksittäisissä piirteissä, kuten Pääkkösen mainitsemassa *ts*-yhtymän *ht*-edustuksessa, joka esiintyy siis ainakin Kala- ja Lestijoki-laaksossa. Siinä idän ja lännen kohtaaminen näkyy siten, että vastine *ht* on itämurteille tyypillinen, mutta sen vaihtelemattomuus on läntinen piirre (Rapola 1990: 38, 43).

2.2. Rajamurteiden tutkimuksesta

Paunosen (1991: 77) mukaan suomen itä- ja länsimurteiden rajakohdan määritellyt Antero Varelius kertoi jo 1800-luvulla tarkan murrerajan määrittämisen olevan vaikeaa, sillä rajan molemmiin puolin esiintyy piirteitä viereisestä murrealueesta. Jyrkkien murrerajojen vetäminen onkin lähes mahdotonta, sillä yleensä murrerajan yli käydään vuorovaikutusta puolin ja toisin, mikä tasoittaa suurimmat erot murrealueiden välillä. Ainoa todellinen murreraja syntyykin vain silloin, kun ihmisten välinen vuorovaikutus on mahdotonta. Tällaisia esteitä voivat olla hallinnolliset rajat tai maantieteelliset esteet, kuten vuoret, vesistöt ja pitkät välimatkat. Jos tällaisia esteitä ei ole, murre vaihtuu toiseen huomaamattomasti – kaksi eri murrealuetta ikään kuin sulautuvat toisiinsa raja-alueen tuntumassa. (Rapola 1925: 72–74; E. Itkonen 1966: 109–110.)

Rapolan mukaan murrealueen vaihtumista toiseen onkin helpompi tarkastella yksittäisten kielenpiirteiden osalta kerrallaan ennemmin kuin pyrkiä määrittämään ehdotonta rajaa kaikkien piirteiden osalta. Yleensä murrerajoja on määritelty suhteellisen helposti kuuluttavien taivutus- ja johto-opillisten sekä sanastollisten piirteiden pohjalta. Rapola on listannut esimerkiksi seuraavat piirteet itä- ja länsimurteet erottaviksi: *aa:n* ja *ää:n* diftongituminen tai säilyminen ensitavussa, verbien yksikön kolmannen persoonan muodot, *t:n* heikon asteen vastineet, *ts*-yhtymän vastineet, *lk-* ja *rk*-yhtymien edustus, inessiivin pääte sekä persoonapronominit. (Rapola 1925: 74–76; Rapola 1990: 33–74.) Yhden kielenpiirteen osalta tehtyä rajanvetoa kutsutaan isoglossiksi. Toisin sanoen isoglossi jakaa erilleen alueet, joilla jokin kielenpiirre edustuu eri tavalla. Mitä useampi isoglossi ryhmittyy suunnilleen samaan rajakohtaan, sitä vahvempi alueiden välinen murreraja on. (Chambers & Trudgill 1980: 103–105; Dahl 2000: 109–101.)

Vielä 1900-luvun puoliväliin asti murretutkimus oli keskittynyt lähinnä murrealueiden keskusten tutkimukseen, eikä raja-alueita ollut niinkään tutkittu (Rapola 1925: 75; Saukkonen 1967: 5; Juusela 1989: 13–14). Ensimmäisiä rajamurteen tutkimuksia Suomessa oli Saukkosen Svaa-analyysi savolais- ja kaakkoismurteiden rajalta (1967). Sittemmin rajamurteita ovat tutkineet muun muassa Juusela Töysän murteen osalta (1989) sekä Palander Savonlinnan seudun murteiden osalta (1996). Kumpikaan edellä mainituista ei kuitenkaan käytä termiä *rajamurre*, vaan Palander nimittää Savonlinnan seutua *välimurteiksi* ja Juusela käyttää puolestaan termiä *törmäysmurre*. Termin *välimurre* ohella puhutaan

myös *sekamurteista* ja *siirtymämurteista*. Kaikki nimitykset viittaavat murrealueiden reunamilla oleviin rajavyöhykkeisiin, joiden murteissa esiintyy piirteitä kaikista yhteisen rajan jakavista murteista. Ympäröivien murteiden piirteet ovat voineet myös sulautua yhteen ja muodostaa omia uudismuotoja rajavyöhykkeellä tavattavaan murteeseen. (Palander 1996: 14–15; Chambers & Trudgill 1980: 131–142.) Myös Paunonen (1991: 92) käyttää termiä *sekamurre* (blanddialekt) erottaessaan suomen pohjoismurteet länsi- ja itämurteista. Pohjoismurteet eivät kuitenkaan sijoitu eri murrealueiden väliin, vaan niiden omalaaisuus johtuu ainoastaan alueelle vuosisatojen ajan muuttaneista ihmisistä, jotka ovat tuoneet mukanaan kielellisiä vaikutteita eri murteista. Tästä syystä pohjoismurteet eivät täysin sovi sekamurteen määritelmään. (Mantila & Pääkkönen 2010: 239.)

Juusela määrittelee tutkimusalueensa Töysän pitäjän ja siellä puhuttavan murteen törmäysmurteeksi. Tällä termillä hän korostaa sitä, miten pienen pitäjän alueella savolaiset, hämäläiset ja eteläpohjalaiset murrepiirteet ikään kuin törmäävät toisiinsa. Suurin ero väli-, seka- ja siirtymämurteisiin on, että Töysän kohdalla kyse ei ole kahden murrealueen väliin jäävästä rajavyöhykkeestä, vaan kolmen murrealueen pienestä yhtymäkohdasta. (Juusela 1989: 11.)

Tutkielmani poikkeaa edellä mainituista rajamurteiden tutkimuksesta kahdella tavalla. Ensinnäkin nimitän Raahen murretta rajamurteeksi määrittelemättä sitä sen tarkemmin seka- väli- siirtymä- tai törmäysmurteeksi. Törmäysmurteesta ei Raahen kohdalla voi puhua, ja vaikka Raahen sijaitseekin kahden murrealueen välissä, kyseessä ei ole kuitenkaan toisistaan suuresti poikkeavat murrealueet. Keski- ja pohjoispohjalaisten murteiden välistä rajavyöhykettä ei ole myöskään laskettu viiden siirtymämurteen joukkoon esimerkiksi Itkosen (1964: 30–32) murteiden jaotuksessa. Toiseksi en käytä tutkielmassani laskennallisia menetelmiä samoin kuin Palander ja Juusela, jotka selvittävät näin tutkimusalueensa sisäistä variaatiota (Palander 1996: 17–19; Juusela 1989: 11, 65). Raahen murretta koskevassa tutkimusaineistossani valtaosa informanteista on kotoisin Raahen kaupungista, joten alueellista variaatiota on mahdotonta selvittää. Siksi käsittelenkin edellä mainituista rajamurteiden tutkijoista poiketen Raahen seudun murretta kokonaisuutena, ja tarkastelen sen asemaa rajamurteena pelkästään kvalitatiivisesti.

2.3. Tutkittava kielenpiirre

2.3.1. *k:n* ja *t:n* radikaalin astevaihtelun historiaa

Klusiilien astevaihtelun synnystä ei ole täyttä varmuutta. Todennäköisesti ilmiö sai alkunsa jo keskikantasuomalaisella kaudella, eli varhaiskantasuomalaisen kauden jälkeen. Radikaalissa astevaihtelussa tavunalkuiset yksinäisklusiilit heikentyivät painollisen tavun jäljessä, umpitavun alussa. Klusiilit heikkenivät soinnillisiksi spiranteiksi: *k:n* alkuperäinen heikon asteen vastine on ollut soinnillinen palataalispirantti γ ja *t:n* heikon asteen vastine oli soinnillinen dentaalispirantti δ . (Setälä 1890: 116; Lehtinen 2007: 144–146.) Itkosen (1966: 175) mukaan konsonanttien heikkeneminen voi olla seurausta intensiteetivaihtelusta: Toisella, painottomalla umpitavulla on ollut enemmän painoa kuin ensimmäisellä, pääpainollisella tavulla. Tämä olisi siten johtanut toisen tavun yksinäisklusiilin epätäydelliseen artikulaatioon.

Nykyään palataalispirantin tilalla on suomen murteissa joko *kato*, *j*, *v*, *h*, seuraavan vokaalin pidentymä, *g* tai *ŋ*. Näiden lisäksi on myös tapauksia, joissa vahva aste on yleistynyt. (Rapola 1966: 51–52.) Kehityskulku palataalispirantista nykymurteissa esiintyviin edustuksiin ei ole täysin selvä. *j* ja *v* ovat voineet kehittyä suoraan palataalispirantista itsestään murteissa ennestään tunnetuiksi konsonanteiksi, tai ne ovat voineet syntyä vasta palataalispirantin kadon myötä siirtymä-äänteiksi vierekkäin joutuneiden vokaalien väliin (Setälä 1890: 29; Rapola 1990: 36).

Dentaalispirantin nykyiset jatkajat ovat jakautuneet suomen murteissa selkeämmin kahtia kuin palataalispirantin vastineet. Tästä syystä *t:n* heikon asteen vastine onkin ollut yksi peruste itä- ja länsimurteiden murrerajan vetämiselle. *t:n* astevaihtelun kahtiajakautuneisuuden huomasivat jo 1800-luvulla H. G. Porthan sekä Antero Varelius, joka lopulta tämän eron perusteella hahmotteli vakiintuneen murrerajan itä- ja länsimurteiden välille. (Virtaranta 1958: 9; Rapola 1990: 33.) Länsimurteissa *t:n* heikon asteen vastineena on joko *l* tai *r*, paikoin myös *d* ja alkuperäinen δ . Nämä vastineet ovat länsimurteissa yleensä samat tavuasemasta tai äänneympäristöstä riippumatta. Etelä-Pohjanmaalla voi tosin kuulla *r:n* vaihtelevan yksitäräyisen *r:n* eli $\delta:n$ kanssa. Itämurteissa dentaalispirantin jatkajia ovat *j*, *v* ja *kato*. Muutamissa tapauksissa tavataan myös *h*-edustusta. Kehitys näihin heikkoasteisiin vastineisiin on tapahtunut siten, että dentaalispirantti on kadonnut, minkä

jälkeen spirantin tilalle on kehittynyt *j* tai *v* siirtymä-äänteeksi tavunrajalle äänneympäristöstä riippuen. (Virtaranta 1958: 12, 217; Rapola 1990: 33–36.) Suurin ero itä- ja länsimurteiden välillä on, että itämurteissa molemmilla spiranteilla on samat heikon asteen vastineet, kun taas länsimurteissa spiranteilla on omat vastineensa. Itämurteissa spirantien vastineena on usein pelkkä kato, jonka myötä tavunraja on supistunut. Länsimurteissa kaksitavuisuus on sen sijaan säilynyt. (Paunonen 1991: 90.)

2.3.2. *k:n* ja *t:n* astevaihtelu Raahen seudun naapurimurteissa

Koko keski- ja pohjoispohjalaisten murteiden alueella *k:n* ja *t:n* heikon asteen vastineena voi olla *j*, *v* tai kato, eli vastineet ovat samanlaiset kuin itämurteissa (Turunen 1956: 30–33; Pääkkönen 1971: 130; Suihkonen 1992: 172). Vaikka vastineet ovat samat molemmissa murreryhmissä, eroavat alueet kuitenkin toisistaan sen suhteen, missä äänneympäristössä kyseisiä vastineita esiintyy. Pohjoispohjalaismurteessa, eli Oulun murteessa, *j*, *v* ja kato dentaalispirantin jatkajina varioivat siten, että ne ovat täysin samat *k:n* heikon asteen vastineiden kanssa samoissa ympäristöissä. Esimerkiksi *j* esiintyy sekä *k:n* että *t:n* heikon asteen vastineena usein *i:n* ja *e:n* edellä (*laki: lajin*; *vati: vajin*), *v* puolestaan erityisesti labiaalivokaalin edellä (*rako: ravon*; *lato: lavon*). Tämä tarkoittaa siis sitä, että *k:n* ja *t:n* astevaihtelusysteemit ovat Oulun seudulla langenneet yhteen. Astevaihteluiden yhteenlankeaminen on tapahtunut siten, että dentaalispirantin kadottua siirtymä-äänteet on matkittu *k:n* astevaihtelusta. (Pääkkönen 1971: 132–135.)

k:n ja *t:n* astevaihtelusysteemien samankaltaisuus on tyypillistä myös itämurteille (Turunen 1956: 32; Paunonen 1991: 90). Ero itämurteiden astevaihtelun ja Oulun murteessa esiintyvän astevaihtelun välillä on kuitenkin siinä, että heikon asteen vastineet edustuvat murteissa eri tavoin. Itämurteissa esimerkiksi *v:tä* esiintyy aina *U:n* jälkeen (*lukea: luven*), kun taas Oulussa esiintyy *lujen*-tyyppistä edustusta (Kettunen 1940: kartta 42; Turunen 1959: 14–15). Wiik selittää tämän eroavaisuuden niin, että Oulussa heikon asteen vastineen jälkeinen vokaali määrittää, minkä vastineen klusiili saa. Itämurteissa vastineen määrittää puolestaan edeltävä vokaali (Wiik 2006: 46). Itämurteissa esiintyy tyypillisesti myös katoedustusta, jossa tavunraja on umpeutunut (*joki: joen*, *veto: veon*). Oulun mur-

teessa tavunraja on länsimurteiden tapaan useimmiten säilynyt (*jojen, vevon*). Katotapauksissa vierekkäin joutuneet vokaalit eivät ole myöskään diftongiutuneet kuten itämurteissa: *teke-* : *tien*. (Kettunen 1940: kartta 39, 41 ja 72; Pääkkönen 1971: 55, 137.) Suihkosen (1992: 172–174) tiivistää yhteenlankeamisen periaatteen niin, että kyseessä on interferenssi, jossa läntinen ja itäinen edustus yhdistyvät. Itämurteista on siis saatu malli yhteenlankeamiselle, mutta siirtymä-äänteiden edustus on erilainen kuin itämurteissa.

Raahen eteläpuolella keskipohjalaismurteissa *t*:n heikon asteen edustukset eivät ole seuranneet *k*:n astevaihtelusysteemiä samoin kuin Oulussa. *t*:n heikon asteen edustukset vaihtelevat huomattavasti jokilaaksoittain, mutta suurimmassa osassa Kala- ja Lestijokilaaksoa *j*:tä esiintyy *t*:n heikossa asteessa runsaasti. Tällä alueella esiintyy muun muassa muotoja *katu*: *kajulla* ja *tieto*: *tiejot*, kun taas Oulussa ja muodot ovat tyyppiä *kavulla*, *tievot* samoin kuin *k*:n heikoissa asteissa (*maku*: *mavun*, *lieko*: *lievot*). (Pääkkönen 1971: 132; Suihkonen 1992: 170–172.) Seuraavassa luvussa tarkastelen astevaihtelua tarkemmin myös Raahen naapurimurteiden osalta.

3. k:N ASTEVAIHTELU

3.1. Kahden samanlaisen vokaalin välissä

a - a: Oulun murteessa yleisedustuksena on kato ja tavunrajan supistuma koko alueella. *j*-edustuksesta on tehty vain muutama yksittäinen havainto *jakaa*-verbin heikkoasteisissa muodoissa. Oulun itäisiä pitäjiä lukuun ottamatta adverbi *taka* on yleisesti vahva-asteinen. (Pääkkönen 1971: 41–42.) Pyhäjoella edustus on samanlainen kuin Oulussa, eli palatalispirantin vastineena on kato ja sitä seurannut supistuma. Ainoastaan *taka* on vaihteluttomasti vahva-asteinen (Tuikkala 1999: 16). Myös Kala- ja Lestijokilaaksossa supistumamuodot ovat yleisiä, mutta niiden ohella esiintyy Oulun ja Pyhäjoen murteita enemmän *j*-edustusta varsinkin *jakaa*-verbin yhteydessä (Suihkonen 1992: 46–47). Raahen murteessa supistumamuodot ovat yleisiä lukuun ottamatta *taka*-adverbia, joka on yleensä vahva-asteinen. Digitaalisessa muoto-opin arkistossa on vain yksin merkintä heikkoasteisesta muodosta *taa*. Myös *lakaista*-verbistä esiintyy kerran vahva-asteinen muoto *lakastiin*.

jos hevosella taaspäiij korvat se ov vihanen (DMAp); sen tienki laasi aina talavella (DMAp); luuta jolla laastaaj katosta lukivverkot (DMAAs); jo kymmeniä vuosi(a takappäin (12a); pani maate (13a); illalla mennee maate (48b); siitä sitte tänne Taskun taka (49b); pani käjet seljän taka (119b); ei saak kahtu(a takansa [...] se oli kahtonut takansa (119b); lakastiij se siiheij kavulle (504b); lukon takana taikka haan takana olleet (505.2).

e - e: Kato ja supistuma ovat yleisedustuksena Oulussa, Pyhäjoella sekä Kala- ja Lestijokilaaksossa. Kala- ja Lestijokilaakson itäisissä pitäjissä esiintyy myös itämurteille tyypillisiä diftongiutuneita muotoja kuten *reki* : *reissä*. (Pääkkönen 1971: 42; Suihkonen 1992: 49; Tuikkala 1999: 16.) Raahen murteessa kato on säännöllinen naapurimurteiden tapaan. Digitaalisen muoto-opin arkiston esimerkkiin tavunraja on merkitty säilyneeksi, vaikka vastaavia muotoja ei Kettusen (1940a: kartta 38) tavata Suomen murteissa.

*poika ajoi **työre**(ellü) (DMap); hevonel laitetaa aisoir **ree**’ ’ettee (DMap); vanaha Sovior rouva se **teetätti** meillä (12b); heini_iä lyötiin sinne **reem** pohojalle (13b); mitä **teet** maksakko sovinnolla (13b); me **reellü** veettiin ne Perki-sem portaitte’ ’ettee (48a); **reellü** ku laskivat (48b); venäläiset **teettivät** (48b).*

o - o: Oulussa yleisedustuksena on *v*, mutta sen rinnalla tavataan myös jonkin verran supistumamuotoja. Pääkkönen arvelee *v*-edustuksen olevan karjalaista perua. (Pääkkönen 1971: 43.) Pyhäjoella sekä Kala- ja Lestijokilaaksossa palataalispirantin vastineena on säännöllisesti kato ja sitä seurannut supistuma. Kala- ja Lestijokilaakson itäosissa esiintyy myös tässä äänneympäristössä itäistä diftongiutumista, esimerkiksi *koko : koussa*. (Suihkonen 1992: 49–50; Tuikkala 1999: 17.) Raahessa *v*-edustusta ei esiinny ollenkaan, vaan heikossa asteessa on aina kato ja supistuma samoin kuin eteläisissä naapurimurteissa.

*eihän se tahtonuk **koosa** pysy_iä (11b); **koottiin** naisi_ia tuonne saarer rant-taan (49a); ne **koottiin** ja sulattiin (119b); **koottiin** niitä kori_ioita papereita (119b).*

u - u: Kaikissa Raahen naapurimurteissa esiintyy palataalispirantin vastineena *v* (Pääkkönen 1971: 44; Suihkonen 1992: 50; Tuikkala 1999: 17). Raahessa on naapurimurteiden tapaan aina *v* heikon asteen vastineena.

*kyllä ne teettämällä teetettiin **puvukki** (DMap); tahto aiva sotkeu_ial **luvusa** (DMAs); korki_ia kaulusta oli **puvusa** (505.1); mää ostim polkupyörän ja **puvun** (506.2).*

y - y: Oulussa yleisedustuksena on *v*. Vain *syksy*-sanann rinnakkaismuodossa *syys* on aina supistuma (Pääkkönen 1971: 44.) Pyhäjoella sekä Kala- ja Lestijokilaaksossa edustus on samanlainen kuin Oulun seudun murteessa (Suihkonen 1992: 50–51; Tuikkala 1999: 18). Aineistossani ei ole muita tämän äänneympäristön esimerkkejä kuin supistumamuotoinen *syys*, mutta todennäköisesti Raahenkin murteessa *v*-edustus on yleinen samoin kuin naapurimurteissa. *yhtenä **syysyönä** (119b); **syysteurastus** ku oli (119b); **syysmarkkinat** oli toinem päivä lokakuuta (505.1).*

Kahden samanlaisen vokaalin välissä palataalispirantin jatkajana on siis yleisimmin kato ja supistuma Raahen murteessa. Ainoastaan äänneympäristössä *u - u* (ja myös todennäköisesti *y - y*) esiintyy siirtymä-äänne *v* supistuman sijaan. Vastaavanlaista edustusta esiintyy suurimmassa osassa suomen murteita (Kettunen 1940: kartat 37–39, 43). Suurimmilta osin heikon asteen vastineet ovat samat siis myös Raahessa ja sen naapurimurteissa. Ainoa suuri poikkeavuus naapurimurteiden välillä on äänneympäristössä *o - o*, jossa Oulun murre erottuu muista *v*-edustuksellaan. Myöskään ympäristön *a - a* suhteen keski- ja pohjoispohjalaiset murteet eivät muodosta täysin yhteneväistä aluetta, sillä eteläisimmissä pitäjissä Kala- ja Lestijokilaaksossa esiintyy muita murteita enemmän *j*-edustusta.

3.2. Kahden erilaisen vokaalin välissä

3.2.1. Illabiaalivokaalin edellä

e - a: Oulussa palataalispirantin vastineena on *j* kaikkialla muualla paitsi Hailuodossa, missä *sevoittaa*-muoto on aiheuttanut muodon *sevvauttaa* (Pääkkönen 1971: 44–45). Pyhäjoella esiintyy *j*-edustuksen lisäksi myös katoa, jossa tavunraja on säilynyt (Tuikkala 1999: 19). Kala- ja Lestijokilaaksossa yleisedustuksena on Pyhäjoen murteen tavoin *j* tai tavunraja (Suihkonen 1992: 68). Raahen murteessa *k:n* heikon asteen vastineena on *j* tai tavunraja samoin kuin eteläisissä naapurimurteissa.

*sanottiin kirsiharriksi semmosta joka nousi jäijen **sejasa** (DMap: 506); joka nousi jäijen **se(asa)** (DMap: 1); jäijen **se(asta)** (DMap: 15); siinä oli niitä kuminoita mitä ne oli siinä **sejasa** (48a); oli isojaki **sejasa** (49a); siinä oli si(an)saksaa **sejasa** (506.2).*

i - a: Oulun seudulla *j*-edustus on säännöllinen, tosin sen kvantiteetti vaihtelee (Pääkkönen 1971: 45). Pyhäjoen murteessa heikon asteen yleisedustuksena on pelkkä tavunraja ja sen ohella *j*-edustusta esiintyy vain hyvin harvoin (Tuikkala 1999: 19). Kala- ja Lestijokilaaksossa *j:n* rinnalla esiintyy myös tavunrajallista edustusta (Suihkonen 1992: 68). Raahen murteessa *j* palataalispirantin vastineena on harvinainen, yleisimmin spirantin ti-

lalla on pelkkä tavunraja samoin kuin Pyhäjoella. Säilyneestä tavunrajasta ei ole merkintää Digitaaliseen muoto-opin arkistoon kerätyissä esimerkeissä, mutta Oulun nauhoitearkiston aineistossa katotapaukset ovat tavunrajallisia.

si~~l~~alla on saparo (DMap); *hieta syövytti sel li~~a~~m pois* (DMap); *paksukeulasta sanottiim merisijaksi* (DMap); *pannaan si~~a~~nsilimukka ja mastopenkkiin kiinni* (11a); *si~~a~~nlihhaa ja patapaisti(a)* (13a); *niin~~ku~~ si~~l~~alla semmonen soiki(a) asti(a)* (13a); *se semmone joka si~~a~~m porsaita kuletti* (13b); *muistan yhenkiv vi~~a~~n tuola Palonkyläsä* (506.1).

o - a: Tässä äänneympäristössä ainoa astevaihtelutapaus on sana *poka*, joka voi Oulussa olla joko vaihteluttomasti vahva-asteinen tai saada heikossa asteessa *v*-edustuksen (Pääkkönen 1971: 45). Myös Pyhäjoella ja Kalajokilaakson ylämaassa (Nivala, Reis- ja Haapajärvi) sekä Sievissä esiintyvät rinnakkain vahva-asteinen muoto ja *v*-edustuksellinen heikko muoto. Muualla Kala- ja Lestijokilaaksossa heikkoasteinen *pova*-muoto on yleisedustuksena. (Suihkonen 1992: 204; Tuikkala 1999: 20.) Raahan alueelta on aineistossani vain yksi tapaus, jossa *poka* on vahva-asteinen: *se reikä sielä ikkunan yläpokasa* (11b).

u - a: Oulun murteessa heikossa asteessa on pelkkä tavunraja tai vaihtoehtoisesti tavunrajalla on ylilyhyt *v* (Pääkkönen 1971: 45). Pyhäjoella ylilyhyttä *v*:tä ei tavata ollenkaan, vaan palataalispirantin paikalla on vain tavunraja (Tuikkala 1999: 20). Kalajokilaakso on yhteneväinen Oulun murteen kanssa siten, että tälläkin alueella edustuksena on joko ylilyhyt *v* tai tavunraja. Lestijokilaaksossa tavunraja on ainoa heikon asteen vastine samoin kuin Pyhäjoella. (Suihkonen 1992: 68.) Raahessa palataalispirantin vastineena on myös pelkkä tavunraja. Digitaalisessa muoto-opin arkistossa on merkintä substantiivista *suka*, joka on vaihteluttomasti vahva-asteinen.

se sukalla pyhittiim pois (DMap); *piettii uimaleipää ja muuta mu~~u~~asa* (13b); *niilä oli ollus se Sokeri-Jussi mu~~u~~asa* (48a); *pikku kärryt olla mu~~u~~asa ku muutettiin pylyvää* (48b); *niitä ei sitte paimeni(a) ennää mu~~u~~asa ollukkaan* (119b).

a - e: Oulussa *j*-edustus on säännöllinen. Poikkeuksena on ainoastaan Utajärvi, missä tavataan jonkin verran myös diftongiutuneita supistumamuotoja kuten *jakaa : jaitaan*. (Pääkkönen 1971: 45.) Myös Pyhäjoella yleisedustuksena on *j* (Tuikkala 1999: 20). Kala- ja Lestijokilaaksossa *j*-edustuksen kanssa vuorottelee tavunrajallinen katoedustus. Kala- ja Lestijokilaaksossa Reis- ja Haapajärvellä esiintyy kuitenkin Utajärven tavoin enimmäkseen supistumadiftongeja. (Suihkonen 1992: 52–53.) Raahen murteessa yleisedustuksena vaikuttaa olevan *j*, mutta myös tavunrajallista edustusta esiintyy *hakea*-verbin yhteydessä. Variaatiota on myös idiolektin sisällä, sillä ainakin yksi informantti käyttää puheessaan sekä *j*:llistä että tavunrajallista muotoa.

se puuro jajettiin (DMap); *me hajettiin sittem miestä kylvyöntekkoon* (DMap); *kerran ki oli semmonen suuri rajekkuuro* (DMap: 45); *luuli että ilimaj jajetaan* (DMAs); *lehmiä piti hajeskella laitumelta* (DMAs); *haettii* 'aina arkuntekkoon (DMAs: 110); *sitä hajettiin nii sitä miestä ei löytynym mistään* (13b); *sitte haettiin vielä [...] ennen haettiin vesi näihin talloihin* (13b); *se hakemalla hajettiin* (48a); *hajettiin rauam palasi(a)* (48a); *niitä sitte koulusa jajettiin toisille* (505.1); *minä rupesin haeskelleen sitä Asikaisen talu(a)* (503.1); *hajeskelleen uusi(a) työmaita* (506.2); *taas oj jajettu* (506.2).

i - e: Oulussa palataalispirantin vastineena on kvantiteetiltaan vaihteleva *j* kaikissa muissa tapauksissa paitsi tapauksissa *pikemmin* ja *likellä*, joissa on yleensä vahva aste (Pääkkönen 1971: 46). Pyhäjoella palataalispirantin vastineena on tavunraja tai ylilyhyt *j* lukuun ottamatta Oulussakin esiintyviä vaihteluttomia tapauksia (Tuikkala 1999: 21). Kala- ja Lestijokilaaksossa edustus on samanlainen kuin Pyhäjoella, eli vastineena on pelkkä tavunraja tai ylilyhyt *j* (Suihkonen 1992: 72). Aineistossani on esimerkkejä vain *likelle*-tyyppisistä vaihteluttomista sanoista: *sillon se muuttaa likemmäksi* (DMap); *se sai ensiksi heittää joka nakkas likemmäs* (12b).

o - e: Oulussa palataalispirantin jatkajana on yksinomaan *j*. Ainoastaan Utajärvellä ja *koettaa*-verbin yhteydessä tavataan myös itäistä katoedustusta, jossa vokaalit ovat diftongiutuneet. (Pääkkönen 1971: 46–47.) Pyhäjoella *j*-edustus on myös säännöllinen, mutta substantiivissa *joki* vastine määräytyy sen mukaan, onko kyseessä appellatiivi vai propri. Proprien heikkoasteiset muodot ovat useimmiten yleiskielen mukaisia katoedustuksia (*Pyhäjoen*), kun taas appellatiiveissa *j*-edustus on tavallisempaa (*jojen*). (Tuikkala 1999:

21–22.) Kala- ja Lestijokilaaksossa tavataan rinnakkain *j*:tä ja tavunrajaa. Kalajokilaakson itäisissä pitäjissä Reis- ja Haapajärvellä tavunraja on jälleen supistunut ja vokaalit ovat diftongiutuneet. (Suihkonen 1992: 55–56.) Raahen murteessa on myös yleisedustuksena *j*, mutta substantiivissa *joki* esiintyy katoedustusta, kun kyseessä on propri. Yksi informantti käyttää *kokea*-verbissä katoedustusta.

poikasesta pittääj jojesta pyyviñ kallaa (DMap); *se kojetaan* toisinaan (DMap); *koira haukahteli sielä jojempuolipääsä* (DMAs); *Paatsjoev varrella* (11a); *Pyhäjoelta* (11b); *se on niij ku koje' 'ajo* (13b); *saatiij koetuksi* (13b); *sej jojen* se ov Vantaajjoki vissii (48); *sen tiesi heti että ne oli Pyhäjoelta* (48b); *ennej ku ne sai kaikki kojetuksi* (119b); *ne Kalajoen sujet oli* (119b); *sai ilima' 'eestä mennä koje' 'ajelulle* (505.1).

u - e: Oulussa palataalispirantin vastineena on yleisesti *j* muualla paitsi Utajärvellä, missä *j*:n rinnalla esiintyy itämurteille ominaista *v*-edustusta (Pääkkönen 1971: 47). Pyhäjoen vanhassa murteessa palataalispirantin vastineena on myös yleisesti *j* (Tuikkala 1999: 22). Kala- ja Lestijokilaaksossa yleisedustus on *j* kaikkialla paitsi itäisissä pitäjissä, missä heikossa asteessa on Utajärven tapaan *v* tai toisinaan pelkkä tavunraja (Suihkonen 1992: 71). Raahessa palataalispirantin vastineena on yleensä läntinen *j* samoin kuin suurimmassa osassa naapurimurteita. Tavunrajallista edustusta esiintyy aineistossa vain kerran *luetella*-verbissä.

oli tujettu sieltä allaalta (DMap); *kori₄asti pujettu* (DMap); *hirviän isotöinel luettava* (DMap: 59); *väkisin sillä lujetal* lehtiä (DMAs); *ensimmäisenä sitte lu₄eteltiin* ne (11a); *ja kirjoja lujettiin* (505.2); *tuuppa tänne niil lujet ossaakko sää herrar rukkouksen [...] lujenko* minä herran siunauksenki (503.1.)

y - e: Oulussa heikon asteen vastineena on kauttaaltaan *v*, lukuun ottamatta muutamia *j*-edustuksia Hailuodosta. Pääkkönen pitää tätä itämurteiden kaltaista edustusta poikkeuksena, jonka syntyyn on saattanut vaikuttaa dentaalispirantin vastine pitkän *y*:n tai siihen palautuvan diftongin jälkeen: *pyyvetään* ja *täyven*. (Pääkkönen 1971: 47–48.) Pyhäjoella edustuksena on joko läntinen *j* tai itäinen *v* (Tuikkala 1999: 23). Kala- ja Lestijokilaak-

sossakin v-edustusta esiintyy Kalajokilaakson ylämaassa sekä Lestijärvellä. Muilla alueilla j- tai tavunrajallinen edustus on v:tä yleisempää. (Suihkonen 1992: 71–72.) Raahen murteessa edustuksena on pelkkä tavunraja: *ei lehmää ollut tahtonuk **kyetä** lypsämään pystyä* (DMAs); *ku äiti ei **kyenny*** (12a). Näiden esimerkkien perusteella edustus Raahessa olisi siis lähimpänä Kala- ja Lestijokilaakson murrealueilla tavattavaa edustusta.

ä - e: Oulun seudun murteessa yleisedustuksena on j, mutta Utajärvellä ja Hailuodossa sekä *nähdä*-verbin yhteydessä ilmenee myös katomuotoja (Pääkkönen 1971: 48). Pyhäjoella j:n rinnalla tavataan yleisesti myös pelkkää tavunrajaa (Tuikkala 1999: 23). Kala- ja Lestijokilaaksossa j:tä ja katoa on suunnilleen yhtä paljon, ja itäisissä pitäjissä kadon myötä vierekkäin päätyneet vokaalit ovat diftongiutuneet (Suihkonen 1992: 54). Raahessa edustus on samanlaista kuin eteläisissä naapurimurteissa, eli katoa tavataan yleisesti j-edustuksen rinnalla. Verbissä *nähdä* tavunraja on kadon myötä supistunut, mutta muissa tapauksissa tavunraja on säilynyt. j-edustus on hyvin yleistä länsimurteille, kun taas tavunrajallista edustusta esiintyy Kettusen (1940a: kartta 40) mukaan vain lounaismurteiden ja peräpohjalaismurteiden alueella.

*kuv **väjelles** sai ruvan* (DMap); *kun se **mäjessä** luistaa* (DMap); *peltoja enne 'äjestettii* (DMAs); *varasto tuola **Pikimäjellä*** (11b); *kävi **sotaväjenki** [...] oli vääpeli **sotaväjessä*** (11b); *suuresa **väesä*** (12a); *sitte se muuttu kauppakoulum **mäjelle*** (12b); ***Kontiommäestä** rinnakkain* (13b); *jäätiim meijerin taka ettei asemalta **nää*** (13b); ***näättekö** te mittää* (13b); *mikä **työväenopisto** siinä on* (48a); *ei sitä **nää** ennää kellää* (48b); *se on kirkko niij korki**ella** **mäellä*** (49a); *Tornitalom **mäelle** kahtomaa* (49b); *se oli **näämmä** sillo sota-aikana* (505.1); ***sotaväesä** olin* (506.1).

a - i: Oulussa ja Pyhäjoella yleisedustuksena on j, josta poikkeuksia ovat Utajärvellä ja Hailuodossa esiintyvät katomuodot (Pääkkönen 1971: 49; Tuikkala 1999: 24). Kala- ja Lestijoella esiintyy j:n rinnalla myös tavunrajallista edustusta sekä supistumia. Itäisissä pitäjissä katoedustus on yksinomainen ja kadon myötä vokaalit ovat diftongiutuneet. Verbin *hakea* yhteydessä esiintyy yleensä j-edustusta tai supistumaa koko Kala- ja Lestijokilaaksossa. Suihkosen mukaan verbin *hajan*-tyyppiset muodot ovat saaneet aikaan j-edustuksen tässäkin äänneympäristössä. (Suihkonen 1992: 56–57.) Aineistossani esiintyy ai-

noastaan *hakea*-verbin muotoja, joten on jää epäselväksi, johtuuko *j*-edustus *a* - *e* -äänneympäristön vaikutuksesta vai onko *j* yleisedustuksena muissakin tapauksissa: *mää sen hajin ylösottoon sillo* (11b); *ja me hajimma seij kiven* (12b). Todennäköistä on, että *j*:tä esiintyy Raahen murteessa yleisesti samoin kuin naapurimurteissa.

e - *i*: Oulussa palataalispirantin vastineena on kvantiteetiltaan vaihteleva *j* muualla paitsi Utajärvellä, missä esiintyy ainoastaan itäisiä supistumamuotoja (Pääkkönen 1971: 49–50). Pyhäjoella sekä *j*-edustus että supistumamuodot ovat lähes yhtä yleisiä: Tuikkalan laskujen mukaan *j*-edustusta on 58 % kaikista tapauksista (Tuikkala 1999: 24). Kalajokilaaksossa yleisin heikon asteen vastine on *j*, jonka rinnalla esiintyy myös tavunrajallista edustusta. Kalajokilaakson itäisissä osissa sekä Lestijokilaaksossa supistumamuodot ovat säännöllisiä. (Suihkonen 1992: 57–58.) Raahessa tavataan sekä *j*-edustusta että supistumamuotoja, joten edustus on samanlaista kuin Pyhäjoella.

minä kerraj joulukalijaa teji (DMap); *tätä tein tässä sivusa* (11a); *ku minä teil lähtyä* (11b); *puseroita ihtet tein* (12a); *minä tein sitte hätäjarrutuksen* (13a); *venej jonka minä tejin* [...] *silakam pyynti(ä) varten tejin* (49b); *teinhäm minä vielä tuosa Reiniläsä* (503.1); *tejin saipuaa* [...] *minähän tejin seppeleitä* (503.1).

o - *i*: Oulun seudun murteessa yleisedustuksena on kvantiteetiltaan vaihteleva *j* kaikkialla muualla paitsi Utajärvellä, missä tavataan ainoastaan supistumamuotoja (Pääkkönen 1971: 50). Pyhäjoellakin *j*-edustus on yleinen, mutta itäisissä osissa esiintyy supistumia (Tuikkala 1999: 25). Kalajokilaaksossa yleisedustuksena on *j* lukuun ottamatta Reis- ja Haapajärven supistumamuotoja. Lestijokilaaksossa *j*:n ohella tavataan tavunrajallista edustusta ja myös supistumia. (Suihkonen 1992: 57.) Aineistossani ei ole esimerkkejä tästä äänneympäristöstä, mutta *j*-edustus on todennäköinen myös Raahessa, koska sitä esiintyy naapuriseuduilla niin runsaasti.

u - *i*: Oulussa ja Pyhäjoella *k*:n heikkoasteinen vastine on tässä yhtymässä *j* lukuun ottamatta sanaa *ruis*, jossa vastineena on kauttaaltaan *v* (Pääkkönen 1971: 50; Tuikkala 1999: 25). Kalajokilaaksossa vastineena on yleensä *j* tai tavunraja, kun taas suurimmassa osassa Lestijokilaaksoa supistumat ovat säännöllisiä. *Ruis* on tälläkin murrealueella poikkeuksellinen, sillä siinä esiintyy katoedustuksen rinnalla myös *v*-edustusta. (Suihkonen 1992:

66.) Myös Raahessa sana *ruis* on toisinaan muodossa *ruvis*, mutta muissa tapauksissa palataalispirantin vastine on joko *j* tai tavunraja.

ruvisriihi olikin nätti (DMAp); *ne ruvista* leikkas sirpillä (DMAs); *Raahen Seuvvusta lujin* sitä vallosta (11b); *siihem pantiiv vähä ruvista* (12a); *aina ku mää lu(in) [...] lu(ä)l läksy(ä)* (12a); *sitte pujim päälleni ja lähin* (504b); *ruis-jauhoja ja nisujauhoja* (505.2); *ruista* ohoraa vähä saatiin kasvatettu(a) (506.2).

y - i: Oulussa heikon asteen vastineena on *v*. Verbi *nykiä* esiintyy myös vahva-asteisena. (Pääkkönen 1971: 51.) Pyhäjoelta ei ole monta merkintää tästä äänneympäristöstä, mutta vastineena vaikuttaisi olevan *v* (Tuikkala 1999: 26). Kala- ja Lestijokilaaksossa esiintyy *v*-edustuksen ohella myös katoedustusta, jossa tavunraja on säilynyt (Suihkonen 1992: 67). Raahen murre vaikuttaa olevan Oulun murteen kannalla, vaikkakin esimerkkejä tästä äänneympäristöstä on vain vähän. *Nykiä*-verbi on vahva-asteinen ja *rykiä*-verbi saa *v*-edustuksen.

ne juurineen nykittiin (DMAp); *ryvitytti ja salapas heijje* (DMAp); *Friimanni' 'Iivarillekkim palijo sammali(a) nykittiin* (503.1); *kotikartanolla minä nykij ja leikkasin* (504a).

ä - i: Oulussa tavataan ainoastaan *j*:tä *k*:n heikon asteen vastineena, tosin Utajärvi on jälleen poikkeus savolaisilla supistumamuodoillaan (Pääkkönen 1971: 51). Pyhäjoella esiintyy sekä *j*-edustusta että katoedustusta, jossa tavunraja on supistunut (Tuikkala 1999: 26). Kala- ja Lestijokilaaksoissa edustus on jakautunut alueittain: Kalajokilaakson ylämaassa, Haapajärvellä, Sievissä ja Kalajoella tavataan supistumamuotoja. Muualla Kalajokilaaksossa tavunrajallinen edustus on yleisintä. Lestijokilaakson murteissa esiintyy rinnakkain *j*:tä, tavunrajaa ja supistumia. (Suihkonen 1992: 57.) Raahessakin heikossa asteessa on *j* tai supistuma.

me näjimmä (DMAp); *ne teki melekeen omiv väkinsä heinät* (DMAs); *sielä minä kyllä näjin nii' 'ison sii(an)* (11a); *näin ku siinä oli niitä suomalaisi(a)* (11b); *näin että niitä oli* (12a); *ku minä näim mihin se ois pyhkinyn niitä*

kahavikuppeja (12a); *mää sev verran **näjin** että se lava lähti* (13b); *sitte minäkis sev vasta **näin*** (503.1); *minä **näij** kaikki* (504a); ***näjin** tätinsä hautajaisissa [...] siinä minä **näjin*** (504b); *sielä mää **näjin** aallolla ku se mennäk keltteli* (506.2).

i - ä: Oulun seudun murteessa heikossa asteessa on joko *j* tai ylilyhyt *j* (Pääkkönen 1971: 54). Pyhäjoella *k:n* heikkoasteisena vastineena on yleensä *j* tai toisinaan pelkkä tavunraja (Tuikkala 1999: 27). Kala- ja Lestijokilaaksossa on heikossa asteessa joko kvantiteetiltaan vaihteleva *j* tai pelkkä tavunraja (Suihkonen 1992: 69). Raahen murteesta kerätyissä esimerkeissä ainoa palataalispirantin vastine on kato. Digitaalisen muoto-opin arkiston esimerkissä tavunrajaa ei ole merkitty, mutta Oulun nauhoitearkiston äänitteissä tavunraja kuuluu säilyneen: *emäntä on **iämpäivänen** tuttu* (DMAp); *parraasa **iäsä** olevi(a) miehi(ä)* (11a); *vasta **riippikoului(ä)sä*** (504a).

Palataalispirantin edustus illabiaalivokaalin edellä jakaa suomen murteet kahtia: länsi- ja pohjoismurteissa tavunraja on aina säilynyt, kun taas itämurteissa tavunraja on kadon myötä supistunut, jos spiranttia ei edellä labiaalivokaali (Kettunen 1940: kartat 42–44). Raahen murteessa palataalispirantin vastineena on *j*, kato tai *v*, joskin *v*-edustusta esiintyy ainoastaan äänneympäristössä *y - i*. Katotapauksissa tavunraja on säilynyt kaikissa muissa äänneympäristöissä paitsi *ä - i* ja *e - i*, joissa tavataan supistumamuotoja *näin* ja *tein*. Supistumamuodot eivät ole kuitenkaan koskaan yksinomaisia, vaan niiden rinnalla esiintyy aina *j*-edustusta. Pelkkä tavunraja on yksinomainen yhtymissä *i - a*, *u - a*, *y - e* ja *i - ä*. Siirtymä-äänne *j* on puolestaan ainoa vastine yhtymissä *e - a*, *a - e*, *u - e* ja *a - i*. Lopuissa yhtymissä tavunrajallinen ja *j*-edustus esiintyvät rinnakkain.

Kettusen murrekartaston (1940: kartat 40–41) mukaan ja Wennolan (1896: 31) havaintojen mukaan Raahessa esiintyisi yksinomaan *j*-edustusta *e:n* edellä myös yhtymissä *ä - e* ja *o - e*. Näissä yhtymissä *j*-edustus ei kuitenkaan ole ainoa heikon asteen vastine, vaan *ä - e*-yhtymässä tavunrajallista edustusta tavataan runsaasti paitsi Raahessa myös Pyhäjoella ja Kala- ja Lestijokilaaksossa ja *o - e*-yhtymässä *j:n* ohella esiintyy katoa, kun kyseessä on propri. Kaiken kaikkiaan *j* heikon asteen vastineena illabiaalivokaalin edellä on siis Raahessa hyvin yleinen, mutta ei yhtä yksinomainen kuin esimerkiksi Oulun murteessa. Raahen murre yhtyykin useimmin eteläisiin naapurimurteisiinsa kuin Oulun murteeseen katoedustuksen runsauden vuoksi.

3.2.2. Labiaalivokaalin edellä

a - o: Oulun ja Pyhäjoen murteessa yleisedustuksena on länsimurteille yleinen *v* (Pääkkönen 1971: 51; Tuikkala 1999: 28). Kala- ja Lestijokilaaksossa edustus ei ole täysin yhtenäinen, sillä Reis- ja Haapajärvellä esiintyy säännöllisesti supistumamuotoja, kun taas muualla murrealueella edustuksena on *v* tai pelkkä tavunraja (Suihkonen 1992: 58). Raahessa *v*-edustus on yksinomainen samoin kuin lähimmissä naapurimurteissa.

mep pois siitä overravosta (DMap); *liika läheltä kävelee vavor reunaa* (DMap); *silimäpavosa eij om mennyk ko yks lan̥ka poikki* (DMap); *tavottiin alasimem päällä* (DMAs: 67); *et taijja havonkaupalla saaha nuim pali-jokkaa* (12a).

e - o: Oulussa ja Pyhäjoella esiintyy yksinomaan *v* tässä äänneympäristössä (Pääkkönen 1971: 52; Tuikkala 1999: 29). Kala- ja Lestijokilaaksossa *v:n* ohella esiintyy myös tavunrajallista edustusta muualla paitsi itäisissä pitäjissä Reis- ja Haapajärvellä, missä supistumamuodot ovat säännöllisiä (Suihkonen 1992: 59). Raahen murteessakin edustus on samanlainen kuin äänneympäristössä *a - o*, eli *v*-edustus on yksinomainen.

piti aina korjaillah heinäntevoj ja kylvyöntevoj välillä (DMap); *piikkikarhilla se siemen sevotettii* (DMap); *heinäntevon aikana* (DMap: 110); *teki semmosen sevotuksen* (DMap: 110); *jos vaan hittaastis sevottaa niin se hyytyypi* (DMAs); *naisiaki ja miehiä oli sevon perunannostotalakoisa* (DMAs); *jos unikevom päivänä sattaa* (DMAs); *aina sielä halon tevosa* (12a); *miehet ja naiset sevon samasa saunasa* (12a); *meinas sen työntevon heittääp pois kokonaan* (506.1).

i - o: Oulussa edustuksena on kvantiteetiltaan vaihtelevat *j* ja *v*, joista *v*-edustus on yleisempi. Pääkkösen mukaan *j*-edustus on analogiaa dentaalispirantin heikkoasteisista muodoista *piika* : *piijolla*; *siika* : *siijolla*. Utajärvellä esiintyvä *j*-edustus voi olla peräisin savolaismurteista. (Pääkkönen 1971: 52–53.) Pyhäjoella edustukset ovat leksikaalistuneet tiettyihin sanoihin – kaikkiaan palataalispirantin vastineena voi olla *v*, ylilyhyt *v, j* tai kato ja tavunraja. *v*-edustus liittyy etenkin *liko*-vartalon heikkoon asteeseen, kun taas *j*-edustus ja tavunrajallinen edustus liittyvät *hiko*-vartalon muotoihin. (Tuikkala 1999: 29–30.)

Kala- ja Lestijokilaakson itäosissa edustus on savolaismurteiden kannalla, eli vastineena on yleensä kvantiteetiltaan vaihteleva *j*. Muilla alueilla edustus jakautuu siten, että vartaloissa *liko-* ja *hiko-* esiintyy heikossa asteessa *j* tai *v*, sanojen *sika* ja *vika* monikkomuodoissa *j:n* rinnalla esiintyy tavunrajallista edustusta. (Suihkonen 1992: 69–71.) Raahessa edustus on selkeästi Oulun murteen kannalla, sillä palataalispirantin vastineet eivät johdu sanojen vartaloista, vaan esimerkiksi *hiko-*vartalo voi saada heikossa asteessa sekä *j-* että *v-*edustuksen, joista *v-*edustus on yleisempi.

koko päivän hivosti (DMap); *rupijaa taivas hijostellee* (DMAs); *se on ahanen niitä livottellee* (DMAs); *kun se oli jo livonnu* (504a); *ensin ne annettiin olla joku vuorokausi livosa* [...] *ne viikon toistakik kait livotettiin* (505.1).

a - u: Oulussa ja Pyhäjoella yleisedustuksena on *v* (Pääkkönen 1971: 53; Tuikkala 1999: 30–31). Kalajokilaaksossa siirtymä-äänne *v* vaihtelee tavunrajallisen edustuksen kanssa muualla Reisjärvellä, jossa tavataan vain supistumamuotoja. Myös Lestijokilaaksossa supistumat ovat yleisiä. (Suihkonen 1992: 59–60.) Aineistossani on vain yksi esimerkki, ja siinä palataalispirantin vastineena on *v* samoin kuin naapurimurteissa: *suu **mavuksi** vain* (DMAs).

ä - y: Oulussa ja Pyhäjoella palataalispirantin vastineena on länsimurteille yleinen *v* kaikissa muissa tapauksissa paitsi *näyttää*-verbin yhteydessä, jossa katoedustus on yksinomainen (Pääkkönen 1971: 54; Tuikkala 1999: 31). Kalajokilaaksossa edustuksena on joko *v* tai pelkkä tavunraja, itäisissä pitäjissä puolestaan supistuma. Lestijokilaaksossa edustus on kirjavinta, sillä palataalispirantin vastineena voi olla *v, j*, tavunraja tai supistuma. (Suihkonen 1992: 60.) Raahessa edustus on samanlainen kuin Oulussa ja Pyhäjoella, eli heikon asteen vastineena on ainoastaan *v*. Verbissä *näyttää* on aina supistuma.

jott_ei nävy' olleḱaa (DMAs); *ei nävy ku joku kellukka* (DMAs: 15); *ei nävy olleḱaan* (DMAs: 22); *näytti nopeuvven* (13a); *puistettaan että se näyttää sev valon* (48a); *kyllä se oli nävy ku se tuli koti(a)* (48a).

y - ö: Tästä äänneympäristöstä ainoa esimerkki on *tykö*, joka on Oulussa ja Pyhäjoella vaihteluttomasti vahva-asteinen (Pääkkönen 1971: 54; Tuikkala 1999: 30). Myös Kalajo-

kilaaksossa vahva-asteinen muoto on yleisedustuksena, kun taas Lestijokilaaksossa tavataan jonkin verran kato- tai *j*-edustusta vahvan asteen rinnalla (Suihkonen 1992: 231). Raahessa *tykö* on aina vahva-asteinen: *niin ne soutivat meijjän tykö* (49a); *nii(en tykönä-häm minä sitte kävin* (504a).

Labiaalivokaalin edellä palataalispirantti saa vastineekseen useimmiten *v*:n Raahen murteessa. Poikkeuksia ovat äänneympäristöt *i - o* ja *y - ö*, joista ensin mainitussa *v*:n rinnalla esiintyy jonkin verran myös *j*-edustusta koko keski- ja pohjoispohjalaisten murteiden alueella. *y - ö* -äänneympäristöön kuuluva *tykö* ei puolestaan osallistu astevaihteluun ollenkaan.

Heikon asteen edustus labiaalivokaalin edellä on Raahen murteessa täysin samanlaista Oulun murteessa. Pyhäjoen edustus on myös useimmiten samassa linjassa Raahen ja Oulun murteen kanssa lukuun ottamatta äänneympäristöä *i - o*, jossa palataalispirantin vastineet *j*, *v* ja tavunraja ovat Pyhäjoen murteessa leksikaalistuneet tiettyihin vartaloihin. Raahessa ja Oulussa *i - o* -äänneympäristön yleisedustuksena on *v* ja toisinaan *j*, eivätkä ne ole leksikaalistuneet mihinkään tiettyihin astevaihtelutapauksiin. Kala- ja Lestijokilaakso erottuvat kaikissa äänneympäristöissä selkeästi omaksi murre-alueekseen, sillä pohjoispohjalaisille murteille tyypillisen *v*:n rinnalla esiintyy aina myös tavunrajallista edustusta. Kettusen karttojen (1940a: kartat 45–47) perusteella suomen murteet ovat jakautuneet näidenkin äänneympäristöjen suhteen kahtia siten, että länsimurteissa tavunraja on säilynyt, mutta itämurteissa ei. Poikkeuksen muodostavat eteläiset itämurteet, jotka yhtyvät länsimurteiden edustukseen.

3.3. Pitkän vokaalin ja siihen palautuvan diftongin jäljessä

3.3.1. Illabiaalivokaalin edellä

aa - a: Oulun ja Pyhäjoen murteissa palataalispirantin vastineena on yleensä *j*, jonka rinnalla tavataan myös jonkin verran vahvan asteen yleistymiä (Pääkkönen 1971: 56; Tuikkala 1999: 36). Kalajokilaaksossa *raaka*-sanana heikkoasteisissa muodoissa yleisedustuksena on *j*, jonka ohella esiintyy jonkin verran myös vahvan asteen yleistymiä ja supistu-

mia. Reis- ja Haapajärvellä supistumamuodot ovat yksinomaisia. Lestijokilaaksossa vahvan asteen ja supistumien ohella tavataan myös tavunrajallista edustusta. (Suihkonen 1992: 74.) Aineistossani on yksi esimerkki, jonka perusteella *j*-edustus on yleistä Raahesakin: *jos nahka jää **raajaksi*** (DMAs: 2).

ee - a: Oulun seudun murteessa substantiivi *lieka* on joko vaihteluttomasti vahva-asteinen tai sen heikossa asteessa esiintyy *j* (Pääkkönen 1971: 56). Tuikkala (1999: 37) ei ole saanut *lieka*-sanasta esimerkkejä Pyhäjoen murteen alueelta, ja hän toteaa sen olevan murteessa harvinainen. Myöskään Suihkonen ei ole kirjannut Kala- ja Lestijokilaaksojen murteista esimerkkejä. Omasta aineistostanikin esimerkit puuttuvat.

ii - a: Oulussa sanojen *siika* ja *liika* heikkoasteisissa muodoissa palataalispirantin vastineena on yleisesti *j*. Sen sijaan *piika* on tavallisesti vaihteluttomasti vahva-asteinen. (Pääkkönen 1971: 57). Pyhäjoen murteessa *j*-edustusta esiintyy *siika*-substantiivin heikossa asteessa, mutta *liika* ja *piika* ovat astevaihtelun ulkopuolella (Tuikkala 1999: 37). Kala- ja Lestijokilaaksossa palataalispirantin vastineena on yleisesti *j* tai toisinaan pelkkä tavunraja. Vahvan asteen yleistymistä ei ole Suihkosella merkintää. (Suihkonen 1992: 75.) Raahen murteessa heikon asteen vastineena on Kala- ja Lestijokilaaksojen murteiden tapaan *j* tai tavunraja. *liika* esiintyy myös vahva-asteisena.

*ajetaal **liika** lyhyvillä aisolla* (DMAp); *pittää vuolla ne **lii(at)** pois* (DMAp); *maiva o hyvä kala se on **sijasta** seuraava* (DMAp); *sai aina jonku isomman **sijanjki*** (DMAp: 15); *se oli **liika** kova paukku* (11a); *näjin nii' 'ison **sii(an)*** (11a); *tuo **pikkusijam** pyynti* (48a); ***lii(at)** jätteet siinä leikottiim poi(es* (48b); *sai ensimmäiset **sii(at)** ku siihen pani rysän* (505.2).

oo - a: Oulun murteessa substantiivi *ruoka* on heikossa asteessa länsimurteille tyypilliseen tapaan lyhytvokaalinen, ja palataalispirantin vastineena on kvantiteetiltaan vaihteleva *v* tai tavunraja. Ainoastaan Utajärvellä tavataan itämurteille tyypillistä pitkävokaalista muotoa *ruuvan*. (Pääkkönen 1971: 57.) Pyhäjoella on myös käytössä läntinen edustus samoin kuin Oulussa (Tuikkala 1999: 38). Kala- ja Lestijokilaakson itäisissä osissa tavataan itäistä *ruuvvan*-tyyppiä, kun taas muilla alueilla läntinen *ruvan*-tyyppi on yksinomainen, jossa edustuksena on *v* tai tavunraja. Suihkonen on kirjannut myös muutaman diftongillisen heikon asteen *ruo(an)*, jonka hän epäilee olevan vaikutusta vahva-asteisen

ruoka-vartalon vaikutusta. (Suihkonen 1992: 75.) Raahen murteessa on myös vallalla läntinen edustus, eli vokaali on lyhyt ja palataalispirantin vastineena on *v* tai tavunraja. Tavunraja näyttää olevan *v*-edustusta yleisempi, sillä ainoa siirtymä-äänteellinen edustus on kirjattu Digitaalisen muoto-opin arkistoon, ja siinäkin siirtymä-äänne on ylilyhyt. Myös diftongillista muotoa *ruo_oat* esiintyy aineistossani muutaman kerran.

poskihampaat jolla se hienontaa ru^van (DMAp); *aikaiset saivat ru_oat* (DMAs); *se pääsi ru_oan ääreen nii se kuoli* (11b); *oli ne hyvät ru_oat silloinkin* (13a); *jälkiru_oaksi glassi_oa* (13a); *meilleh_l laitettiin siellä nii hyvät ru_oat* (13b); *se oli sitä huonu_oa ru_oansantiaikaa* (48b); *kermahan se hyväksi teki ru_oat* (505.1); *ru_oan aikana* (506.1).

uu - a: Ainoa tähän äänneympäristöön kuuluva astevaihtelutapaus on adverbi *muualla*. Oulussa heikon asteen vastineita on tässä äänneympäristössä *v* tai tavunraja. Oulun seudulla esiintyy sekä itäistä pitkävokaalista muotoa *muuvalla* että läntistä muotoa *muvala*, jossa siirtymä-äänteen tilalla voi olla pelkkä tavunraja. Pääkkönen epäilee itäisen muodon yleisyyden olevan vaikutusta dentaalispirantin edustuksesta muodossa *muuvan*. (Pääkkönen 1971: 58.) Pyhäjoella esiintyy itämurteinen tyyppi, jossa on joko tavunraja tai siirtymä-äänne *v* (Tuikkala 1999: 38). Kalajokilaakson ylämaassa tavataan itäistä tyyppiä, jossa palataalispirantin vastineena on *v* tai tavunraja. Muualla Kala- ja Lestijokilaaksossa läntinen tyyppi yleistyy, ja siinä heikon asteen vastineena on *h*, *v* tai tavunraja. (Suihkonen 1992: 75.) Raahessa tavataan ainoastaan itäistä tyyppiä, jossa tavunraja on ainoa palataalispirantin vastine: *eikä ne pyy_äm muu_oallakkaa* (12b); *mihimpä sitä muu_oalle menee* (13a); *aina sattuu että minä olim muu_oalla* (13a).

aa - e: Oulussa heikon asteen vastine on yleisesti *j*, mutta myös joitain vahvan asteen yleistymiä on kirjattu (Pääkkönen 1971: 58). Pyhäjoen murteessa vahvan asteen yleistymiä ei esiinny, ja heikon asteen vastineena on aina *j* (Tuikkala 1999: 39). Kala- ja Lestijokilaaksossa vahvaa astetta ja *j*-edustusta esiintyy rinnakkain koko alueella (Suihkonen 1992: 76). Aineistossani ei ole esimerkkejä tästä äänneympäristöstä.

ii - e: *Liikene*-vartalon eri muodoissa esiintyy aina siirtymä-äänne *j* Oulun murteessa, Pyhäjoella sekä Kala- ja Lestijokilaaksossa (Pääkkönen 1971: 58; Suihkonen 1992: 76; Tuikkala 1999: 39). Aineistossani ei ole esimerkkejä *liikene*-vartalon muodoista.

aa - i: Oulun ja Pyhäjoen murteissa tähän äänneympäristöön kuuluva *laaki* on astevaihtelun ulkopuolella, mutta muutoin palataalispirantin vastineena on *j* (Pääkkönen 1971: 58; Tuikkala 1999: 39). Kala- ja Lestijokilaakson murteista ei ole merkintää *laaki*-sanan edustuksesta, mutta *raaistua*-verbi saa *j*-edustuksen Oulun ja Pyhäjoen murteen tavoin (Suihkonen 1992: 76). Aineistostani esimerkit puuttuvat tämän äänneympäristön kohdalta.

oo - i: Edustus on Raahen naapurimurteissa samanlaista kuin äänneympäristössä *oo - a*, eli palataalispirantin vastineena on yleisimmin *v* (Pääkkönen 1971: 59; Suihkonen 1992: 77; Tuikkala 1999: 39). Aineistossani ei esiinny tämän äänneympäristö esimerkkejä.

Palataalispirantin vastineista pitkän vokaalin ja illabiaalivokaalin välissä on aineistossani vain vähän esimerkkejä. Ainoat esimerkit palataalispirantin edustuksesta ovat äänneympäristöistä *ii - a*, *oo - a* sekä *uu - a*, joissa kaikissa tavunrajallinen edustus on säännöllistä. *ii - a* -ympäristössä esiintyy tavunrajan rinnalla myös *j*-edustusta. Kaiken kaikkiaan keski- ja pohjoispohjalaiset murteet näyttävät olevan näissä äänneympäristöissä hyvin yhtenäisiä – ainoastaan *aa - a*, *ii - a* ja *uu - a* -ympäristöissä näkyy hienoista kahtiajakautumista alueiden välillä siten, että Oulussa ja Pyhäjoella esiintyy siirtymä-äänteellinen edustus, kun taas Kala- ja Lestijokilaaksossa siirtymä-äänteen rinnalla tavataan huomattavasti katoedustusta siirtymä-äänteen rinnalla. Muissa ympäristöissä edustus on samanlaista kaikilla murrealueilla. Vähäisten esimerkkitapausten perusteella näyttäisi siltä, että Raahen murre kallistuu edustukseltaan enemmän Kala- ja Lestijokilaakson puolelle, sillä katoedustus on Raahessa yleistä. Esimerkiksi äänneympäristöissä *ii - a* ja *uu - a* Oulussa ja Pyhäjoella tavataan ainoastaan siirtymä-äänteellistä edustusta, mutta Raahessa tavunrajallinen edustus on säännöllistä samoin kuin eteläisissä naapureissa.

3.3.2. Labiaalivokaalin edellä

ee - o: Ainoa esimerkki *k*:n astevaihtelusta tässä äänneympäristössä on *lieko* 'vettynyt puu'. Oulun murteessa sekä Kala- ja Lestijokilaakson murteissa palataalispirantin vastine on yksinomaan *v*. (Pääkkönen 1971: 59; Suihkonen 1992: 77.) Pyhäjoen murteesta ei ole kirjattu esimerkkejä tästä äänneympäristöstä. Omassa aineistossanikaan *lieko* ei esiinny

ollenkaan, mutta koska heikon asteen vastine on Raahen naapurimurteissa niin yksiselitteisesti *v*, on astevaihtelu Raahen murteessakin todennäköisesti tyyppiä *lieko* : *lievot*.

ii - o: Oulun seudun murteessa murteessa palataalispirantin vastineena on yleensä *j*, mutta *piika*-sanon monikkomuodoissa esiintyy myös vaihteluttomuutta (Pääkkönen 1971: 59). Pyhäjoen murteesta on esimerkkinä vain vahva-asteinen *piikoksi*-muoto. (Tuikkala 1999: 40). Kala- ja Lestijokilaaksossa vastineena on aina *j*, eikä vaihteluttomuudesta ole mainintaa (Suihkonen 1992: 78). Aineistossani on vain yksi esimerkki tästä äänneympäristöstä, ja siinä lainasana *piika* on vaihteluton: *vaam meillä ei sanottup piikojä millojkaan piikoksi* (DMAs).

oo - o: Substantiivi *luoko* saa Oulussa ja Pyhäjoella *v*-edustuksen lukuun ottamatta Utajärvellä tavattavaa itäistä supistumatyyppiä *luolla* (Pääkkönen 1971: 59; Tuikkala 1999: 40). Myös Kalajokilaakson itäisissä pitäjissä supistuma on yleinen, kun taas muualla Kala- ja Lestijokilaaksossa vastineena on *v* tai pelkkä tavunraja (Suihkonen 1992: 77). Aineistossani on vain kaksi esimerkkiä, ja niissä sana *luoko* on vaihteluton tai saa *v*-edustuksen: *naiset haravoi luokoksi ne niitokset* (DMAp); *mätästen päälle piti tehän ne luovot* (DMAp: 80). Vaihteluttomuutta on kirjattu vain Vetelistä (Suihkonen 1992: 77).

oo - u: Ainoa esimerkki *k*:n astevaihtelusta tässä äänneympäristössä on verbi *huokua*, joka saa heikossa asteessa siirtymä-äänteen *v* niin Oulussa, Pyhäjoella kuin Kala- ja Lestijokilaaksossakin (Pääkkönen 1971: 59; Suihkonen 1992: 78; Tuikkala 1999: 40). Aineistossani tämä verbi ei esiinny, mutta on todennäköistä, että Raahessakin tavataan *v*-edustusta naapurimurteiden tavoin.

ää - y: Deskriptiiviset verbit *rääkyä* ja *määkyä* esiintyvät kaikissa Raahen naapurimurteissa *v*-edustuksellisinä (Pääkkönen 1971: 59; Suihkonen 1992: 78; Tuikkala 1999: 40). Aineistossani on yksi esimerkki, jossa esiintyy *v*-edustus: *eläkä räävyytä sitä siinä* (504a).

Esimerkkitapauksia palataalispirantin edustuksesta pitkän vokaalin ja labiaalivokaalin välissä on valitettavan vähän. Äänneympäristöihin kuuluu tavallisesti pieni määrä astevaihtelutapauksia, eikä niistä monikaan esiinny aineistossani. Keski- ja pohjoispohjalaiset murteet muodostavat kuitenkin kokonaisuudessaan hyvin yhtenäisen alueen näiden äänneympäristöjen edustuksen suhteen, joten on hyvin todennäköistä, ettei Raahen murre

poikkea paljon murteiden yleisedustuksesta. *v*-edustus on Raahen naapurialueilla yleisin, sillä ainoastaan äänneympäristössä *ii* - *o* yleisedustuksena on *j* *v*:n sijaan. Myös itämurteissa *j*-edustusta esiintyy yleisesti pitkän *i*:n tai *i*-loppuisen diftongin jälkeen (Virtaranta 1958: 217).

3.3.3. *i*- ja *U*-loppuisen diftongin jäljessä

Oulun murteessa palataalispirantin vastine *i*-loppuisen diftongin jäljessä on useimmiten *j* – ainoastaan adverbissa *pois j*:tä ei aina esiinny (*poijes* ~ *pois*). Substantiiveissa *aika* ja *poika* diftongin jälkikomponentti on kadonnut, joten ne ovat heikossa asteessa tyyppiä *ajan*, *pojan*. Ylikiiimingissä, Muhoksella ja Utajärvellä tavataan sen sijaan savolaismurteille tyypillisiä muotoja *aijan* ja *poijan*, joissa diftongi on säilynyt. (Pääkkönen 1971: 60.) Pyhäjoen murteessa *i*-loppuisen diftongin jälkeinen palataalispirantin edustus on täysin samanlaista kuin Oulun murteessa, eli *j*-edustus on säännöllinen. *aijan* ja *poijan* -tapauksia ei esiinny Pyhäjoen murteessa (Tuikkala 1999: 42–43.) Myös Kala- ja Lestijoki-laaksossa palataalispirantin vastineena on yleensä *j*. Itäisissä pitäjissä esiintyy savolaisia muotoja *aijan* ja *poijan*, mutta alueen muissa osissa diftongin jälkikomponentti on hävinnyt. Rannikkoseuduilla tavataan kuitenkin myös muotoja *poille* ~ *poista*, joissa diftongi on siis säilynyt, mutta siirtymä-äänne *j* on sen sijaan kadonnut. Rannikkoseuduilla on myös muita poikkeuksellisia astevaihtelutapauksia. Esimerkiksi *aika*-sana saa monikossa *v*-edustuksen. Myös verbit *aikoa* ja *oikoa* saavat rannikolla usein *v*-edustuksen. (Suihkonen 1992: 80–81.)

Raahen murteessa edustus on samanlaista kuin Oulussa ja Pyhäjoella. Yleensä ottaen palataalispirantin vastineena on *i*-loppuisen diftongin jälkeen *j*, ja substantiivit *aika* ja *poika* ovat heikossa asteessa läsimurteille tyypilliseen tapaan diftongittomia. *pois* ja *poijes* ovat molemmat käytössä Raahen murteessa. Yleisedustuksesta poikkeaa verbi *aikoa*, joka Digitaalisen muoto-opin arkiston aineistossa esiintyy kerran *v*-edustuksellisenä.

*siltähäm minäkin sen **taijja**’ ’opin* (DMap); *minä vaim pistär **reijjār** rinta-päähä* (DMap); *kannettiim **poijes** sieltä riiheltä* (DMap); *ammum **poijes*** (DMap); *lehemä on kauvon kipiä eikä se **poiiji*** (DMap); *se ei **aivov** vaan se kuolee* (DMap); *oli pärreillä **oijjottu*** (DMAs); *kaks varsaa syntyy kolomev*

viikov väliajolla (DMAs); *Sipolam pojilla oli täsä roolari* (11a); *ottaa rysästä poijes* (11a); *ne lykättiim pois sieltä* (11b); *vanhoja muistoja hänen ajoltaan* (12a); *ennen ku ne purettiim pois* (12b); *on ne taijjat tapahtunu* 'aival luonostaan' (12a); *velipojat ne oli isäm matkasa* (12a); *huusi avvaimerreijjästä että tuuk kahtoo* (13a); *se oli kovvaa työtä hakata ne reijjät* (48a).

u- ja *y-*loppuisen diftongin jälkeen palataalispirantin vastine on yleensä *v* Oulun murteessa. *v*-edustuksen ohella esiintyy jonkin verran vaihteluttomuutta. (Pääkkönen 1971: 61–62.) Pyhäjoella *v*-edustus on myös yleinen, mutta sen rinnalla esiintyy myös tavunrajallista edustusta (Tuikkala 1999: 43). Kala- ja Lestijokilaaksossa edustus on samanlaista kuin Pyhäjoella, eli heikossa asteessa on joko *v* tai tavunraja (Suihkonen 1992: 82). Raahen murre on tässä äänneympäristössä eteläisten naapurimurteidensa kannalla, sillä *v*-edustuksen rinnalla esiintyy tavunrajallista edustusta. Edustustapa ei vaikuta määräytyvän seuraavan vokaalin labiaalisuudesta, vaan molemmat edustustavat ovat yhtä suosittuja huolimatta seuraavan vokaalin laadusta.

eikä ne lehemätkän siellä ensipäivänä halunneet niij kau'an olla (DMAp); *lehemä on kauvon kipiä* (DMAp); *riihess oli kiuas* (DMAp); *joku hevonen tykkäsi siitä selekätiuusta* (DMAp); *ettei tarttis kauos mennä* (DMAp); *ei hän niitä teitä tuu* 'auvotuksi' (DMAp); *alako paisua tästä leuvvat* (DMAp); *satteine ilima o hauven syönnillek kaikkein parasta* (DMAp); *nyt se saa lauveta* (DMAs); *niinku louvvel laklattaa* (DMAs); *tiira lyö ihtensä umpeem mutta louve ei* (DMAs); *oli niin tavattoman suuri ne hauet* (11a); *lyötiin hauen niskaan* (11a); *eihän ne kauaksi kestäneet* (12a); *lujjaa ajettii että se lumi mennee kauas* (13a); *sitte oli säkki auennu* (48a); *joka kauimpana se oli viimeene* (48b); *otti vaal leuasta kiinni* (504B); *tauon aikaan harjoteltiin* (506.1).

4. *t*:N ASTEVAIHTELU

4.1. Kahden samanlaisen vokaalin välissä

a - a: Oulussa *t*:n heikon asteen vastineena on yleensä kato ja sitä seurannut supistuma. *j*-edustusta ilmenee vain numeraalin *sata* ja verbin *sataa* yhteydessä, jälkimmäisessä *j*-edustus on yksinomainen. Syy tähän poikkeukseen on todennäköisesti homonymian välttäminen *saada*-verbin kanssa. Muutamii sanoihin on yleistynyt *h*-edustus tai vahva aste, esimerkiksi *ladata* : *lahata* ~ *latata*; *rata* : *ratan*. (Pääkkönen 1971: 87–89.) Pyhäjoella esiintyy sekä *j*:tä että supistumamuotoja. Verbi *ladata* on aina Pyhäjoen murteessa aina vahva-asteinen. (Tuikkala 1999: 51.) Kala- ja Lestijokilaaksossa yleisedustuksena on *j* lukuun ottamatta substantiivia *pata*, jossa on koko alueella supistuma. Tässäkin tapauksessa edustuksen poikkeavuus selittyy homonymian välttämällä *paja*-substantiivin kanssa. Kalajokilaakson itäiset pitäjät poikkeavat muusta murrealueesta, sillä niissä tavaataan yleisesti supistumamuotoja kaikissa muissa tapauksissa paitsi *sataa*-verbin yhteydessä, joka saa yleensä *j*-edustuksen kaikkialla. (Suihkonen 1992: 119.) Aineistossani kaikki esimerkit ovat supistumamuotoja lukuun ottamatta yhtä *sataa*-verbin *j*-edustusta. Edustus poikkeaa Kettusen (1940a: kartta 65) havainnoista, joiden mukaan Raahessakin esiintyisi keskipohjalaismurteiden *j*-edustus. Substantiivi *rata* on Raahen murteessa aina vahva-asteinen. Syy vaihteluttomuuteen on se, että sanan alkuperäinen merkitys ’tie, ura, latu’ on hävinnyt, ja siitä on siten tullut uudissana (Suihkonen 1992: 237). Sen sijaan *ladata*-verbissä ei Oulun ja Pyhäjoen murteiden tapaan ole vahvan aseiden yleistymää, vaan sekin saa katoedustuksen heikossa asteessa. Katoedustuksen runsauden vuoksi Raahen murre muistuttaa eniten Oulun murretta tässä yhteydessä.

lounastuuli vie kalam paastaki (DMAp); *hämmennettii sitä sielä paasa* (DMAp); *toisella saalla vuojella* (DMAp); *ei ne pouvvampaakaleet* [pouta-pilvet] *sajam muuta ku ripsauttaa* (DMAp: 74); *ne oli sellasi,a suusta laattavia* pyssyjä (11a); *se oli tuosa ratan toisela puolen se vahtikoppi* (11b); *laskee mäkiä sinne ratalle* (13a); *saam metrin juoksuja* (48b); *yli kuu(ensaan [...]) yli kaheksansaan* (48b); *semmosesa suuresa paasa muuripaasa* (119b); *keitettiin semmosella jalakapaalla* (503.1); *miten tuosa on aina vettä vaikkei sajakkaa* (505.1); *suuresa paasa perunoita [...]* kaappas vielä sem paanj kätteensä (506.2).

e - e: Oulussa dentaalispirantin yleisin vastine on kato ja supistuma. Sen rinnalla esiintyy *j*-edustusta *vetää*-verbin eri muodoissa Utajärveä lukuun ottamatta. Tässä yhteydessä *j*-edustus on vaikutusta *vejän* ja *vejin* -muodoista. (Pääkkönen 1971: 89–90.) Pyhäjoella yleisedustuksena on kato ja supistuma, joiden lisäksi esiintyy myös harvakseltaan *j*-edustusta sekä vahvan asteen yleistymiä (Tuikkala 1999: 52). Kala- ja Lestijokilaaksossa supistuma on myös yleisedustuksena – vain *vetää*-verbin muodot saavat *j*-edustuksen. Reis- ja Haapajärvellä supistumamuodot ovat usein diftongiutuneet itämurteiden tapaan. (Suihkonen 1992: 121–123.) Raahessakin heikon asteen vastineena on yleensä kato ja supistuma, *j*-edustusta esiintyy vain harvakseltaan *vetää*-verbin yhteydessä. Vahvaa astetta ilmenee vain tapauksissa *etempää* ja *etes*.

suolaveesä hau₀ottii (DMap); *veettiij kurkku auki* (DMap); *minä meen eellä* (DMap); *aina myrskyn eelä ne tuli tuohol läheller rantoja* (11a); *sen saa läpi veettyä* (11a); *sillä porkalla lyö siihev veem pintaan* (11a); *piti sitä vettä haki₀as sitte etempääkin* (11a); *sillon eellimmäisellä viikolla* (11b); *kun ei sitä etes järjestetty* (12a); *melekoner rakennus aivav veem päällä* (12b); *sitte me vejettiin ne sähköt* (12b); *meni pää eelä hankeem pystöön* (13a); *käsillä veettiin* (13b); *tilattiin Haapaveeltä* (13b); *sitä vejetää venneeseen sitä verkku₀a* (48a); *semmonem päästä vejettävä sänky* (503.1).

i - i: Kaikissa Raahen naapurimurteissa heikon asteen vastineena on *j* tässä äänneympäristössä. Ainoastaan Oulun seutuun kuuluvalla Utajärvellä ja Kalajokilaaksoon kuuluvalla Reisjärvellä tavataan myös itäistä supistumamuotoa. (Pääkkönen 1971: 92; Suihkonen 1992: 125; Tuikkala 1999: 52.) Myös Raahessa *j* on ainoa heikon asteen vastine.

me pijimme leikoloppiaiset (DMap); *minä kettuutij ja pijin ulukona* (DMap); *me pijimmä leikoloppiaiset* (DMap: 56); *lokakuuhun asti minä pijin* sitä ryssää (11a); *minä pijin semmosta välityötä sitte* (503.1); *minä pijim puhtaana* (504a).

o - o: Oulussa ja Pyhäjoella yleisedustuksena on kato ja supistuma (Pääkkönen 1971: 92; Tuikkala 1999: 53). Kalajokilaaksossa supistuma on myös yleisin vastine, mutta *koto*-sanat yhteydessä voi olla myös *j*-edustusta. Lestijokilaaksossa *j*-edustus esiintyy yleisesti

supistumien rinnalla. (Suihkonen 1992: 124.) Raahessa heikon asteen vastineena on aina kato ja supistuma, joten edustus vastaa Oulun ja Pyhäjoen murretta.

hän ootti (DMAp); *hirviästiv väkiä oottelemasa* (DMAs); *ku sitä sajetta ootettiin* (11a); *ne sielä oottelivat* (11a); *oottaa millon syömään käskevät* (48b); *ootak ku aika heittää* (506.2).

ä - ä: Oulussa yleisedustuksena on kato ja sitä seurannut supistuma. Pääkkönen on havainnut ainoastaan joitain yksittäisiä *j*-edustuksia. (Pääkkönen 1971: 92–93.) Pyhäjoella esiintyy sekä kato- että *j*-edustusta samoin kuin Kala- ja Lestijokilaaksossa, joissa vain itäisissä pitäjissä *j*-edustusta ei tavata supistumamuotojen rinnalla (Suihkonen 1992: 121; Tuikkala 1999: 53). Raahen murteesta on vain kaksi esimerkkiä, joiden perusteella näyttää siltä, että *j* ja kato esiintyvät rinnakkain. Raahen murre näyttää siten olevan tässä äänneympäristössä lähempänä eteläisiä naapurimurteita kuin Oulun murretta: *mäjätettyä lihhaa* (DMAs); *tuohonko ne on annettu määttä* (DMAs).

Kahden samanlaisen vokaalin välissä dentaalispirantin vastineena on yleensä kato ja supistuma Raahen murteessa. Ainoastaan kahden *i*:n välissä dentaalispirantin vastineena on siirtymä-äänne *j* samoin kuin naapurimurteissa. Keski- ja pohjoispohjalaiset murteet ovat hyvin yhteneväisiä näissä äänneympäristöissä. Eroja esiintyy ainoastaan kahden *ä*:n välisessä edustuksessa, jossa Raahen kohdalla alkaa esiintyä *j*-edustusta, jota tavataan ainoastaan Raahen eteläisissä naapurimurteissa. Keski- ja pohjoispohjalaisten murteiden katoedustus äänneympäristössä *e - e* poikkeaa länsi- ja itämurteista. Länsimurteissa dentaalispirantti ei kaikkialla ole hävinnyt ollenkaan tai sillä on jokin jatkaja. Itämurteissa dentaalispirantin katoaminen on saanut aikaan vokaalien diftongiutumisen. Vastaavanlaista diftongiutumaton katoedustusta esiintyy vain pitkin länsi- ja itämurteiden raja-aluetta. (Kettunen 1940: kartta 66.)

4.2. Kahden erilaisen vokaalin välissä

4.2.1. Illabiaalivokaalin edellä

i - a: Oulussa ja Pyhäjoella heikossa asteessa on yksinomaan *j*-edustusta itämurteiden tapaan (Pääkkönen 1971: 93; Tuikkala 1999: 54). Kala- ja Lestijokilaaksossa esiintyy myös *j*:tä, mutta sen rinnalla tavataan lisäksi tavunrajallista edustusta (Suihkonen 1992: 140). Raahen murteesta on vain kaksi esimerkkiä, joissa molemmissa edustuksena on tavunraja: *laiska* ja **hi_ias** (DMAp); *se hi_iasti sitä kuluku_a laivalla* (506.2).

o - a: Oulun murteessa dentaalispirantin vastineena on ainoastaan *v* (Pääkkönen 1971: 93). Pyhäjoella *j*-edustus on *v*-edustusta yleisempi. Lisäksi Tuikkala on kirjannut yhden tavunrajallisen tapauksen. (Tuikkala 1999: 54.) Kala- ja Lestijokilaaksossa yleisedustuksena on kaikissa pitäjissä *j* (Suihkonen 1992: 137–138). Raahen murteessa yleisedustuksena näyttää olevan *v* samoin kuin Oulussa, mutta sen lisäksi materiaalissani esiintyy yksi *j*-edustus ja kaksi tavunrajallista edustusta.

ostettiin sojan aikana (DMAs); *se joka nyt talavisovasa nyt kaatu* (11a); *sillo sovaj jäläkee* (11a); *vaan ku se meni semmoseksi veljesso_aksi* (11b); *ensimmäisem maa_ilmansovan aikana* (13a); *so_an aikana ajettiin* (13a); *maa_ilmansovan aikana* (13b); *Turkin sovasa olluv veteraani* (13b); *ensimmäisen sovan aikaa* (48a); *täsä sovan aikana [...] palokuntamies täsä jatkosovasa* (506.2).

a - e: Oulussa ja Pyhäjoella dentaalispirantin heikon asteen vastineena on yksinomaan *j* (Pääkkönen 1971: 94; Tuikkala 1999:56). Kala- ja Lestijokilaaksossa vastineena on *j* tai pelkkä tavunraja lukuun ottamatta itäisiä pitäjiä Reis- ja Haapajärveä, missä supistumamuodot ovat yleisiä. Näissä supistumatapauksissa vokaalit ovat usein diftongiutuneet. (Suihkonen 1992: 126.) Raahessa ainoa heikon asteen vastine on ainoastaan *j* samoin kuin Oulussa ja Pyhäjoella.

kun sajep päälle pakkas (DMAp); *oli sajellum melekeen harva päivä* (DMAp); *ku sitä sajetta ootettiin* (11a); *ei muuta ko hauki_a ja majetta* (119b);

*mieluine syöntikala se **maje** (119b); ku **sajet** tuli vaikka yösyvännä (505.1); se oli semmonen **sajekkesä** (506.2).*

i - e: Oulussa edustuksena on joko *j* tai supistuma (Pääkkönen 1971: 95). Pyhäjoella *j*:n ja supistumamuotojen ohella esiintyy myös tavunrajallista edustusta (Tuikkala 1999: 56). Kala- ja Lestijokilaaksossa dentaalispirantin vastineena on joko *j* tai tavunraja. Supistumamuotoja esiintyy lähinnä *pitää*-verbin yhteydessä. Suihkosen mukaan supistumamuodon syntyy tässä verbissä on vaikuttanut erityisesti verbin taajakäyttöisyys ja se, että *ie*-diftongi on muutenkin murteessa käytössä (Suihkonen 1992: 145–146.) Raahessa ei esiinny *j*-edustusta ollenkaan, vaan dentaalispirantin tilalla on vain kato ja sitä seurannut supistuma. Suurin osa esimerkeistä on *pitää*-verbin passiivimuotoja, mutta myös sanassa *side* esiintyy supistumadiftongi. Sana *pidempi* on vaihteluttomasti vahva-asteinen.

*tehtiin pitkä **sie** (DMAs); komerosa niitä **piettii** (12a), jos näki auton nii sitä **piettiin** kummana (12b); ilo **piettii** (12a); **piettii** uimaleipää ja muuta mu(asa (13b); **piettiil** lumihanjensa käsiä (48a); sitä **piettii** 'ihimeenä (48b); aina kunnosa **piettävä** (49b); ei saa mennä 'uimaan eikä mehtää **pitemmästi** (504a); mitä **pitemmästä** se veny (505.1).*

o - e: Oulussa yleisedustuksena on *j* Utajärvelle saakka, missä *j*:n ohella esiintyy myös supistumamuotoja (Pääkkönen 1971: 96). Pyhäjoellakin heikon asteen vastineena on aina *j* (Tuikkala 1999: 57). Reis- ja Haapajärvellä esiintyy supistumamuotoja, joissa vokaalit ovat diftongiutuneet. Muualla Kala- ja Lestijokilaaksossa heikon asteen vastine on joko *j* tai tavunraja. (Suihkonen 1992: 127.) Aineistossani on vain kaksi merkintää, joissa dentaalispirantin vastineena on *j*: *tuntu niin **tojelta** (DMAs); sai **tojella** ajattelemaam mitä koulu on (506.2).* Todennäköisesti *j*-edustus on Raahessa yleinen samalla tavalla kuin naapurimurteissakin.

u - e: Oulun murteessa yleisedustuksena on *j* lukuun ottamatta Utajärveä, jossa yleisedustuksena on itäinen *v* (Pääkkönen 1971: 96). Pyhäjoen murteessa *j*-edustus on yksinomainen (Tuikkala 1999: 57). Kala- ja Lestijokilaaksossa *j*:n rinnalla esiintyy myös pelkkää tavunrajaa dentaalispirantin vastineena, ainoastaan alueen itäosissa heikon asteen vastineena on aina itäinen *v* (Suihkonen 1992: 144–145). Raahessa yleisedustuksena on *j*, joten Raahen murre on lähinnä Oulua ja Pyhäjokea.

*lointa piti kehrätäv villasta **kujevvillosta** (DMap); niitähä syyspuoleel lentelee **sujen**korennoita (DMap); isäni ampu täsä **sujen** (DMAs); minen ruvenuk kuttoon **kujelmaa** (12b); ne Kalajoen **sujet** oli (119b); tuosa Vihannim puolella sen **sujen** (119b); **kujelmi(a)** toi kaapunhista (503.1); sillä oli **kujelma** aina ja se kuto **kujelmaa** (505.1).*

y - e: Oulussa yleisedustuksena on *j*, mutta *ryti*-sanon yhteydessä esiintyy jonkin verran *v*-edustusta (Pääkkönen 1971: 97). Pyhäjoella dentaalispirantin vastineena on ainoastaan *j* (Tuikkala 1999: 57). Kala- ja Lestijokilaaksossa edustuksena on joko *j* tai pelkkä tavunraja. Reis- ja Haapajärvellä sekä Sievissä on sen sijaan yleisesti *v*-edustus. (Suihkonen 1992: 145.) Raahen murteesta on vastineena on ilmeisesti kato tai *j*: *syempoltosa min_uon ollu* (DMap). *pittää puista polttaan ne **syjet*** (DMAs: 3). Digitaaliseen muoto-opin arkistoon merkitty supistumamuoto ei vastaa Raahen naapurimurteissa tavattavaa edustusta, joten olisi odotettavaa, että siinä olisi vähintäänkin säilynyt tavunraja.

ä - e: Oulussa yleisedustuksena on *j* itäisiä pitäjiä myöten (Pääkkönen 1971: 97). Pyhäjoellakin *j*-edustus on dominoiva, mutta sen rinnalla esiintyy satunnaisesti katomuotoja, joissa tavunraja on säilynyt (Tuikkala 1999: 57–58). Kala- ja Lestijokilaaksossa itäisissä pitäjissä tavataan lähinnä supistumamuotoja, kun taas muissa pitäjissä *j*-edustusta ja tavunrajallista edustusta esiintyy rinnakkain (Suihkonen 1992: 126–127). Raahen murteessa esiintyy *j*:n ohella huomattavan paljon tavunrajallista edustusta, joten Raahen on tässä kohtaa lähempänä eteläisiä naapurimurteita kuin Oulua.

*lautasesta **käjellä** kiinni (DMap); siinä oiki_ulla **kä_uellä** (DMap); joku tikku **käjesä** (DMAs); vaimolla oli sitte se uistinnaru **käjesä** (11a); ketä siinä oli asek **käjesä ollu** (11b); täältä mennesä vasemmalla **kä_uellä** (12b); mää **kä_uellä** koitin sitte (13a); pani **käjet** seljän taka sitte (119b).*

a - i: Oulussa dentaalispirantin jatkajana on jälleen *j* – ainoastaan *tadikko* on aina supistumamuodossa *taikko* (Pääkkönen 1971: 98). Pyhäjoellakin yleisedustuksena on *j* Oulun murteen kaltaisesti. Tuikkalan mukaan *taikko*-muotoa Pyhäjoella ei esiinny, vaan kadon tilalla on *l*: *talikko*. (Tuikkala 1999: 58.) Suurimmassa osassa Kala- ja Lestijokilaaksoa *j*-edustus on yksinomainen, tosin Reisjärvellä ja Kalajoella esiintyy jonkin verran myös

supistumamuotoja (Suihkonen 1992: 127–128). *Tadikko* on Virtarannan (1958: 14) mukaan muodossa *talikko* Lestijokilaaksossa sekä Kalajokilaakson läntisissä osissa, kun taas *taikko*-muotoa tavataan Kalajokilaakson itäisissä osissa. Raahen murteesta *tadikko* on muotoa *taikko*: **taikkollahan ne hankos kans** (DMAp); *toisisa taikkoisa oli viis piikkiä* (DMAp). Muuten dentaalispirantin vastineena on *j*: **vajista jostaki otettii** (DMAs).

e - i: Oulussa *vetää*-verbin imperfektimuodoissa on dentaalispirantin vastineena *j*. *Edistyä*-verbin yhteydessä tavataan puolestaan vahvan asteen yleistymää sekä supistumamuotoja. (Pääkkönen 1971: 98.) Pyhäjoella *vetää*-verbin yhteydessä tavataan myös *j*-edustusta, mutta *edistyä* ja *peti* ovat aina vahva-asteisia (Tuikkala 1999: 58–59). Kala- ja Lestijokilaaksossa *j*-edustus on säännöllinen kaikissa astevaihtelutapauksissa. Itäisissä pitäjissä esiintyy myös supistumamuotoja ja Lestijokilaaksossa tavataan jonkin verran tavunrajallista edustusta. (Suihkonen 1992: 129.) Raahessa yleisedustuksena on naapurimurteiden tapaan *j* ainakin *vetää*-verbin imperfektimuodoissa. *Edistyä*-verbi esiintyy aineistossa vain kerran ja silloinkin se on yleiskielen mukaisessa muodossa. Esimerkkien perusteella on siten vaikea päätellä, onko Raahen murteessa *j*-edustus yleinen muissakin tapauksissa kuin *vetää*-verbissä vai esiintyykö *j*:n ohella kenties supistumatapauksia samoin kuin Oulussa. Ruotsalaislainat *peti* ja *reti* ovat astevaihtelun ulkopuolella.

vejijkin *se' 'aivan hautaan astis sitte* (DMAs); **vejimmä** *isönki vennee* (DMAs); *minä tietysti vejiv venttiiliä auki* (13b); **edistynyk** *kaikesa* (12a); **retillä** *lastattiin [...] niitä oli aina viis ja kuusikis sielä retillä* (506.1); *se oli jäänymin minullep petiksi [...] mulla on sielä petisä luumuja* (506.2).

o - i: Oulussa dentaalispirantin jatkajana on *j* lukuun ottamatta Utajärveä, jossa *j*:n rinnalla esiintyy myös supistumia (Pääkkönen 1971: 99). Pyhäjoellakin *j*-edustus on yleinen, mutta sen rinnalla tavataan harvakseltaan myös tavunrajallista edustusta (Tuikkala 1999: 59). Kalajokilaaksossa *j* on suurimmaksi osaksi ainoa heikkoasteinen vastine, itäisissä osissa tavataan supistumia. Lestijokilaaksossa yleisen *j*-edustuksen ohella verbi *todistaa* saa toisinaan supistumamuodon. (Suihkonen 1992: 128.) Raahessa *j*-edustus on yksinomainen.

laitim pienen omañ **kojin** (DMAp); *olivat yks kerrallaan* **tojistamasa** (DMAp); **kunnalliskoijisa** *oli sitte* (12b); *selevittääs se asi(a ja otan* **tojistajan**

(11b); *siinä oli **tojistaja*** (13b); *se oli tuola **kunnalliskojisa*** (49b); *minä oo saanuk ku yheksäv vuojen **tojistuksen** siittä* (49b); *minun **syntymäkojista*** (503.1); *tämä tuntu nys semmoselle hyvälle **kojille*** (504a); *sieltä se sai hyvän **tojistuksen*** (504b).

u - i: Oulussa ja Pyhäjoella yleisedustuksena on *j*. Poikkeuksia ovat *suti* ja *pudistaa*: *suti* on tavallisesti astevaihtelun ulkopuolella ja *pudistaa* supistumamuodossa. (Pääkkönen 1971: 99; Tuikkala 1999: 59.) Kala- ja Lestijokilaaksossa *j*-edustus on yleinen myös sanassa *suti*. Verbi *pudistaa* on myös tällä alueella yleisesti supistumamuotoinen. (Suihkonen 1992: 136.) Aineistossani on esimerkkejä vain tapauksista *suti* ja *pudistaa*, joissa edustus on samanlainen kuin Oulussa ja Pyhäjoella. Muista tähän äänneympäristöön kuuluvista astevaihtelutapauksista ei ole aineistossani merkintöjä, joten Raahen osalta jää selvittämättä, esiintyykö *j*:tä esiintyy samalla tavalla kuin naapurimurteissa.

*pittää **heinäsutilla** vetästä se lancka puhtaaksi* (DMAs); ***puistettaan** että se näyttää sev valon [...]* *piti se lasti tuu/a maihij ja **puistella*** (48a); ***puistettiin** verkosta ensinnä [...]* *em minä oo' 'ollup **puistamasa*** (505.2).

y - i: Oulussa dentaalispirantin vastineena on yleisesti itämurteiden *v*, mutta myös vaihteluttomuutta esiintyy *ryti*-sanana yhteydessä ja *j*-edustusta tavataan toisinaan *ydin*-sanana yhteydessä (Pääkkönen 1971: 99). Pyhäjoen murteesta Tuikkala on saanut vain yhden esimerkin, ja siinä *ydin*-sanassa on *j*-edustus (Tuikkala 1999: 60). Kala- ja Lestijokilaaksossa *ydin*-sana saa yleensä *j*-edustuksen, mutta *ryti*-sanassa heikon asteen vastine voi olla *v*, *j*, supistuma tai tavunraja (Suihkonen 1992: 136–137). Aineistossani on yksi esimerkki, joka on sanasta *ryti*: *pantiin sitä **ryimpäätä*** (DMAp). Dentaalispirantin vastineena on siis pelkkä tavunraja, mikä muistuttaa Kala- ja Lestijokilaaksoson murretta. Koska *j*-edustus on Raahen naapurimurteissa hyvin yleinen tässäkin äänneympäristössä, esiintyy sitä todennäköisesti myös muissa yhteyksissä Raahen murteessa.

ä - i: Oulussa, Pyhäjoella sekä Kala- ja Lestijokilaaksossa yleisedustuksena on *j*. Ainoastaan itäisissä pitäjissä Utajärvellä sekä Reis- ja Haapajärvellä *j*:n rinnalla esiintyy supistumamuotoja. Pääkkönen ja Tuikkala mainitsevat sukulaisuussanan *täti* olevan astevaihtelun ulkopuolella. (Pääkkönen 1971: 100; Suihkonen 1992: 128; Tuikkala 1999: 60.) Raahessakin dentaalispirantin jatkajana on yksinomaan *j*, ja *täti* on vahva-asteinen.

*olivat **häjisään** (DMap); **häjisäni** puhuttelin tyttöjä (DMAs); sielä **häjisääm** mennyv verkkoon (11a); nii moni vaara sillä **mäjillä** ja kaaskaset syö sem **mäj**in (48a); mää kävin **tätin** tykönä (11b).*

e - ä: Oulussa ja Pyhäjoella yleisedustuksena on *j*. Sukulaisuussana *setä* on astevaihtelun ulkopuolella. (Pääkkönen 1971: 110; Tuikkala 1999: 60.) Kalajokilaaksossa *j* on myös yleinen, mutta Reis- ja Haapajärvellä sekä Lestijokilaaksossa tavataan *j*:n ohella myös tavunrajallista edustusta (Suihkonen 1992: 138). Digitaalisessa muoto-opin arkistossa on kaksi esimerkkiä Raahen murteesta, ja niissä dentaalispirantin vastineena on tavunraja ja *j*: ei **veä** eikä **autap piiskakaa** (DMap); **kovastiv vejätettiin** (DMap). Näiden esimerkkien perusteella dentaalispirantin edustus muistuttaa eniten edustusta Lestijokilaakson murretta. Sukulaisuussana *setä* on astevaihtelun ulkopuolella Raahessakin: *sillä oli hirviän hyvät setät sielä* (506.2).

i - ä: Oulussa dentaalispirantin vastineena on kvantiteetiltaan vaihteleva *j*. Poikkeuksen muodostavat Hailuodossa ja Utajärvellä tavattavat supistumamuodot, joissa on tapahtunut myös diftongiutumista. (Pääkkönen 1971: 110–111.) Pyhäjoella vuorottelevat *j*-edustus ja pelkkä tavunraja. Tuikkalan mukaan tavunraja on *j*-edustusta yleisempi. (Tuikkala 1999: 60–61.) Kala- ja Lestijokilaaksossa edustus on Pyhäjoen murteen kaltainen, sillä *j*-edustus ja tavunraja esiintyvät rinnakkain. Itäisissä pitäjissä tavataan myös supistumamuotoja. (Suihkonen 1992: 140–141.) Raahen murteessa tavunrajallinen edustus näyttää olevan *j*-edustusta yleisempi samoin kuin Pyhäjoella: ainoastaan yhdessä Digitaalisen muoto-opin arkiston esimerkissä esiintyy *j* dentaalispirantin vastineena.

*semmosta hevosta ei **piäk** kenenkään ostaa (DMap); syksytalavi ol luminej jos **iäm** puolesta näkky hyvin selevänä (DMap: 59); minä puolikaulaam **pijän** nii se rintaam mennee (DMAs); ei **piär** ruvetah höpsiin (DMAs); eihän ne nuppineulat pysyny **piättäny** niitä saumoja (12a); nythän ne ei ennää vil-lasukki/a **piäkkää** (12b); ettei **piäk** kuluki/a (13b); eihän tuo **piät** tuo vap-paapalokunta mittää harijotuksi/akkaa (48b).*

y - ä: Oulun seudulla dentaalispirantin paikalla on tavallisesti kvantiteetiltaan vaihteleva *v*, vain itäisissä pitäjissä esiintyy harvakseltaan supistumamuotoja (Pääkkönen 1971:

111–112). Pyhäjoella dentaalispirantin vastineena on myös aina *v* (Tuikkala 1999: 61). Kalajokilaaksossa *v*-edustuksen kanssa vaihtelee tavunrajallinen edustus. Alueen rannikoseuduilla tavataan myös *j*-edustusta. Lestijokilaaksossa tilanne on toisenlainen: tavunrajan rinnalla esiintyy enemmän *j*-edustusta kuin *v*-edustusta. (Suihkonen 1992: 141–142.) Raahessa edustus on samanlaista kuin Kalajokilaaksossa, eli *v*:n rinnalla esiintyy huomattavasti tavunrajallista edustusta. Sama puhuja voi käyttää rinnakkain molempia muotoja. Suihkosen (1992: 142) mukaan edustuksen horjuvuus johtuu vahva-asteisen muodon puuttumisesta.

puu hakataan yläkuullej ja syväjkuille (DMAp); *saahap pumpulilankaa syämeksi* (DMAs); *oli sev verran silläkis syväntä että se helty* (13b); *syämmaalla sielä oli mehtää ku seinää* (48b); *hirviäl laajolla syämmailla tuola* (119b); *ku ne tuola syämmaal laitumilla kuluki* (119b) *yösyvännä että sinne kuulee sitte* (119b); *ne kynttilän syvämmet pantiin siihen tikkuun [...] ne kaikki syämmet yhteen* (119b); *ku sajat tuli vaikka yösyvännä* (505.1).

Illabiaalivokaalin edellä dentaalispirantin vastineena on Raahessa *j*, kato tai *v*. *j*-edustus on yksinomainen yhtymissä *a - e*, *o - e*, *u - e*, *a - i*, *e - i*, *o - i*, ja *ä - i*. Äänneympäristöistä *u - i* ja *y - i* on aineistossani liian vähän esimerkkejä, jotta niiden perusteella voisi tehdä yleistyksiä heikon asteen vastineesta, mutta todennäköistä on, että näissäkkin yhtymissä dentaalispirantin vastineena on *j* samoin kuin naapurimurteissa. Näin *j* olisi dentaalispirantin vastine aina *i*:n ja *e*:n edellä, kuten Wennolakin (1896: 33) on havainnut. Poikkeuksena tähän sääntöön ovat yhtymä *i - e*, jossa itämurteille tyypilliset supistumamuodot vaikuttavat vähäisten esimerkkien perusteella olevan yksinomaisia Raahen murteessa, vaikka naapurimurteissa *j*:tä esiintyy tässäkin äänneympäristöissä yleisesti. Muissa vokaaliyhtymissä supistumia ei esiinny, vaan tavunraja on aina säilynyt. *v*-edustusta esiintyy *o*:n ja *y*:n jäljessä, ellei seuraava vokaali ole *i* tai *e*.

Raahen naapurimurteissa dentaalispirantin edustus illabiaalivokaalin edellä on suhteellisen yhtenäistä, mutta erojakin löytyy: Oulussa vastineena on yleensä joko *j* tai *v*, etelämpänä Kala- ja Lestijokilaaksossa katoedustusta on näiden rinnalla enemmän. Myös Raahessa katoedustusta on paljon enemmän kuin Oulun seudulla, joten useissa äänneympäristöissä Raahen murre on lähempänä Kala- ja Lestijokilaaksossa tavattavaa astevaihte-

lua. Suomen murteet jakautuvat edustusten suhteen kahtia samalla tavalla kuin *k:n* edustuksissa illabiaalivokaalin edellä. Länsimurteissa spirantilla on siis aina jokin jatkaja, kun taas itämurteissa tavunraja on kadon myötä supistunut, ellei edellä ole labiaalivokaali. (Kettunen 1940: 67–69, 71–72.)

4.2.2. Labiaalivokaalin edellä

a - o: Oulussa yleisedustuksena on *v* (Pääkkönen 1971: 100–101). Pyhäjoella *v*-edustus on myös yleinen, mutta sen rinnalla esiintyy jonkin verran *j*-edustusta (Tuikkala 1999: 62–63). Suurimmassa osassa Kala- ja Lestijokilaaksoa edustuksena on *j* – vain Nivalassa ja Sievissä esiintyy myös *v*-edustusta. Reis- ja Haapajärvellä tavataan sen sijaan ainoastaan supistumamuotoja. (Suihkonen 1992: 130–131.) Raahessa edustus näyttää olevan lähinnä Oulun murretta, sillä *v* on dentaalispirantin ainoa vastine.

lavottiin kauhian suuriin kykkäisiin (DMAp); *ei siitä hyvät savot* (DMAp); *se mennee kivipavol läpi* (DMAp); *mavot söivät mua* (DMAs); *kissa oli kavonnu* (DMAs); *lavottii laattia täytee* (DMAs); *kolomesa lavosa* (DMAs); *melekeel lavosa sai olla* (11a); *se oli lavottu tuohon* (12b); *samoteh ku harri on kavonnuk kokonaa* (48a); *vaan se on kavonnu sukupuuttoon seki* (48a); *näil lavotaan niin tullee semmonen aita siihen* (119b); *vei lavolle sen astian* (506.2).

e - o: Oulussa ja Pyhäjoella dentaalispirantin vastineena on aina *v* (Pääkkönen 1971: 101–102; Tuikkala 1999: 63). Kala- ja Lestijokilaaksossa *j*-edustus tai tavunraja ovat yleisiä lukuun ottamatta Kalajoen pohjoisosaa, Nivalaa ja Sieviä, missä tavataan *v*-edustusta. Yleisedustuksesta poikkeavat myös Reis- ja Haapajärvi supistumamuodoillaan. (Suihkonen 1992: 131–132.) Raahessa edustus on samanlainen kuin Oulussa ja Pyhäjoella, eli *v* on ainoa heikon asteen vastine.

pantiin kevolle (DMAp); *sel lapsentevoksen hauvvanneet* (DMAp); *en oo ollu sev vevosa* (DMAp); *minä en oo ollu sev vevosa* (DMAp: 110); *kevom pientareilla* (DMAp: 76); *mentiij johonkik kevolle* 'aina' (12b).

i - o: Oulun murteessa *v*-edustus on yleinen Utajärvelle saakka, missä yleisedustuksena on *j* itämurteiden tapaan (Pääkkönen 1971: 102–103). Pyhäjoella edustus on kirjavampaa kuin Oulussa, sillä *v*-edustuksen rinnalla tavataan myös pelkkää tavunrajaa ja toisinaan myös *j*:tä (Tuikkala 1999: 64). Koko Kala- ja Lestijokilaakson alueella dentaalispirantin vastineena tavataan joko *j* tai tavunraja (Suihkonen 1992: 144). Raahen murre muistuttaa tässäkin äänneympäristössä eniten Oulun murretta, sillä heikossa asteessa on aina *v*.

rottijilla sivottii (DMap); *siellä oli aivam pivot sillo* (DMap); *herkulliset pivot* (DMap: 60); *portim pielesä siihen heinätukko sivottuna* (48b); *kivillä pöngättiin se ja sivottii* (49a); *nuoraperusin oli sitte joka sivottii [...] siihen nuoralla sivotaan* (119b); *ku sivotaan niij jätetään suoraksi se vihtam pää* (119b).

u - o: Oulussa yleisedustuksena on *v kutoa*-verbin eri muodoissa ja supistuma *putoa*-verbin yhteydessä. Myös joitain satunnaisia *j*:llisiä muotoja on kirjattu ylös muun muassa Haukiputaalta ja Muhokselta. (Pääkkönen 1971: 103–104.) Pyhäjoella supistumamuotoja tavataan yleisesti muissakin kuin *puto*-vartalossa. Supistumien ohella esiintyy myös jonkin verran *j*-edustusta ja ylilyhyttä *v*:tä. (Tuikkala 1999: 64–65.) Kala- ja Lestijokilaakson murteissa dentaalispirantin vastineena on aina *j* tai tavunraja. *puto*-vartalon supistumamuotoja tavataan ainoastaan Kalajokilaakson ylämaassa ja Kalajoen pohjoisosissa. Reis- ja Haapajärvi poikkeavat muista pitäjistä, sillä siellä esiintyy ainoastaan *v*-edustusta ja supistumamuotoja itämurteiden tapaan. (Suihkonen 1992: 142–143.) Raahen murre näyttää olevan lähinnä Pyhäjoen murretta tässä äänneympäristössä, sillä supistumamuodot ovat hyvin yleisiä sanasta riippumatta. Vain yksi informantti käyttää *v*:tä *kutoa*-verbissä.

puotettiin hevosen etteen (DMap); *minä puotin* aisat alas (DMap); *ostimma lanjoja ja kuottiiv* vaatteet (DMap 501); *puotah* humahtanu sinneh hautaan (DMAs); *kuottiihan* niitä aluhamekkankaita (DMAs: 123); *jos se ois katollep puottanun* nii sehä' 'ois luhistunu (11a); *karhullanjasta kuottu* (11a); *varsi(a kuvottii* [...] *käsiñ kuvottuja* oli palijo (12b); *ne ois molemmat puonnu* sin-nem merreen (13a); *kuon* Danielssonir rouvalle (504a).

a - u: Oulun seudun ja Pyhäjoen murteessa dentaalispirantin vastineena on yleisesti *v* (Pääkkönen 1971: 104; Tuikkala 1999: 65–66). Suurimmassa osassa Kala- ja Lestijoki-laaksoa edustuksena on *j*. Reisjärvellä tavataan supistumaa, ja *v*-edustusta esiintyy Haapajärvellä, Nivalassa ja Sievissä. (Suihkonen 1992: 132.) Raahen murteessa dentaalispirantin vastineena on yleensä *v*, mutta sen lisäksi esiintyy vaihteluttomuutta ja *j*-edustusta *latu*-sanan yhteydessä. Sana on poikkeuksellinen myös osassa Raahen naapurimurteita: Kala- ja Lestijokilaaksossa tavataan muotoa *laku* tai *laju*. Myös Oulun murteessa on tehty havaintoja muodosta *laju*. Pääkkönen arvelee, että vaihtelu on aiemmin ollut tyyppiä *latu* : *lajun*, josta heikkoasteinen muoto on yleistynyt myös nominatiiviin. (Pääkkönen 1971: 105–106; Suihkonen 1992: 132).

minä hihtelin sel lajuja (DMAs: 9); *niitä oli niitä veriläikkiä kavulla monesa paikasa* (11a); *mua kavuttaa nämä päivät kik ku mää en sitä ostanu* (11b); *Raahenkavulla ne o' 'olleet* (12a); *tuohon seuraavallek kavulle* (12b); *Kummatisa teki latun* (13a); *Puusepäjkavusta sitte Sovionkavullel laitettiin* (13b).

e - u: Oulun seudun murteessa dentaalispirantin vastineena on aina *v* (Pääkkönen 1971: 107). Pyhäjoen murteessakin *v*-edustus on yleinen, mutta sen rinnalla esiintyy vaihteluttomuutta (Tuikkala 1999: 65). Kalajokilaaksossa yleisedustuksena on *j*, mutta itäisissä pitäjissä sekä Lestijokilaaksossa tavataan supistumia kaikissa muissa tapauksissa paitsi sanojen *etu* ja *edullinen* heikossa asteessa, joissa vastineena on *v* (Suihkonen 1992: 134). Raahen murteessa tavataan Oulun ja Pyhäjoen murteen tavoin sekä *v*-edustusta.

oltiiv Vaasan evustalla (DMAs); *oom mää Raahe(akik koittanu' 'evustaa kävelysä* (13a); *ku täälä Raahen evustalla om palijo niitä mataloita* (48a); *Raahen evustalla matalikolle* (49b).

i - u: Oulussa yleisedustuksena on *v*. Ainoastaan Hailuodosta on kirjattu vaihteluttomuutta substantiivin *kidukset* yhteydessä. (Pääkkönen 1971: 107.) Pyhäjoella edustus on samanaista kuin Oulussa, mutta *kidukset*-sanassa esiintyy Hailuodon tapaan vaihteluttomuutta (Tuikkala 1999: 66). Kala- ja Lestijokilaakso jakautuu tässä äänneympäristössä kahtia siten, Kalajoen pohjoisosissa ja Kalajokilaakson ylämaassa esiintyy *j*-edustusta. Sievissä

ja Lestijärvellä tavataan molempia siirtymä-äänteitä. (Suihkonen 1992: 135.) Aineistossani on vain yksi esimerkki, ja siinä vastineena on *v*: *oli vähän semmosta kivutusta* (DMAp).

o - u: Oulussa ja Pyhäjoella dentaalispirantin vastineena on koko alueella *v* *rotu*-sanan heikoissa muodoissa (Pääkkönen 1971: 108; Tuikkala 1999: 66). Suihkonen ei ole kirjannut esimerkkejä tästä äänneympäristöstä Kala- ja Lestijokilaakson murteiden kohdalla. Omassa aineistossanikaan *rotu*-sanaa ei esiinny, mutta oletettavasti Raahen murteen edustus on tässäkin kohtaa samanlainen kuin Oulussa ja Pyhäjoella, eli vastineena olisi *v*.

ä - y: Oulun murteessa *mädystin*-sanan heikkoasteiset muodot ovat *mävys(tin)* ja supistunut muoto *mäys(tin)*. Supistunut muoto on yleinen etenkin Oulun eteläisissä pitäjissä. Hailuodossa dentaalispirantin vastineena on *l*. (Pääkkönen 1971: 108.) Pyhäjoella tavataan ainoastaan supistunutta ja *n*-alkuista muotoa *näystin* (Tuikkala 1999: 66). Kala- ja Lestijokilaaksossa substantiivista esiintyy monenlaisia muotoja, joissa on joko *h*-edustus, *j*-edustus tai supistuma (Suihkonen 1992: 133). Aineistossani sana esiintyy aina supistumamuodossa ja yleensä *n*-alkuisena. Itkosen (1957: 63, 68) mukaan *n*-alkuista *näystin*-muotoa esiintyy epäsäännöllisesti monilla murrealueilla. Pohjoisimmat merkinnät Itkonen on tehnyt Lestijoelta ja Kälviältä.

lapset käytti lipikoita niis_oli mäystimet (DMAp: 15); *nahasta oli semmonen näystin* (DMAp: 67); *tulihan ne sitte näystimet rauvvasta* (DMAp: 67); *saa sen näystimer reijjän tehä* (DMAs: 67); *nahkaset oli näystimet* (13b).

Dentaalispirantin vastineena labiaalivokaalin edellä on Raahen murteessa useimmiten *v*. Poikkeus yleisedustukseen on äänneympäristö *u - o*, jossa supistumamuotoja esiintyy *v*-edustusta enemmän. Myös *ä - y*-äänneympäristö erottuu muista ympäristöistä *mädystin*-sanan supistumamuodolla. Dentaalispirantin edustus labiaalivokaalin edellä jakaa keski- ja pohjoispohjalaiset murteet kahtia: Oulussa, Raahessa ja Pyhäjoella *v*-edustus on useimmiten yksinomainen, kun taas Kala- ja Lestijokilaaksossa spirantin vastineena on yleensä *j* tai kato. Äänneympäristöissä *a - o* ja *i - o* *j*-edustus alkaa jo Pyhäjoella, jolloin jonkinlainen murreraja muodostuu Raahen ja Pyhäjoen väliin. Toisaalta ympäristössä *u - o*

Raahe ja Pyhäjoki erottuvat muista keski- ja pohjoispohjalaisista murteista supistumamuotojen runsaudella. Kalajokilaakson ylämaan murteissa esiintyy tässä äänneympäristössä myös supistumamuotoja, jotka ovat itämurteiden vaikutusta (Suihkonen 1992: 142).

4.3. Pitkän vokaalin ja siihen palautuvan diftongin jäljessä

4.3.1. Illabiaalivokaalin edellä

aa - a: Oulussa dentaalispirantin vastineena on länsimurteiden tapaan *j* verbissä *kaataa*. Verbin *saada* yhteydessä *j*-edustusta esiintyy sen sijaan harvoin rannikkoseudulla, sillä itämurteinen muoto *saaha* on yleisempi. (Pääkkönen 1971: 114.) Pyhäjoen murteessa *kaataa*-verbissä yleisedustuksena on *j*, mutta *saada*-verbin suhteen alue jakautuu kahtia: pohjoisosassa esiintyy yleisesti Oulun murteen tapaan *saaha*, kun taas etelässä *j*-edustus on yleisempi (Tuikkala 1999: 72–73). Kala- ja Lestijokilaaksossa *j* on yleisedustuksena molemmissa verbeissä. Muotoa *saaha* esiintyy harvakseltaan – *saaja*-muoto on huomattavasti yleisempi. (Suihkonen 1992: 147–148.) Raahen murre on tässä äänneympäristössä täysin samassa linjassa Oulun ja Pyhäjoen pohjoisosan kanssa, sillä *kaataa*-verbin yhteydessä esiintyy *j*-edustusta ja *saada*-verbin yhteydessä ainoastaan *h*:llistä edustusta.

rupesin sillon talavella kaajattam puita (DMAp); *vilijam pitäs saahat tuuleentua* (DMAp); *se o huolellista hommaa se perämiehe homma ettei kaajav venettä* (DMAp); *santaholmaki kaajatti yläkuulle aina tukkinsa* (DMAs); *etten tahtonup puhetta saaha' ihtelleni ennää* (12a); *ei kerinnys saaham mitää* (11a); *maanantaina sitte jo saahap passit* (13a).

ee - a: Oulussa dentaalispirantin vastineena on yleisesti *j* lukuun ottamatta ruotsalaista lainasanaa *leeta*, joka ei osallistu astevaihteluun (Pääkkönen 1971: 115). Myös Pyhäjoella sekä Kala- että Lestijokilaaksossa yleisedustuksena on *j*, mutta Kala- ja Lestijokilaaksossa voi esiintyä myös tavunrajallista edustusta (Suihkonen 1992: 150; Tuikkala 1999: 73). Raahessa dentaalispirantin vastineena on yksinomaan *j*: *piti hiejalla haryhtan ne kaikki* (DMAp); *hiejastahan ne syö kiviä* (DMAs); *nythän ne pittää rapatap pois ne hiejat* (48b).

ii - a: Oulun ja Pyhäjoen murteissa yleisedustuksena on tässä äänneympäristössä *j* (Pääkkönen 1971: 115; Tuikkala 1999: 73). Kala- ja Lestijokilaaksossa *j*-edustus on myös yleinen, mutta sen rinnalla tavataan tavunrajallista edustusta (Suihkonen 1992: 150). Raahen murteesta on kirjattu vain yksin esimerkki Digitaaliseen muoto-opin arkistoon, ja siinä edustuksena on pelkkä tavunraja: *sovitaam pois nämä ri_iat* (DMAp: 423). Koska *j*-edustus on naapurimurteissa niin säännöllistä, voisi sen olettaa esiintyvän myös Raahessa kadon ohella.

oo - a: Oulussa esiintyy rinnakkain läntistä *j*-edustusta ja itäistä *v*-edustusta: *j*-edustus liittyy sanojen *vuotaa* ja *vuoja* paradigmoihin ja *v*-edustus frekventteihin verbeihin *tuoda*, *juoda* ja *luoda*, joiden diftongit ovat myös monoftongiutuneet. Ruotsalaislainan *loota* taiputusparadigmassa esiintyvät sekä *j* että *v*. (Pääkkönen 1971: 115–116.) Pyhäjoella *vuotaa* ja *vuoja* saavat *j*-edustuksen, kun taas *juoda*, *tuoda* ja *luoda* saavat dentaalispirantin vastineeksi pelkän tavunrajan tai ylilyhyen *v*:n. Ruotsalaisperäinen *loota* on *v*-edustuksellinen. Poikkeus tähän yleisedustukseen lounainen Yppärin kylä, missä esiintyy yksinomaan *j*-edustusta kaikissa tähän äänneympäristöön kuuluvissa tapauksissa. (Tuikkala 1999: 73–74.) Kalajokilaakson ylämaassa *tuoda*, *juoda* ja *luoda* ovat monoftongiutuneet ja saavat *v*-edustuksen tai tavunrajallisen edustuksen, mutta muualla Kala- ja Lestijokilaaksossa tavataan enimmäkseen diftongillisia, *j*-edustuksellisia muotoja. (Suihkonen 1992: 148–149.) Raahessa yleisedustuksena vaikuttaa olevan tavunraja, joka esiintyy paitsi verbeissä *juoda*, *tuoda* ja *luoda*, myös *loota*-sanassa. Useimmiten *loota* saa kuitenkin *v*-edustuksen. *j*-edustusta esiintyy vain *vuoja*-sanan yhteydessä, tosin Digitaaliseen muoto-opin arkistoon on kirjattu myös yksi Kalajokilaaksolle tyypillinen *tuoj*_a-muoto. Raahen murre muistuttaa tämän äänneympäristön kohdalla eniten Pyhäjoen murretta runsaan tavunrajallisen edustuksen vuoksi.

siihen nostettiin apelloo_a (DMAp); *ne meni haisteleen tuota loovaa* (DMAs); *tuokaa vaikka min_kälaine_j kaakki vaan ette saav vihasta tuu_a* (DMAp); *se lanta piti luu_an navetasta* (DMAp); *oli tehtyl lehmäv_i vuo_jasta* (DMAp); *piti herättikelloki tuo_jap pois sieltä* (DMAs); *sieltä tuu_aan sitten hevonen ajjoon* (DMAs); *ne [loimet] luu_aan siinä loimpuisa* (DMAS: 67); *loovampohojasokeri_a hakemasa* (506.1); *sitä ois pitä_nys sitä kahavi_a juu_a* (11b); *usi_amma_j kupij juu_a* (13b); *kyllä nyt on tarpeeksi sitä luu_an ostamista* (503.1).

uu - a: Oulussa dentaalispirantin vastineena on yleisesti *v* (Pääkkönen 1971: 117). Pyhäjoella *v*-edustus ei ole yhtä selkeä, sillä tavunrajalla on yleensä pelkkä ylilyhyt *w* (Tuikkala 1999: 74). Kala- ja Lestijokilaaksossa vastineena on *v* tai pelkkä tavunraja – etenkin Lestijokilaaksossa tavunraja on hyvin yleinen (Suihkonen 1992: 150). Raahen seudun murteessa *v*-edustusta näyttää esiintyvän ainoastaan sanan *muuan* yhteydessä, muissa tapauksissa dentaalispirantin vastineena on aina tavunraja. Digitaaliseen muoto-opin arkistoon on kirjattu myös yksi vaihteluton tapaus *luuta*-substantiivista. Raahen murre on tässä äänneympäristössä siis lähinnä Kala- ja etenkin Lestijokilaakson murteita.

varpuluutalla hanjattii ja toiset syyti vettä (DMAp); *sehän kulki muuvam mies kuokkimasa* (DMAp); *ei viipyny kum muuvam minnuuti* (DMAs); *leh-tiluu(at) ja raakuv varsista tehty tihä luuta raakkuluuta oli kansa* (DMAs); *pitempivartisella luu(alla)* (DMAs: 52); *nainen sielä ratalla sitte ja me huu(atettaa)* (13a); *minä huu(atinki) sitte veturi(a)* (13a); *se oli muu(an) Tortem muori* (119b); *minulla oli muu(an) tuttava* (503.1); *ja minä huu(an) ja huu(an) [...] elä huu(a)* (504a).

aa - e: Oulun ja Pyhäjoen murteessa *t:n* heikon asteen vastineena on tässä äänneympäristössä aina *j* (Pääkkönen 1971: 117; Tuikkala 1999: 74). Kala- ja Lestijokilaaksossa *j*-edustus on myös yleinen, mutta sen rinnalla esiintyy varsinkin Lestijokilaaksossa tavunrajallista edustusta (Suihkonen 1992: 153). Raahen murteessa vastineena on aina *j* naapurimurteiden tapaan.

yläkuullek kaajettua ei koskekkaa (DMAs); *ommiiv vaateppusseij kaajettiin sitte ostokset* (DMAp: 6); *ei muuta ko nuriv vaa kaajettii* (48b); *sinne kaajettii* (48b); *sielä kaajettiin mehtään* (48b); *sielä kaajettiin semmone rauvvuskoivu* (119b); *kaajetaan tuo vesi tuohon* (503.1).

ee - e: Oulun seudun murteessa yleisedustuksena on *j*. Verbit *tietää* ja *viedä* ovat monofongituneet itämurteiden, kun taas tapaukset *sietää* ja *liesi* ovat säilyneet diftongillisina. (Pääkkönen 1971: 117–118.) Pyhäjoella edustus on suurimmaksi osaksi samanlainen kuin Oulun murteessa, mutta *tietää*-verbistä tavataan jonkin verran supistumamuotoja *j*-edustuksen rinnalla. Useimmiten diftongit ovat monofongituneet *tietää* ja *viedä* -verbeissä.

(Tuikkala 1999: 75.) Kala- ja Lestijokilaaksossa *j*-edustus on myös yksinomainen. Monoftongiutuneita muotoja esiintyy Kalajokilaakson ylämaassa, mutta muualla niitä ei tavata lainkaan. Lisäksi Reis- ja Haapajärvellä *liesi*-sanana heikkoasteiset muodot ovat su-pistuneita. (Suihkonen 1992: 154.) Raahen murteesta esimerkkejä on vain sanoista *liesi* ja *tietää*. Ensimmäisessä heikon asteen vastineena on *j*, *tietää*-verbissä esiintyy vain su-pistumaa samoin kuin Pyhäjoella.

se käännettiin sinnel liejellej ja se kiehu siellä (DMAs); *se ei siejäs sitä kov-vaa ponnistusta* (DMAs: 110); *niitä sitte ite valettiin niitä sitte ku tietti* (13b); *niitä ei rahapelejä sillo tietty pelata* (48b).

ii - e: Oulun ja Pyhäjoen murteessa yleisedustuksena on *j* (Pääkkönen 1971: 118; Tuikkala 1999: 75). Kala- ja Lestijokilaakson murteissa *j*-edustus on myös yleinen, mutta sen ohella tavataan myös tavunrajallista edustusta (Suihkonen 1992: 157). Raahen murre vaikuttaa olevan yhteneväinen Kala- ja Lestijokilaaksojen murteiden kanssa, sillä *j*-edustuksen ohella esiintyy myös tavunrajallista edustusta. Monet informantit käyttävät molempia muotoja puheessaan.

sovitaam pois nämä rii(at eikä riijellä enää (DMAp); *hiijey kyytiä lanjoja mehtään että saapi markkinarahat* (DMAs); *minä yksinään niijjen kansa käyn hantteeraamasa* (DMAs); *ottaa niitä riijerruohoja lääkkeeksi* (DMAs); *oli puhe' että nyt viijje' aikana lähti(ä)* (DMAs); *ja minullej jäi viijjev viikova vanha lapsi* (12a); *ja oom minä niijem mökisä käynykki* (12a); *ku ne nakkas niijen tikkuun* (12b); *se puhu niijen henki(en) kans* (12b); *viijennellä ja kuu(en)nella luokalla* (13a); *viijem metrim päästä kierti sejen kiven* (48a); *en minä niijen kans ollukkaa* (48a); *hankala niijen oli sitä myy(ä)* (48a); *se tuli niije' ettee* (119b); *eikä sitä riijelty keskenää* (506.1).

oo - e: Oulun murteessa yleisedustuksena on *j* kaikissa muissa tapauksissa paitsi monoftongiutuneissa verbeissä kuten *juoda* : *juuvesa*, jotka saavat aina *v*-edustuksen (Pääkkönen 1971: 119). Pyhäjoellakin yleisedustuksena on *j*. Murrealueelta ei ole merkintää monoftongiutuneista muodoista, mutta Tuikkala arvelee niiden saavan *v*-edustuksen Oulun murteen tapaan. (Tuikkala 1999: 76.) Kala- ja Lestijokilaaksossa yleisedustuksena on *j*, mutta *vuosi*-sanana yhteydessä tavataan myös tavunrajallista edustusta. Verbien *juoda*,

tuoda ja *luoda* monoftongiutuneita muotoja esiintyy vain murrealueen itäisissä osissa, ja niissä edustuksena on *v*. (Suihkonen 1992: 154–156.) Raahen murteesta on esimerkkejä ainoastaan substantiiveista, joissa kaikissa *t:n* heikon asteen vastineena on *j*.

*joka oli toisella **vuojella** (DMAp); **vuojetettiin** niitä hevosia (DMAp); **puojeja** oli eli aittoja (DMAs); **vuojen** kurjuuvesa palavellu (DMAs); tuliv **vuojem** päästä takasik kottii (12a); mulla oli moneksi **vuojeksi** siinä läniñkiä (12a); kymmenkunnav **vuojetta** (12b); uu(ēv) **vuoje** ’aattona (13a); tuuli nos-tanul **luojevvettä** sinnej jäälle (13b); kaveri putos sinnel **luojevvetteem** misä oli **luojevvettä** (13b); otettiin vielä **vuojevvaatteekkis** sieltä [...] otettiin **vuojevvaatteita** ja mentiil Lappasiin (503.1).*

uu - e: Oulun murteessa yleisedustuksena tässä äänneympäristönä on *v* (Pääkkönen 1971: 119–120). Pyhäjoen murteessa *v*-edustuksen rinnalla tavataan runsaasti myös tavunrajalista edustusta (Tuikkala 1999: 76). Myös Kala- ja Lestijokilaaksossa *v* ja tavunraja ovat molemmat dentaalispirantin vastineina. Varsinkin Lestijokilaaksossa pelkkä tavunraja on heikossa asteessa yleinen. (Suihkonen 1992: 157.) Raahen murre yhtyy eteläisiin naapurimurteisiinsa, sillä *v*-edustus ja pelkkä tavunraja esiintyvät rinnakkain.

*pantiin **suu(ē)kki** ei se muuten pysyv varsi (DMAp); tuosa **uu(ē)sa** uunisa pol-tin senkin seittemäl leivät (DMAp); **uuvet** housut (DMAp); palio **nuo-ruuvvesta** syönyk kallaa (DMAs); **kuu(en)** tunnin sissään (DMAs); se paino **kuu(ē)ta** kilu(ā) (11a); aina **kiitollisuus(ē)lla** muistan sitä konsulinnaa (12a); äiti sitte laitto minulle ’**uu(en)** läniñjin (12a); se ei ollum minul **lapsuu(ē)ssani** se uimahuone (12a); oli sillon **nuoruuvessaan** sielä (12a); **uu(ēv)** vuoje ’aattona (13a); isä kuoli **kuu(en)kymmenenseitsemän** vanhana (13a); junan **turval-lisuus(ē)llekki** hyviv vaarallinen (13b); oma **huolimattomuus(ē)nsa** (13b); siinä pumpparit **huu(ē)tti** [...] aventomiehetki **huu(ē)tti** (48b).*

yy - e: Edustus on samanlainen kuin edellisessä äänneympäristössä: Oulussa vastineena on ainoastaan *v*, Pyhäjoella sekä Kala- ja Lestijokilaaksossa *v* tai tavunraja. Lestijokilaakson Himangalla ja Kälviällä tavataan kuitenkin myös *j*-edustusta. (Pääkkönen 1971: 120; Suihkonen 1992: 157–158; Tuikkala 1999: 76–77.) Raahessa *v* ja pelkkä tavunraja esiintyvät rinnakkain, mutta tavunrajallinen edustus vaikuttaa olevan yleisempi.

*äyskärihän se on se jolla **syyvetääv** vettä (DMap); ku ne vaajolla **pyyvetti** vaajarysillä **pyyvettiin** niitä (DMap); nykyään on kaikki **hyvvyet** (DMAs: 91); sitä ottaa kaikki ansi_{ok}seen sem meijjän **itsenäisyyen** (11b); **ylimieli-syyellään** ajo että meijjäm piti seistä (13b); niillä **pyy(etää)h** kans tuolta kivi-koilta (48a); tuppirysillä **pyy(etti)** haukeja siitä (48b), merralla **pyy(ettiin)** niitä (119b); oli mitat mihin **syy(ettiin)** niitä puita (506.1); mies mieheltä **syy(ettiiv)** vaunuun (506.2).*

ää - e: Oulussa, Pyhäjoella sekä Kala- ja Lestijokilaaksossa dentaalispirantin vastineena on aina *j* (Pääkkönen 1971: 120; Suihkonen 1992: 153–154; Tuikkala 1999: 77). Aineistossani ei ole esimerkkejä tästä äänneympäristöstä, mutta *j* dentaalispirantin vastineena on todennäköinen naapurimurteiden edustuksen perusteella.

öö - e: Oulussa dentaalispirantin vastineena on itämurteiden tapaan *v* e-infinitiivimuodoissa kuten *syödessä* ja *lyödessä*. Näissä verbeissä diftongi on usein monoftongiutunut. Postpositio *myöten* on kuitenkin poikkeus tähän yleisedustukseen, sillä se voi saada *j*-edustuksen tai supistumamuodon tai olla astevaihteluton. (Pääkkönen 1971: 120.) Pyhäjoen murteessa monoftongiutuneet, e-infinitiivimuotoiset verbit saavat *v*-edustuksen. Postpositio *myöten* esiintyy aina vahva-asteisena (Tuikkala 1999: 77.) Kalajokilaakson ylämaassa heikon asteen vastineena on myös *v*, mutta muualla Kala- ja Lestijokilaakson murteissa yleisedustuksena on *j*. Myös *myöten* saa *j*-edustuksen kaikkialla muualla paitsi itäisissä Reis- ja Haapajärven pitäjissä, jossa se on muotoa *myöten*. (Suihkonen 1992: 156.) Aineistossani on esimerkkejä vain muodosta *myöten*, joissa on aina vahva aste: *ve-sirajjaa myöten* (11a); *aivam pohojaa myöten* (11b); *painuvat menemään tietä myöten* (506.2).

aa - i: Oulun ja Pyhäjoen murteessa yleisedustuksena on *j* (Pääkkönen 1971: 121; Tuikkala 1999: 78). Kala- ja Lestijokilaaksossa *j*-edustus on myös yleinen, mutta sen rinnalla tavataan myös tavunrajallista edustusta (Suihkonen 1992: 158). Aineistossani on yksi esimerkki, jossa *t:n* heikon asteen vastineena on odotetusti *j*: *minä kaajin itteni* (DMap).

oo - i: Oulussa heikon asteen vastineena tässä äänneympäristössä voi olla joko *j*, *v* tai *h*. Tähän äänneympäristöön kuuluu erityisesti ruotsalaisia lainasanoja kuten *puoti* ja *muoti*,

jotka ovat yleensä heikkoasteisia. Pääkkönen selittää kirjavan edustuksen sillä, että murteessa ei ole vanhastaan ollut tähän äänneympäristöön kuuluvia astevaihtelutapauksia. (Pääkkönen 1971: 121–122.) Pyhäjoen murteessa *h*- tai *v*-edustusta ei tavata ollenkaan, vaan *j*-edustus on yksinomainen. (Tuikkala 1999: 78.) Myös Kala- ja Lestijokilaakson murteissa yleisedustuksena on *j* (Suihkonen 1992: 158). Raahen murteessa heikon asteen vastineena on yleensä *j* samoin kuin naapurimurteissa. Lainasanat voivat olla myös vaihteluttomasti vahva-asteisia (*luotin*, *muotisa*). *v*-edustusta esiintyy vain kerran Digitaalisen muoto-opin arkiston aineistossa, jossa se on lainasanan *loota* monikkomuodossa.

loovilla kannettiil lehemäi 'ettee (DMap); *luojivvihta pittää siinä vannastey kärijesä sel luotimen* (DMap); *luojillahan se käy* (DMap); *makas puojisa palavelijat* (DMap); *pöjkäsi niitä poikia sinnep puojiin* (DMap); *luotim pittää kääntäät toiselle vantaalle* (DMap); *menee niij kivaa se luoji että se repäsee* (DMAs); *viilattu halaki se luojij kärki* (DMAs); *oli muotisa ne puulaakihiihot* (11a); *siinä oli puoji [...] nurkasa oli semmonem puoti* (13a); *minä myin siinä nisupuojisa* (13a).

uu - *i*: Oulussa yleisedustuksena on *v*, mutta ruotsalaislaina *ruuti* sekä *uudis*-alkuiset tapaukset voivat olla vaihteluttomasti vahva-asteisia (Pääkkönen 1971: 122). Pyhäjoellakin vastineena on kvantiteetiltaan vaihteleva *v* *uudis*-alkuisia sanoja lukuun ottamatta (Tuikkala 1999: 78–79). Kala- ja Lestijokilaaksossa *v*-edustus on myös yksinomainen (Suihkonen 1992: 158). Aineistossani esiintyvissä esimerkeissä vastineina on *v* ja pelkkä tavunraja. Tavunrajallinen edustus on hieman yllättävä, sillä sitä ei esiinny Raahen naapurimurteissa ollenkaan.

minä huuvin niim palijo (DMap); *semmosilla tyjkisemmillä luuilla hanjattiin* (DMap); *vaan se oli uuistanu* 'aina että nakkaanko minä (119b).

yy - *i*: Edustus on samanlaista kuin edellisessä äänneympäristössä, eli yleisedustuksena Oulussa, Pyhäjoella sekä Kala- ja Lestijokilaaksossa on *v*. Ainoastaan substantiivi *kyyti* jää usein astevaihtelun ulkopuolelle. (Pääkkönen 1971: 123; Suihkonen 1992: 158; Tuikkala 1999: 79.) Aineistossani on esimerkkejä vain *kyyti*-sanan muodoista, jotka eivät

yleensä osallistu astevaihteluun. Digitaalisessa muoto-opin arkistossa on jälleen erikoinen tavunrajallinen edustus *kyyti* : *kyyisä*, jollaista ei ole mainittu esiintyvän Raahen lähialueilla.

kahto että joko sielä on Kalle kyyisä (DMap); *poikasesta pittääj joesta pyyviñ* *kallaa* (DMap); *samasa kyytisä* (DMAs); *pääseekö he kyytille* (DMAs); *misähäm maailman kyytisä se on* (504b); *postinkulettajan kyytisä* *pääsivät* (505.1).

ää - i: Oulussa dentaalispirantin vastineena on *j* samoin kuin Pyhäjoella (Pääkkönen 1971: 123; Tuikkala 1999: 79). Kala- ja Lestijokilaakson murteista ei ole kirjattu esimerkkejä tästä äänneympäristöstä. Aineistossani ei myöskään esiinny yhtään tähän ympäristöön kuuluvaa tapausta.

ee - ä: Edustus on samanlaista kuin äänneympäristössä *ee - e*: Oulun murteessa yleisedustuksena on *j*, ja verbeissä *tietää* ja *viedä* diftongi on usein monoftongiutunut savolaismurteiden tapaan. Verbissä *sietää* diftongi on sen sijaan säilynyt. (Pääkkönen 1971: 127.) Pyhäjoen murteessa *j*-edustus on myös yksinomainen ja monoftongiutuneet muodot ovat yleisiä (Tuikkala 1999: 80). Kala- ja Lestijokilaaksossa *j*-edustuksen rinnalla tavataan jonkin verran myös tavunrajallista edustusta. Monoftongiutuneita *tiijä* ja *viijä* -tyyppisiä verbimuotoja esiintyy lähinnä Lestijokilaaksossa. (Suihkonen 1992: 150–151.) Raahen murteessa monoftongiutuneet muodot *tietää* ja *viedä* -verbeistä ovat yksinomaisia. Dentaalispirantin vastineena on monoftongiutuneissa tapauksissa *j* tai tavunraja, diftongillisissa tapauksissa *j*.

se ei siejäs sitä kovvaa ponnistusta (DMAs); *ei sitä tiijäj jos sieltä parta-naama näkkyypi* (DMAs); *minä tiiäm mistä ne vetensä on ne järvet saanu* (11a); *niihäm minä annoiv viijä* (11b); *minä meev vahtiin nii viiään niille* (11b); *minä tiiä mitä minä siitä kertosi* (12a); *minä en sitäkään tiijä* (12a); *eihän sitä tiiäk kuka se on* (13b); *minä siitä palijo tiiä* (48a); *viijään vinttiin kuivamaan* (48b).

ii - ä: Oulussa ja Pyhäjoella verbi *kiidättää* saa aina *j*-edustuksen (Pääkkönen 1971: 127; Tuikkala 1999: 80). Kala- ja Lestijokilaaksojen murteista ei ole merkintää *kiidättää*-verbin heikkoasteisista muodoista. Omassa aineistossani verbi esiintyy kerran, jolloin informantti käyttää tavunrajallista muotoa: *se lähti autollaam meitä kiikuttammaaj ja **kii(ät)tämmään*** (506.2).

yy - ä: Oulun murteessa dentaalispirantin vastineena on aina *j* (Pääkkönen 1971: 128). Pyhäjoella vastineena on joko kvantiteetiltaan vaihteleva *v* tai pelkkä tavunraja (Tuikkala 1999: 81). Suurimmassa osassa Kalajokilaaksoa *v*-edustus ja tavunrajallinen edustus ovat yleisiä, kun taas Lestijokilaaksossa sekä Kalajoella *v:n* ja tavunrajan rinnalla tavataan myös *j*-edustusta (Suihkonen 1992: 152–153). Raahen murteessakin *v* ja tavunraja esiintyvät molemmat, mutta tavunrajallinen edustus näyttää olevan *v*-edustusta yleisempi.

rupesivat hättyyttään sitä että myyväs se mökki (DMAs); *ei niitä sillä lailla myy(ä) ’ennää* (12a); *vaa ei ne ennää talavella pyy(ä)m mittää* (12b); *eikä ne pyy(ä)m muu(alla)kkaa* (12b); *sitä sai myy(ä)l lihhaa* (48b); *tulleehan siitä perunaa ja on ollu myy(ä)kki* (49b).

ää - ä: Verbin *jäädä* heikkoasteiset muodot saavat Oulun murteessa *h*-edustuksen 1. infinitiivin ja passiivin preesensin muodoissa *saada*-verbin tavoin (Pääkkönen 1971: 128). Pyhäjoen murteessa esiintyvät sekä *jäähä-* että *jääjä-*muodot. Muut tähän äänneympäristöön kuuluvat tapaukset saavat Pyhäjoella heikossa asteessa *j*-edustuksen. (Tuikkala 1999: 81.) Kala- ja Lestijokilaakson itäosissa *jäähä*-muodot ovat yleisiä, mutta muualla *j*-lliset muodot ovat yksinomaisia (Suihkonen 1992: 148–149). Raahen murteessa *j*-edustus liittyy ilmeisesti muihin paitsi *jäädä*-verbiin, joka saa itämurteisen *h*-edustuksen.

on kahteen kertaan räjäjätty (DMAs); *meijäm piti jäähä* (13b); *joka mehtään tahto jäähä* (119b); *meitä sai kolome jäähäs sinne* (506.1).

öö - ä: Tässä äänneympäristössä edustus on samanlaista kuin ympäristöissä *oo - a*, *ee - e* ja *ee - ä*. Oulun ja Pyhäjoen murteessa frekventit verbit kuten *syödä* ja *lyödä* ovat monoftongiutuneet, kun taas harvemmin esiintyvät tapaukset ovat säilyneet diftongillisina. Monoftongiutuneet tapaukset saavat heikossa asteessa *v*-edustuksen, ja diftongilliset saavat *j*-edustuksen. Diftongilliset muodot *syödä* ja *lyödä* -verbeistä ovat harvinaisia. Pyhäjoella

j:tä ei esiinny lainkaan, vaan *v*- ja tavunrajallinen edustus on yksinomaisia. (Pääkkönen 1971: 128–129; Tuikkala 1999: 82.) Ainoastaan Kalajokilaakson ylämaassa tavataan monoftongiutuneita muotoja, jotka saavat joko *v*- tai tavunrajallisen edustuksen. Muualla Kalajokilaaksossa sekä Lestijokilaaksossa tavataan enimmäkseen vain diftongillisia, *j*-edustuksellisia muotoja. (Suihkonen 1992: 148–149.) Raahen murre näyttää liittyvän Pyhäjoen ja Kalajokilaakson ylämaan murteisiin, sillä frekventit verbit ovat aina monoftongiutuneet ja saavat lähes aina tavunrajallisen edustuksen. *v*-edustustakin esiintyy, mutta se on tavunrajallista harvinaisempi. *j*-edustusta ei esiinny ollenkaan.

ne ei ossaas syyäis sitä (DMap); *johonki törmääl lyyvääj kiinni* (DMap); *piti nuijjer renkein heti lyyvvä hevoset aisoin* (DMap: 2); *se naula piti lyyän niin ettei se mennyy verikavioon* (DMAs); *se piti naulalla lyyäp päästä kiinni seinään* (11a); *että sen saa sitte lyyä* (11a); *sai syyä niim paljo ku jakso* (12a); *niitä sai heti syyä* (13a); *syyään sitä tuoretta kallaa* (48a); *jos kerkes lyyät takasi* (48b); *ei saattanus syyäkkää* (48b).

Dentaalispirantin vastineena pitkän vokaalin ja illabiaalivokaalin välissä on *j*, *v*, *h* tai kato Raahen murteessa. Yleisimmät vastineet ovat *j* ja kato, jossa tavunraja on säilynyt. Tavunrajallista edustusta esiintyy yksinomaisena tai siirtymä-äänteen rinnalla kaikkein eniten – ainoat ympäristöt, joissa sitä ei esiinny ovat *aa - a*, *ee - a*, *aa - e*, *ee - e*, *oo - e*, *oo - i* ja *ää - ä*. Näissä äänneympäristöissä vastineena on *j* tai toisinaan *h*. *j*-edustusta esiintyy siis ennen kaikkea *e*:n edellä silloin, kun pitkä vokaali on illabiaalinen tai kun kyseessä on lainasana (esim. *puoji*). Jos pitkä vokaali on labiaalinen, dentaalispirantin vastine on kato tai *v*.

Yleensä katoedustuksen runsauden vuoksi Raahen murre yhtyy Kala- ja Lestijokilaakson edustukseen, vaikka Pyhäjoella yleisedustus olisikin siirtymä-äänteellistä Oulun murteen tavoin. Muutamissa äänneympäristöissä Raahessa tavattava tavunrajallinen edustus on ainoa laatuaan koko keski- ja pohjoispohjalaisten murteiden alueella. Tällaisia tapauksia ovat *luuilla*, *kiiättää*, *kyyisä*. Toisaalta yhteneväisyyttä Oulun kanssa on etenkin *saaha* ja *jäähä* -tyyppisten muotojen suhteen sekä monoftongiutuneiden *tiiä*, *lyyä* ja *tuu(a)* -muotojen suhteen, sillä Kala- ja Lestijokilaaksossa nämä ovat jo muotoa *saaja*, *jääjä*, *tiejä*, *lyöjä* ja *tuoja*. Raahessa tavattavat muodot *tiiä*, *lyyä* ja *tuu(a)* eroavat Oulun edus-

tuksesta vain dentaalispirantin edustuksen suhteen, sillä Oulussa vastineena on aina siirtymä-äänne. Monoftongiutuneet muodot ovat tyypillisiä suomen itämurteille, ja niissä edustuksena on Oulun murteen tapaan *j* tai *v*. Raahen murteessa tavattavista tavunrajallisista edustuksista ei ole merkintää Kettusen kartoissa (1940a: kartat 74–75).

4.3.2. Labiaalivokaalin edellä

aa - o: Oulun murteessa dentaalispirantin vastine tässä äänneympäristössä on joko *j* tai *v*: *raato*-substantiivin heikossa asteessa *v*-edustus on yksinomainen, kun taas *kaataa*-verbin *o*-vartaloisissa muodoissa yleisedustuksena on *j*. Substantiivissa *kaato j* ja *v* esiintyvät molemmat. (Pääkkönen 1971: 124.) Pyhäjoen murteessa esiintyvistä edustuksesta on esimerkki vain substantiivin *raato* heikosta asteesta, ja siinä vastineena on *v* (Tuikkala 1999: 82). Kala- ja Lestijokilaaksossa vastineena on *j* kaikkialla muualla paitsi Kalajokilaakson ylämaassa, missä *v*-edustus on yksinomainen (Suihkonen 1992: 158). Aineistossani kyseiset astevaihtelutapaukset eivät esiinny.

ee - o: Oulussa ja Pyhäjoella dentaalispirantin vastineena on säännöllisesti *v* (Pääkkönen 1971: 124; Tuikkala 1999: 83). Kala- ja Lestijokilaaksossa edustus on kirjavampaa: *v*-edustusta tavataan ainoastaan sisämaassa alueen itäisissä pitäjissä sekä Kalajoen pohjoisosissa. Muualla Kalajokilaaksossa *j*-edustus vaihtelee tavunrajallisen edustuksen kanssa ja Lestijokilaaksossa tavataan ainoastaan *j*-edustusta. Reisjärvellä esiintyy lisäksi myös savolaismurteille tyypillistä tyyppiä *tijon ~ ti/on*. (Suihkonen 1992: 159–160.) Raahen murre näyttää olevan samassa linjassa Oulun ja Pyhäjoen murteen kanssa, sillä *v*-edustus on yksinomainen.

kaks viikkua olin tievotonna (DMAp); *nythän ne on nuo säätievot* (11a); *se oli tievosa hyvin sielä* (11b); *ensin siinä mievosa veesä* (48b); *vaikka meilä oli paikka tievosa* (503.1); *jos sitte oli jollakit tievosa* (504a).

ii - o: Ainoa tähän äänneympäristöön kuuluva astevaihtelutapaus on *riita*-substantiivin *o*-vartaloiset muodot. Oulussa, Pyhäjoella sekä Kala- ja Lestijokilaaksossa dentaalispirantin vastine on näissä muodoissa aina *j* (Pääkkönen 1971: 125; Suihkonen 1992: 162; Tuikkala

1999: 83). Aineistossani ei ole esimerkkejä tästä äänneympäristöstä, mutta oletettavaa on, että Raahessakin *j*-edustusta esiintyy.

oo - o: Oulun ja Pyhäjoen murteessa yleisedustuksena on *v* (Pääkkönen 1971: 125; Tuikkala 1999: 83–84). Kala- ja Lestijokilaaksossa edustus on kirjavampaa kuin Oulussa ja Pyhäjoella. Suurimmassa osassa alueen murteita *j*-edustus on yksinomainen, mutta Nivallassa, Sievin itäosassa ja Kalajoen pohjoisosassa tavataan *v*-edustusta, ja Reis- ja Haapajärvellä esiintyy vain supistumamuotoja. (Suihkonen 1992: 162.) Raahen murteessa *v*-edustus on yksinomainen samoin kuin Oulussa ja Pyhäjoella.

häntäruovosa oj jouhet (DMAp); *sittehän se paremmin pehemitti muovosti sitä turpesta* (DMAp); *olin yhdellä Siniluovon Aukustilla* (DMAs); *tästä kilometri tuonnel Lapaluovom maantielle* (12a); *Lapaluovosta kerta tultiin* (13a); *ei ollu 'olemasakaal Lapaluovon satamaa siihe' 'aikaa* (505.1).

uu - o: Ainoa tämän äänneympäristön astevaihtelutapaus on sanojen *huuto* ja *huutaa* eri muodot. Oulussa ja Pyhäjoella yleisedustuksena on *v*, kun taas Kala- ja Lestijokilaaksossa *v*:n ohella esiintyy myös *j*-edustusta varsinkin rannikkoseudulla (Pääkkönen 1971: 125; Suihkonen 1992: 162; Tuikkala 1999: 84). Aineistostani esimerkit jälleen puuttuvat, mutta odotuksen mukaista on, että Raahessakin tavataan *v*-edustusta.

aa - u: Oulun murteessa yleisedustuksena on *v*, mutta *kaatua*-verbin heikkoasteisissa muodoissa *v*:n rinnalla esiintyy myös jonkin verran *j*-edustusta, mikä johtuu verbin muiden taivutusmuotojen vaikutuksesta (Pääkkönen 1971: 125). Pyhäjoen murteessa *v*-edustus on myös säännöllinen (Tuikkala 1999: 84). Kala- ja Lestijokilaakson itäisissä osissa yleisedustuksena on *v* lukuun ottamatta *kaatua*-verbiä, jonka heikossa asteessa voi esiintyä myös *j*. Muualla alueen murteissa *j*-edustus on yksinomainen. (Suihkonen 1992: 162–163.) Aineistossani on yksi esimerkki Digitaalisesta muoto-opin arkistosta, ja siinä *kaatua*-verbi on saanut *v*-edustuksen: *minä tosa portaalla kaavun* (DMAp). Todennäköisesti *v*-edustus on säännöllinen muissakin tähän äänneympäristöön kuuluvissa astevaihtelutapauksissa.

ee - u: Tähän äänneympäristöön kuuluu verbin *tiedustella* eri taivutusmuodot. Oulussa ja Pyhäjoella verbi saa heikossa asteessa aina *v*-edustuksen (Pääkkönen 1971: 126; Tuikkala

1999: 84). Kalajokilaakson ylämaassa, Sievissä ja Kalajoen pohjoisosissa *v*-edustus on myös yleinen, mutta muualla tavataan ainoastaan *j*-edustusta (Suihkonen 1992: 163). Aineistossani tiedustella ei esiinny, mutta olettaisin sen saavan naapurimurteiden tapaan *v*-edustuksen.

oo - u: Oulussa ja Pyhäjoella dentaalispirantin vastine on tässä äänneympäristössä aina *v* (Pääkkönen 1971: 126; Tuikkala 1999: 85). Kala- ja Lestijokilaakson murteista ei ole esimerkkejä tämän äänneympäristön edustuksesta. Omassa aineistossanikin on vain yksi esimerkki, jonka perusteella Raahessa *v*-edustus on yleinen samoin kuin Oulussa ja Pyhäjoella: *kun se sai sej juovuksi* (DMap).

uu - u: Oulussa ja Pyhäjoella *v*-edustus on tässäkin äänneympäristössä säännöllinen. Poikkeuksena yleisedustukseen ovat lainasanat *ruutu* ja *luutu*, jotka ovat vaihteluttomasti vahva-asteisia. (Pääkkönen 1971: 126; Tuikkala 1999: 85.) Kala- ja Lestijokilaaksossa dentaalispirantin vastineena on aina joko *j* tai pelkkä tavunraja (Suihkonen 1992: 164). Aineistossani on vain yksi esimerkki, jossa lainasana *ruutu* on vaihteluttomasti vahva-asteinen: *rikkaammat kyllä sitte ostivat ruutun ja köyhemmät sitten linjahautaan* (DMap).

ee - y: Tähän äänneympäristöön kuuluu ainoastaan *viedä*-verbin perfektin partisiipin eri taivutusmuodot. Oulussa yleisedustuksena on *v*, mutta sen rinnalla esiintyy jonkin verran *j*-edustusta, johon on vaikuttanut *viedä*-verbin passiivin preesens *viijään* ja *ei viijä*. Tässä äänneympäristössä diftongi ei ole kuitenkaan monoftongiutunut vastaavalla tavalla. (Pääkkönen 1971: 126.) Pyhäjoen murteesta on vain vähän esimerkkejä, mutta *v*-edustusta esiintyy Pyhäjoellakin (Tuikkala 1999: 85). Kala- ja Lestijokilaaksossa yleisedustuksena on *j*. Alueen itäisissä osissa esiintyy *viijyksi*-tyyppiä, jossa diftongi on monoftongiutunut. *v*-edustusta on kirjattu vain Sievistä. (Suihkonen 1992: 164–165.) Aineistossani ei esiinny tämän äänneympäristön astevaihtelutapauksia.

yy - y: Oulussa ja Pyhäjoella *v*-edustus on yksinomainen (Pääkkönen 1971: 126; Tuikkala 1999: 86). Kala- ja Lestijokilaaksossa edustus on moninaisempaa: Kalajokilaaksossa yleisedustuksena on *v* tai tavunraja, mutta rannikolla tavataan myös *j*-edustusta. Lestijokilaaksossa tavunraja sekä *v*- ja *j*-edustus esiintyvät rinnakkain. (Suihkonen 1992: 165.) Raahessa dentaalispirantin vastineena on joko *v* tai pelkkä tavunraja. Vaikuttaa siltä, että

v-edustus liittyy erityisesti *pyydys*-sanan eri muotoihin, sillä muissa tapauksissa esiintyy tavunrajallista edustusta. Raahen murre kallistuu Kala- ja Lestijokilaaksojen murteiden puolelle tavunrajallisen edustuksen vuoksi.

se on semmonen kaareva pyyvys (DMap); *me saimme myyksi ja ostimme lanvoja* (DMap); *tuo ei tyy* (DMAs); *toi pois ne pyvyksensä* (DMAs); *sitte se mullet teki niitä kalampyyvyksiä ja katiskoita* (11a); *sitte niitä ihmiset pyvyysti* (13b); *myytiin sielä aina mitä saatiim myyvyksi* (505.2).

ää - *y*: Oulussa ja Pyhäjoella *v*-edustus on yksinomainen (Pääkkönen 1971: 126–127; Tuikkala 1999: 86). Kalajokilaakson ylämaassa, Sievin itäosassa ja Kalajoen pohjoisosissa *v*-edustus on myös säännöllinen, mutta muualla Kala- ja Lestijokilaakson murteissa *j*-edustus on yksinomainen (Suihkonen 1992: 164). Raahessa dentaalispirantin vastineena tavataan ainoastaan *v*:tä.

silloin minä häävyil lähteen (DMAs); *päätt siive allej jäävytetty* (DMAs); *joka talosahan hääty ollaj* (DMap); *se oli jäävytetty mäki* (48b); *se oli jäävytetty* (506.1).

öö - *y*: Oulussa yleisedustuksena on jälleen *v* (Pääkkönen 1971: 127). Pyhäjoella esimerkkejä tästä äänneympäristöstä on vähän, mutta niiden perusteella näyttää siltä, että *v*-edustus on säännöllinen Pyhäjoellakin (Tuikkala 1999: 86). Kala- ja Lestijokilaaksossa yleisedustuksena on *j* tai tavunraja, mutta alueen itäisissä osissa tavataan yleisesti *v*-edustusta. Reisjärvellä diftongi on myös monoftongiutunut muotoon *syvyksi* ja *lyvyksi* (’syödyksi’, ’lyödyksi’). (Suihkonen 1992: 163.) Raahen murteessa *v*-edustus näyttää olevan yleinen Oulun ja Pyhäjoen murteen tapaan: *tuli kyllä kaikki syövyksi ne korput* (13b); *ei suinkaam meistä palijo hyövy vaikka meijjät ampuuki* (503.1).

Raahen murteessa dentaalispirantti saa vastineekseen useimmiten *v*:n pitkän vokaalin ja labiaalivokaalin välissä. Vaikkakin esimerkkejä astevaihtelutapauksissa on aineistossani vain vähän, näyttää Raahen murre enimmäkseen yhtyvän Oulun ja Pyhäjoen murteessa tavattavaan edustukseen. *j*-edustusta esiintyy koko keski- ja pohjoispohjalaisten murteiden alueella ainoastaan äänneympäristössä *ii* - *o*, samoin kuin palataalispirantin kohdalla.

Muissa äänneympäristöissä *v*-edustus on säännöllistä Kala- ja Lestijokilaakson pitäjiin asti, missä *j*-edustus ja tavunrajallinen edustus tulevat *v*:n rinnalle.

4.3.3. *i*- ja *U*-loppuisen diftongin jäljessä

Oulun murteessa dentaalispirantin vastine *i*-loppuisen diftongin jäljessä on aina *j*. Poikkeuksena on sukulaisuussana *äiti*, joka on astevaihtelun ulkopuolella. (Pääkkönen 1971: 137–138.) Pyhäjoen murteessa *j*-edustus on myös yksinomainen (Tuikkala 1999: 88–89). Kala- ja Lestijokilaaksossakin *j*-edustus on yleinen, mutta etenkin Lestijokilaakson rannikolla tavataan *j*:n ohella myös tavunrajallista edustusta (Suihkonen 1992: 168). Myös Raahen murteessa *j*-edustus on säännöllinen muutamia vahvan asteen yleistymiä lukuun ottamatta. Vain yhden informantin puheessa esiintyy tavunrajallinen edustus muodossa *voi(eltu)*. Tässä äänneympäristössä siirtymä-äänteen *j* saa aikaan sitä edeltävä *i*, eikä seuraavan vokaalin labiaalisuudella tai illabiaalisuudella ole väliä.

*tuola Heinäkaril **laijasa** (11a); histori(äa nyt selevitelläj ja **puijjaan** (11b); se teki äitimuori niilep **paijjat** (11b); ettei siinä ennää voinu' '**uijja** (12a); ja minu(ä **hoijjettiin** täälä Raahen sairaalasa (12a); siinä se on tämä elämä mennyn **näijjel** lasten(ä kansa (12a); Jääliv velijekset **joijen** kans kans käytiin (12b); **voijjeltiil** limput (13a); on nyk kaikki rimmattu ja **voi(eltu)** (13a); **kaijje** ettei siihel likellep pääse (48b); josaki **teijjer** risteyksisä (119b); pittää sitä **soijjintaan** (119b); toimittaa' 'että lähti(äs sinne **heijjäm** parakkiinsa (11b); veettiinj kivikol **laijjoista** (48a); sielä **noijjutaaj** ja mellastettaaj ja ryypätäaj ja semmostahan se on (11b); tuola oli **lehemilaijjuun** (12b); niitä pieni(ä **öli-jytuijjuja** oli (119b); nykyjään sanotaan **äitille** vaikka mitä (12a).*

u- ja *y*-loppuisen diftongin jäljessä dentaalispirantin paikalla on aina *v* Oulun ja Pyhäjoen murteessa (Pääkkönen 1971: 138; Tuikkala 1999: 89). Kala- ja Lestijokilaaksossa dentaalispirantin vastineena on sen sijaan tavunraja tai kvantiteetiltaan vaihteleva *v* tai toisinaan jopa *j* (Suihkonen 1992: 168). Raahen murre yhtyy *U*-loppuisen diftongin jälkeisen edustuksen suhteen Kala- ja Lestijokilaaksossa tavattavaan edustukseen, sillä Raahessa-kin *v*-edustuksen rinnalla esiintyy huomattavasti tavunrajallista edustusta. Heikon asteen vastine ei näytä määräytyvän seuraavan vokaalin tai muunkaan periaatteen mukaan, vaan

v ja tavunraja esiintyvät täysin rinnakkain: *kauven* ~ *kau_{en}*; *käyvvää* ~ *käy_ä*; *lauvvausta* ~ *lau_{at}*.

siima joka siittä lauvvasta lähtee (11a); *ne lau_{at} tuli alas* (48a); *semmoset rau_{am} palaset* (12b); *venneellä souvvettiin* (11a); *kolome_n kuukauven kont-rahti* (11a); *niitä om monesa korkeu_{esa}* (11a); *se ei lau_{ennukkaa} se panos* (11a); *puhu sairauvem päälle* 'että hän ei pystyl lähtee' (11b); *tuli kolmen vuorokau_{en} sissään semmone_n kaihi* (12a); *päiväkau_{et} kantovat niitä* (12b); *näytti noppeuve_j ja kaikki* (13a); *yökauvve_j kuluki_a* (13b); *sitten ku tuli re-kikeli niin ne nouvvettiin* (119b); *raahelaisten tervey_{en}hoijjosta siihe* 'ai-kaa' (12b); *jos me jostail löyvettäisi_m mittää asuntu_a* (13b); *ruvetaav vettään köy_{estä}* (48a); *sen tuohel levvey_{em} mukkaan* (119b); *siinähan sitä piti käy_ä* (11a); *ko minä olin nii lyhy* 'etten ylettynyp pöyvvälle' (12a); *ei käynym moit-timasa että kaffella käyvvään* (13b); *ottivat heti sen alakerroksel lau_{otukset} irti* (11b); *ku oli nii ouvvot paikat* (12a); *lau_{oista} tehty vaan semmone_n katos* (48b); *minähäj jovun sitte sinnev vahtiin* (11a); *om muuttunun nämä seuvut* (12b); *sielä kaajettiin semmoner rauvuskoivu* (119b); *viime aikona seki* 'on huononnu' 'ettei sitä löyvvä' (48a).

5. VAHVAN ASTEEN YLEISTYMIÄ

Edellisissä luvuissa olen *k:n* ja *t:n* astevaihtelun esittelyn yhteydessä maininnut myös eräistä vahvan asteen yleistymistä. Suurin osa jo esitellyistä vahva-asteisista tapauksista on nuoria ruotsalaisia lainasanoja, mikä selittää poikkeavan astevaihtelun. Astevaihtelun ulkopuolelle jäävät etenkin ne lainasanat, joiden ruotsinkielisessä alkuperäismuodossa esiintyy sanansisäinen tai sananloppuinen soinniton klusiili (*ruta* > *ruutu* : *ruutun*) tai geminaattaklusiili (*bädd* > *peti* : *petin*). Jos ruotsinkielisessä sanassa on sen sijaan ollut yksinäis-*d*, on lainasanalla mahdollista olla myös heikkoasteinen muoto, esimerkiksi *bod* > *puoji*; *låda* > *loova*. Yksinäis-*g:n* sisältävät sanat saavat sen sijaan harvemmin heikon asteen suomenkielisessä lainassa: *piga* > *piika* : *piikan*. (Streng 1915: 302; Suihkonen 1992: 203.)

Ruotsalaislainojen lisäksi vahva-asteisia muotoja esiintyy sellaisissa substantiiveissa kuin *hedelmä*, *eduskunta* ja *taide*, joissa dentaalispirantin vastineena on joko *d* tai *t*. Näissä tapauksissa on ilmeisesti kyse yleiskielen vaikutuksesta tai pyrkimyksestä yleiskieleen. Tapaukset, joiden yhteydessä yleiskielisyyttä ilmenee, ovat suhteellisen harvaan käytettyjä appellatiiveja tai propreja.

hetelmiä oli (12a); *ototussalin* ovesta se *huusi* (13b); *Florita* [...] *Kanata* (13b); *etuskunnaj* jäsen (49a); miksi *vapaudenpatsaaksi* ne sitä *sannoo* (12b); sitä ei nykyjäänkään nää *semmosta taitetta* (48b); se oli vähä *taitokkaampi* tehtävä (119b).

Lisäksi aineistossani esiintyy monikkomuotoja, joissa radikaali astevaihtelu ei toteudu tavanomaiseen tapaan. Monissa monikkumodoissa diftongin jälkikomponentti on kadonnut painottomissa tavuissa, eli monikon *i:tä* ei enää näy esimerkiksi *lato*-sanan monikossa *lavosa*. Näiden monikkojen rinnalla tavataan myös muotoja, joissa diftongi on palautettu, ja heikon asteen vastineen tilalla on geminaattaklusiili: *lato* : *lattoisa*; *mäki* : *mäkkeisä*. Tällaisten monikkomuotojen syntyyn on ilmeisesti vaikuttanut yleisgeminaatiolliset monikkumuodot kuten *talo* : *talloisa*, joissa siis painollista tavua seuraava konsonantti on geminoitunut pitkän vokaaliaineksen edellä. *Talloisa*-tyyppiset yleisgeminaa-

tiolliset monikkomuodot ovat sitten yleistyneet kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen aste-
vaihtelun tapauksiin, jolloin käyttöön on yleistynyt sellaisia monikkoja kuin *akkoilla* ja
lopulta *lattoisa*. (Pääkkönen 1971: 155; Mantila & Pääkkönen 2010: 155.)

sikkoilla on aituus (DMAs); *kevväällä tulee jokivettä suurista jokkaista*
(DMAs); *minä en oom mattoij kansa nukkunu* (DMAs); *lehemät laijjunnet-
tiin kettoilla* (DMAs: 7); *ne on kiinni rekkeisä* (DMAp: 3); *tarvi isoja nauvoja
niisä poroaitoisa* (11b); *mitenkä sielä pystyy sielä mäkkeisä* (13a); *nuisahan
ne jokkaista pyytää kevväällä haukeja* (48b); *myymään heiniä mitä sielä oli
kettoista otettu* (503.1); *se valastuski' 'oli täälä kattuila nii huonua* (506.1);
heinälattoisa nukuttiin yöt (506.2).

6. ASTEVAIHTELUN KOKONAISKUVA JA MURRERAJA

Seuraavissa taulukoissa 1–5 esitän kokoavasti palataali- ja dentaalispirantin yleisedustukset Raahen murteessa. Esittelen spiranttien vastineet rinnatusten jokaisen äänneympäristön osalta ja annan myös esimerkin jokaisesta äänneympäristöstä. Olen merkinnyt sekä tavunrajalliset edustukset että supistumatapaukset katomerkillä. Olen merkinnyt kysymysmerkillä ne kohdat, joissa esimerkit spiranttien edustuksesta puuttuvat aineistostani. Viivan olen merkinnyt puolestaan niihin äänneympäristöihin, joissa radikaalia astevaihtelua ei klusiilin kohdalla ole ollenkaan.

TAULUKKO 1. Kahden samanlaisen vokaalin välissä

äänneympäristö	γ	δ
<i>a - a</i>	\emptyset : <i>laastaan</i>	\emptyset : <i>paasa</i>
<i>e - e</i>	\emptyset : <i>reellä</i>	\emptyset : <i>veesä</i>
<i>i - i</i>	?	<i>j</i> : <i>pijin</i>
<i>o - o</i>	\emptyset : <i>koosa</i>	\emptyset : <i>ootettiin</i>
<i>u - u</i>	<i>v</i> : <i>puvusa</i>	?
<i>y - y</i>	?	-
<i>ä - ä</i>	?	<i>j</i> / \emptyset : <i>mäjätetty, määtä</i>

Kahden samanlaisen vokaalin välissä spiranttien edustukset vaikuttavat olevan samanlaisia Raahen murteessa. Kaikista äänneympäristöistä esimerkkejä ei ole, mutta niiltä osin kun esimerkkejä on, saavat molemmat spirantit jatkajakseen kadon. Kadon myötä tavunraja on supistunut kaikissa tapauksissa. Naapurimurteiden tavoin palataalispirantti saa kahden *u*:n välissä vastineekseen *v*:n. Todennäköisestä on, että myös dentaalispirantti saa Raahen murteessa vastineekseen *v*:n tässä äänneympäristössä.

TAULUKKO 2. Illabiaalivokaalin edellä

äänneympäristö	γ	δ
<i>e - a</i>	<i>j</i> / \emptyset : <i>sejasa</i> ~ <i>se₁asa</i>	-
<i>i - a</i>	\emptyset : <i>si₁an</i>	\emptyset : <i>hi₁as</i>
<i>o - a</i>	vahva-aste: <i>pokat</i>	<i>v</i> : <i>sovan</i>
<i>u - a</i>	\emptyset : <i>mu₁asa</i>	-

<i>a - e</i>	<i>j/Ø: hajettiin ~ha_{et}tiin</i>	<i>j: saje</i>
<i>i - e</i>	?	<i>Ø: pietään</i>
<i>o - e</i>	<i>j: kojetaan</i>	<i>j: tojella</i>
<i>u - e</i>	<i>j: pujettu</i>	<i>j: sujet</i>
<i>y - e</i>	<i>Ø: ky_etä</i>	<i>j/Ø: syjen ~syempolitto</i>
<i>ä - e</i>	<i>j/Ø: väjesä ~vä_esä</i>	<i>j/Ø: käjesä~kä_eellä</i>
<i>a - i</i>	<i>j: hajin</i>	<i>j: vajista</i>
<i>e - i</i>	<i>j/Ø: tejin~tein</i>	<i>j: vejin</i>
<i>o - i</i>	?	<i>j: kojisa</i>
<i>u - i</i>	<i>j/Ø: lujin~luin</i>	<i>Ø: puistaa</i>
<i>y - i</i>	<i>v: ryvitytti</i>	<i>Ø: ry_impäätä</i>
<i>ä - i</i>	<i>j/Ø: näjin~näin</i>	<i>j: mäjin</i>
<i>e - ä</i>	-	<i>j/Ø: vejä~ve_eä</i>
<i>i - ä</i>	<i>Ø: i_iäsä</i>	<i>Ø: ei pi_iä</i>
<i>y - ä</i>	-	<i>v/Ø: syvän~sy_eän</i>

Illabiaalivokaalin edellä palataalispirantin ja dentaalispirantin vastineet ovat lähes samat samoissa vokaaliyhtymissä. Yleisimmät vastineet ovat *j* ja tavunraja, jotka esiintyvät usein myös rinnakkain varsinkin palataalispirantin vastineina. Ainoa varsinainen ero on äänneympäristössä *o - a*, jossa *k* ei saa heikkoasteista vastinetta ollenkaan ruotsalaislainassa *poka*, ja *t* saa vastineeksi *v:n*.

TAULUKKO 3. Pitkän vokaalin ja illabiaalivokaalin välissä

äänneympäristö	<i>ɣ</i>	<i>δ</i>
<i>aa - a</i>	<i>j: raajaksi</i>	<i>h/j: saaha, kaaja</i>
<i>ee - a</i>	?	<i>j: hiejat</i>
<i>ii - a</i>	<i>j/Ø: siijan ~sii_an</i>	<i>Ø: rii_at</i>
<i>oo - a</i>	<i>Ø: ru_an</i>	<i>j/Ø: vuoja ~juu_a</i>
<i>uu - a</i>	<i>Ø: muu_alla</i>	<i>v/Ø: muuvan ~huu_an</i>
<i>aa - e</i>	?	<i>j: kaajettiin</i>
<i>ee - e</i>	-	<i>j/Ø: liejelle ~tiettiin</i>
<i>ii - e</i>	?	<i>j/Ø: viijen ~vii_en</i>
<i>oo - e</i>	-	<i>j: vuojen</i>

<i>uu - e</i>	-	<i>v/Ø: uuvet ~ kuu(en)</i>
<i>yy - e</i>	-	<i>v/Ø: pyyvettiin ~ syy(ettiin)</i>
<i>ää - e</i>	-	?
<i>öö - e</i>	-	?
<i>aa - i</i>	?	<i>j: kaajin</i>
<i>oo - i</i>	?	<i>j: puojin</i>
<i>uu - i</i>	-	<i>v/Ø: huuvin ~ luu(illa)</i>
<i>yy - i</i>	-	<i>Ø: kyy(isä)</i>
<i>ää - i</i>	?	-
<i>ee - ä</i>	-	<i>j/Ø: siejä ~ tii(ä)</i>
<i>ii - ä</i>	-	<i>Ø: kii(ättää)</i>
<i>yy - ä</i>	-	<i>Ø: myy(ä)</i>
<i>ää - ä</i>	-	<i>j/h: rääjätty ~ jäähä</i>
<i>öö - ä</i>	-	<i>Ø: syy(ä)</i>

Taulukon 3 äänneympäristöissä on vain vähän esimerkkejä palataalispirantin edustuksesta, joten edustusten samankaltaisuutta on vaikea tarkastella näissä tapauksissa. Niissä äänneympäristöissä, joissa molempien spiranttien vastineet ovat selvillä, on edustus samanlainen. Näitä äänneympäristöjä ovat *ii - a*, *oo - a* ja *uu - a*, ja niissä tavunrajallinen edustus on yleinen kummankin spirantin jatkajana. Dentaalispirantin jatkajana on usein rinnakkain tavunraja ja *j*, mutta tavunrajallinen edustus on *j*:tä yleisempi.

TAULUKKO 4. Labiaalivokaalin edellä

äänneympäristö	<i>ɣ</i>	<i>δ</i>
<i>a - o</i>	<i>v: overravosa</i>	<i>v: pavon</i>
<i>e - o</i>	<i>v: sevottaa</i>	<i>v: kevolle</i>
<i>i - o</i>	<i>v/j: hivostaa ~ hijostaa</i>	<i>v: sivottiin</i>
<i>u - o</i>	?	<i>Ø: kuottu</i>
<i>a - u</i>	<i>v: mavuksi</i>	<i>v: kavulla</i>
<i>e - u</i>	-	<i>v: evustalla</i>
<i>i - u</i>	-	<i>v: kivutusta</i>
<i>o - u</i>	?	?

<i>ä - y</i>	<i>v: nävy</i>	<i>Ø: näystin</i>
<i>y - ö</i>	<i>vahva-aste: tykö</i>	?
<i>ä - ö</i>	?	-

Palataalispirantin vastineista labiaalivokaalin edellä on vähän esimerkkejä, mutta kolmen äänneympäristön kohdalla palataalispirantin edustus on samanlainen kuin dentaalispirantin: *a - o*, *e - o* ja *a - u*. Myös ympäristössä *i - o* molempien spiranttien vastineena esiintyy *v*, mutta palataalispirantin vastineena voi olla *v*:n ohella myös *j*. Poikkeus yhteneväsyyteen on ympäristö *ä - y*, jossa palataalispirantin vastineena on *v*, kun taas dentaalispirantin vastineena on *kato* ja sitä seurannut supistuma substantiivissa *näystin*.

TAULUKKO 5. Pitkän vokaalin ja labiaalivokaalin välissä

äänneympäristö	<i>ɣ</i>	<i>δ</i>
<i>aa - o</i>	-	?
<i>ee - o</i>	?	<i>v: tievosa</i>
<i>ii - o</i>	<i>vahva-aste: piikoksi</i>	?
<i>oo - o</i>	<i>v: luovot</i>	<i>v: Lapaluovon</i>
<i>uu - o</i>	?	?
<i>aa - u</i>	-	<i>v: kaavun</i>
<i>ee - u</i>	-	?
<i>oo - u</i>	-	<i>v: juovuksi</i>
<i>uu - u</i>	-	?
<i>ee - y</i>	-	?
<i>yy - y</i>	-	<i>v/Ø: pyyvys ~myykyksi</i>
<i>ää - y</i>	<i>v: räävyyttää</i>	<i>v: jäävytetty</i>
<i>öö - y</i>	-	<i>v: syövyksi</i>
<i>yy - ö</i>	-	?
<i>ää - ö</i>	-	?

Ainoat aineistossa esiintyvät esimerkit palataalispirantin heikon asteen edustuksesta pitkän vokaalin ja labiaalivokaalin välissä ovat *luovot* ja *räävyyttää*. Vähäisten esimerkkien

vuoksi on vaikea päätellä mitään spiranttien edustusten samankaltaisuudesta, mutta näiden kahden esimerkin kohdalla edustukset ovat samanlaiset. Dentaalispirantin vastineena on kyseisissä äänneympäristöissä yleensä *j*, samoin kuin lyhyen vokaalin ja labiaalivokaalin välissä taulukon 4 osoittamalla tavalla.

Raahen asema rajamurteena näkyy spiranttien edustuksessa osittain. Kun tarkastelee ainoastaan edustusta kahden samanlaisen vokaalin välissä sekä labiaalivokaalin edellä, murrerajaa Oulun ja Raahen välillä ei näytä olevan juuri ollenkaan. Näissä äänneympäristöissä raja kulkisi ennemminkin Pyhäjoen eteläpuolella, jossa Kala- ja Lestijokilaakso erottuvat omaksi kokonaisuudekseen. Pyhäjoen ja Kalajokilaakson välinen raja korostuu erityisesti spiranttien edustuksessa labiaalivokaalin edellä: Oulussa, Raahessa ja usein myös Pyhäjoella molempien spiranttien vastineena on labiaalivokaalin edellä *v*, mutta Kala- ja Lestijokilaaksossa palataalispirantin vastine on *v* tai kato ja dentaalispirantin vastine *j* tai kato. Erottava tekijä on siis paitsi katoedustuksen runsaus myös dentaalispirantin saama *j*-edustus, jota Kalajoen pohjoispuolella ei juuri esiinny. Pyhäjoki kuuluu useimmissa tapauksissa Oulun ja Raahen *v*-edustuksen piiriin, mutta horjuntaa Kala- ja Lestijokilaakson edustukseen on nähtävissä, sillä usein labiaalivokaalin edellä spiranttien vastineena on *v*:n ohella *j*. Viimeistään Raahessa katoedustus tai dentaalispirantin *j*-edustus kuitenkin loppuu. Pyhäjoki on siten selvästi rajavyöhyke keski- ja pohjoispohjalaisten murteiden välillä näissä tapauksissa.

Illabiaalivokaalin edellä yhteneväisyyttä Oulun, Raahen ja Pyhäjoen murteiden välillä on yhä nähtävissä niissä muutamissa äänneympäristöissä, joissa Oulussa, Raahessa ja Pyhäjoella tavataan yksinomaan siirtymä-äänteellistä edustusta, ja Kala- ja Lestijokilaaksossa siirtymä-äänteen rinnalla esiintyy tavunrajaa. Ero Kala- ja Lestijokilaaksoon näkyy myös savolaismurteille tyypillisissä *h*-muodoissa *saaha* ja *jäähä* sekä monoftongiutuneissa tapauksissa *tiiä*, *juu₁a* ja *syyä*. Tällaiset muodot alkavat vähentyä Raahen eteläpuolella, ja Pyhäjoen eteläpuolisilla alueilla niitä tavataan ainoastaan Kalajokilaakson savolaisvaikutteisella ylämaalla.

Illabiaalivokaalin edellä on huomattavissa toisaalta myös eroja Oulun murteeseen. Raahen murteessa illabiaalivokaalin edellä esiintyy huomattavasti tavunrajallista edustusta siirtymä-äänteen rinnalla, kun taas Oulussa tavunrajallista edustusta tavataan ani harvoin. Useiden äänneympäristöjen kohdalla näyttäisikin siltä, että Raahe, Pyhäjoki ja Kala- ja

Lestijoki muodostavat oman yhtenäisen alueen, jossa siirtymä-äänteellinen ja tavunrajallinen edustus esiintyvät rinnakkain. Toisaalta Raahessa esiintyy myös joitain tavunrajallisia edustuksia, joita ei tavata Pyhäjoella ollenkaan, eikä aina edes Kala- ja Lestijokilaaksossa. Poikkeuksellisia tavunrajallisia edustuksia on muodoissa *hi(as)*, *ky(etä)*, *ve(än)*, *sy(ämmet)*, *lii(at)*, *juu(a)*, *huu(an)* ja *nii(en)*. Näissä tapauksissa samankaltaista tavunrajallista edustusta esiintyy Kala- ja Lestijokilaaksossa, mutta ei Pyhäjoella. Pyhäjoki muistuttaa näissä äänneympäristöissä edustukseltaan Oulun murretta. Raahen murteessa esiintyvät muodot *so(an)*, *rii(at)*, *kyy(isä)*, *kii(ättää)*, *luu(illa)*, *ry(impää)* ovat poikkeuksellisia puolestaan siksi, että vastaavanlaisia muotoja ei ole kirjattu muualta keski- ja pohjoispohjalaisista murteista. Monien näiden tavunrajallisten edustusten rinnalla esiintyy kuitenkin myös *j*-edustusta, joten tavunraja ei ole kaikissa näissä äänneympäristöissä yksinomainen spirantin vastine.

Rajamurteen asema näkyy Raahen murteen radikaalissa astevaihtelussa siis eräänlaisena horjuntana kahden erilaisen astevaihtelusysteemin välillä. Toisaalta Raahe yhtyy Oulun murteen siirtymä-äänteelliseen edustukseen, mutta toisaalta se poikkeaa siitä eteläisten naapurimurteidensa tapaan tavunrajallisella edustuksella. Erityisen tarkkaa ja yksiselitteistä murrerajaa keski- ja pohjoispohjalaisten murteiden välille ei siten muodostu radikaalin astevaihtelun näkökulmasta.

7. PÄÄTÄNTÖ

Sivuaineen pro gradu -tutkielmassani olen käsitellyt Raahen vanhassa murteessa esiintyvää *k:n* ja *t:n* radikaalia astevaihtelua rajamurteen näkökulmasta. Tutkielman keskeisinä tavoitteina on ollut selvittää, millaiset *k:n* ja *t:n* heikkoasteiset edustukset ovat eri äänneympäristöissä Raahen murteessa, ja miltä osin nämä edustukset poikkeavat tai yhtenevät Raahen naapurimurteissa esiintyvien edustusten kanssa. Tällä tavoin olen selvittänyt, miten Raahen asema rajamurteena keski- ja pohjoispohjalaismurteiden välissä näkyy astevaihtelun osalta: yhtyykö Raahen murre selkeästi jompaankumpaan murrealueeseen, vai onko astevaihtelussa havaittavissa piirteitä sekä pohjoisista että eteläisistä naapurimurteista.

Tutkimusaineistoni koostuu Digitaalisen muoto-opin arkiston kokoelmista sekä Oulun nauhoitearkiston nauhoitteista. Molempiin arkistoihin on kerätty 1800-luvun lopulla syntyneiden raahelaisten murretta. Olen tutkinut Raahen murteessa esiintyvää astevaihtelua perinteisen dialektologian mukaisesti ja luokitellut aineistosta löytämäni heikkoasteiset edustukset kolmeen eri pääryhmään: heikon asteen vastine 1) kahden samanlaisen lyhyen vokaalin välissä, 2) kahden erilaisen lyhyen vokaalin välissä ja 3) pitkän vokaalin tai siihen palautuvan diftongin jäljessä. Jälkimmäiset kaksi ryhmää olen jakanut edelleen kahteen alaryhmään: heikon asteen edustus illabiaalin vokaalin edellä ja labiaalivokaalin edellä. Näiden ryhmien sisällä olen käsitellyt *k:n* ja *t:n* heikon asteen edustukset kaikissa mahdollisissa vokaaliyhtymissä ja verrannut samalla Raahen murteen edustuksia Raahen naapurimurteisiin. Vertailussa olen hyödyntänyt astevaihtelusuhteista aiemmin tehtyjä tutkimuksia Raahen naapurimurteiden Kala- ja Lestijokilaakson, Pyhäjoen sekä Oulun murteen osalta.

Tutkimuksessa selvisi, että murreraja keski- ja pohjoispohjalaisten murteiden välillä on *k:n* ja *t:n* radikaalin astevaihtelun suhteen häilyvä. Tarkasteltaessa klusiilien heikkoasteisiä edustuksia kahden samanlaisen vokaalin välissä sekä labiaalivokaalin edellä murreraja näyttäisi kulkevan Raahen eteläpuolella Pyhäjoen kohdalla, useimmiten Pyhäjoen ja Kalajoen välissä. Oulussa, Raahessa ja usein myös Pyhäjoella heikon asteen vastineena on kahden samanlaisen vokaalin välissä kato ja labiaalivokaalin edellä *v*. Kala- ja Lestijokilaaksossa tavataan puolestaan *j*-edustusta. Raahen murre yhtyy näissä äänneympäristöissä siis enemmän pohjoispohjalaismurteisiin kuin keskipohjalaismurteisiin.

Illabiaalivokaalin edellä olevien edustusten osalta tilanne on toinen. Osin Oulu, Raahen ja Pyhäjoki erottuvat yhä omaksi yhtenäiseksi alueekseen yksinomaisella *j*-edustuksella, kun taas Kala- ja Lestijokilaaksossa *j*:n rinnalla tavataan runsaasti tavunrajallista edustusta. Useissa äänneympäristöissä Raahen murteessa esiintyy kuitenkin yksinomaisena heikon asteen vastineena pelkkä tavunraja, mikä yhdistää Raahen murteen enemmän keskipohjalaisiin murteisiin kuin pohjoispohjalaisiin murteisiin. Näissä tapauksissa linja Raahen ja Kala- ja Lestijokilaaksoson välillä ei kuitenkaan aina ole yhteneväinen, sillä Raahen ja jokilaaksojen välissä sijaitseva Pyhäjoki yhtyy toisinaan siirtymä-äänteellisellä edustuksellaan Oulun murteeseen. Hieman yllättävä tutkimustulos on myös se, että toisinaan Raahen murteessa illabiaalivokaalin edellä esiintyy yksinomaisena tavunrajallista edustusta jopa sellaisissa äänneympäristöissä, joissa se ei ole tavallinen edes Kala- ja Lestijokilaaksossa. Tutkimus osoittaa siis sen, että radikaalin astevaihtelun perusteella keski- ja pohjoispohjalaisten murteiden välille on vaikea määrittää tarkkaa murrerajaa. Raahen alue on kuitenkin selvästi rajavyöhykettä kahden erilaisen astevaihtelusysteemin välissä, joiden välillä Raahen murre tasapainottelee yhtyen välillä pohjoisiin ja välillä eteläisiin naapurimurteisiinsa.

Tulevaisuudessa Raahen murteen tutkimusta voi jatkaa esimerkiksi vertaamalla *k*:n ja *t*:n radikaalia astevaihtelua Raahen vanhan murteen ja nykypuhekielen välillä. Toisaalta tutkimusta voi jatkaa myös Raahen rajamurteen näkökulmasta: Raahen murteen sijaintia murrekartalla voisi tarkastella esimerkiksi vokaaliston tai *ts*-yhtymän edustuksen kannalta ja selvittää, onko keski- ja pohjoispohjalaisten murteiden välistä rajaa nähtävissä muiden ilmiöiden kuin astevaihtelun osalta.

LÄHTEET JA LYHENTEET

Tutkimusaineisto

DMAp= Digitaalisen muoto-opin arkisto, Pattijoelta kerätty aineisto.

DMAs= Digitaalisen muoto-opin arkisto, Saloisista kerätty aineisto.

Oulun nauhoitearkisto. Oulun yliopisto, suomen kieli. Raahe, 19 t (nauhat 11A, 11B, 12A, 12B, 13A, 13B, 48A, 48B, 49A, 49B, 503.1, 504A, 504B, 505.1, 505.2, 506.1, 506.2, ja 507.1), Pattijoki 1 t (nauha 119B).

Kirjallisuus

CHAMBERS, J. K. – TRUDGILL, PETER 1980: *Dialectology*. Cambridge: Cambridge University Press.

DAHL, ÖSTEN 2000: *Språkets enhet och mångfald*. Lund: Studentlitteratur.

FORSS, AULIS 1990: Raahen, Saloisten, Pattijoen ja Vihannin esihistoria. – Pekka Toivanen – Aulis Forss (toim.), *Raahen tienoon historia 1. Salon emäpitäjän ja Raahen kaupungin historia esihistoriasta isonvihan loppuun* s. 55–119. Raahe: Raahen kaupunki, Pattijoen ja Vihannin kunnat.

ITKONEN, ERKKI 1966: *Kieli ja sen tutkimus*. Helsinki: WSOY.

ITKONEN, TERHO 1957: *Suomen kielen suksisanastoa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 254. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

ITKONEN, TERHO 1964: *Proto-Finnic final consonants. Their history in the Finnic languages with particular reference to the Finnish dialects*. Helsinki.

ITKONEN, TERHO – LESKINEN, HEIKKI – PAUNONEN, HEIKKI – LEHTINEN, TAPANI 1983: *Muoto-opin keruuopas*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

ITKONEN, TERHO 1989: *Nurmijärven murrekirja*. Kotiseudun murrekirjoja 10. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 498. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

JUUSELA, KAISU 1989: *Törmäsmurteen variaatiosta. Jälkitavun i-loppuisen diftongin edustus Töysän murteessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 496. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

KETTUNEN, LAURI 1930: *Suomen murteet 2. Murrealueet*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 188. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

KETTUNEN, LAURI 1940: *Suomen murteet 3. Murrekartasto*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 188. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- LEHTINEN, TAPANI 2007: *Kielen vuosituhanne. Suomen kielen kehitys kantauralasta varhaisuomeen*. Tietolipas 215. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden Seura.
- LYYTIKÄINEN, ERKKI – REKUNEN, JORMA – YLI-PAAVOLA, JAAKKO (toim.) 2013: *Suomen murrekirja*. Helsinki: Gaudeamus.
- MANTILA, HARRI – PÄÄKKÖNEN, MATTI 2010: *Oulun seudun murteen vokaalisto. Historia, muutos ja variaatio*. Suomi 198. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- PALANDER, MARJATTA 1996: *Vaihtelu Savonlinnan seudun välimurteessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 648. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- PAUNONEN, HEIKKI 1991: Till en ny indelning av de finska dialekterna. – *Fenni-Ugrica Suecana* 10 s. 75–95.
- PÄÄKKÖNEN, MATTI 1994: *Oulun seudun murrekirja*. Kotiseudun murrekirjoja 13. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- PÄÄKKÖNEN, MATTI 1971: *Oulun seudun murteen äännehistoria I. Sanansisäiset klusiilit vaihtelusuhteineen*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 289. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Raahen kaupunki: *Tietoa Raahesta*. http://www.raahe.fi/tietoa_raahesta (23.10.2015).
- RAPOLA, MARTTI 1925: *Suomen murteiden keskinäisistä suhteista*. Eripainos Turun Suomalaisen Yliopiston vuosikirjasta. Turku.
- RAPOLA, MARTTI 1966: *Suomen kielen äännehistorian luennot*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 283. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- RAPOLA, MARTTI 1990: *Johdatus Suomen murteisiin*. Tietolipas 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SAUKKONEN, PAULI 1967: *Svaa-analyysi savolais- ja kaakkoismurteiden rajalta*. Suomi 111:4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SETÄLÄ, E. N. 1890: *Yhteissuomalaisen klusiilien historia. Luku yhteissuomalaisesta äännehistoriasta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- STRENG, H. J. 1915. *Nuoremmat ruotsalaiset lainasanat vanhemmassa suomen kirjakielissä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SUIHKONEN, PAAVO 1992: *Klusiilien vaihtelusuhteet Kala- ja Lestijokilaakson murteissa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 577. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- TOIVANEN, PEKKA 1990: Eräkaudesta uskonpuhdistuksen aikaan. – Pekka Toivanen – Aulis Forss (toim.), *Raahen tienoon historia I. Salon emäpitäjän ja Raahen kaupungin historia esihistoriasta isonvihan loppuun* s. 121–198. Raahen kaupunki, Pattijoen ja Vihannin kunnat.
- TUIKKALA, PÄIVI 1999: *k:n ja t:n astevaihtelu ja niiden yhteenlankeaminen Pyhäjoen murteessa*. Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen ja logopedian laitos.
- TURUNEN, AIMO 1956: *Pohjois-Karjalan murreopas*. Helsinki: Otava.
- TURUNEN, AIMO 1959: *Itäisten savolaismurteiden äännehistoria*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 253. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- VIRTARANTA, PERTTI 1958: *Pääpainollisen tavun jälkeisen soinnillisen dentaalispirantin edustus suomen murteissa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 252. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- WIIK, KALEVI 2004: *Suomalaisten juuret*. Jyväskylä: Atena Kustannus
- WIIK, KALEVI 2006: *Sano se murteella. Minkälaisia suomen murteet ovat ja missä niitä puhutaan*. Tampere: Pilot-kustannus.
- WENNOLA, J. H. 1896: *Äänneopillisia havainnoita Pohjois-Pohjanmaan rantamurteesta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

LIITTEET

LIITE 1. Keski- ja Pohjois-Pohjanmaan murteet (Wiik 2006: 298).

Punainen rengas osoittaa tutkimusalueen.

LIITE 2. Suomen murteiden jaotus (Itkonen 1989: 342–343).

Nuolet osoittavat tutkimusalueen.

